

IUS ET ADMINISTRATIO

NR 2/2022 (47)

redakcja naukowa
ELŻBIETA FERET

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU RZESZOWSKIEGO
RZESZÓW 2022

Redaktor naczelny
ELŻBIETA FERET

Zastępca Redaktora Naczelnego
DOROTA SEMKÓW

Członkowie Komitetu Redakcyjnego
DOROTA HABRAT
KONRAD KĘDZIERSKI
PAWEŁ MAJKA

Sekretarze redakcji
OSKAR BRÓŻ
IZABELA KUŁAK

Rada naukowa
ELŻBIETA URA (Polska) – przewodnicząca; MÁRIA BUJŇÁKOVÁ (Słowacja)
DMYTRO BYELOV (Ukraina); DIANA CÍRMACIU (Rumunia)
JAROSŁAW DOBKOWSKI (Polska); MIECZYŚLAW GOC (Polska)
MARINA KARASEVA-SENTSOVA (Rosja); MÁRIA KIOVSKÁ (Słowacja)
JAROSŁAW KOSTRUBIEC (Polska); IOAN LEŞ (Rumunia)
MONIKA MÜNNICH (Polska); SŁAWOMIR PATÝRA (Polska)
STANISŁAW PIEPRZNY (Polska); VICTOR HUGO RAMÍREZ LAVALLE (Meksyk)
MARIA TERESA RUSSO (Włochy); BRONISŁAW SITEK (Polska)
ANGELO VIGLIANISI FERRARO (Włochy); ZBIGNIEW WITKOWSKI (Polska)
MUSTAFA YASAN (Turcja); DARIUSZ ŻAK (Polska)

Redaktorzy tematyczni
RAINER ARNOLD (Niemcy); GABRIELA DOBROVIČOVÁ (Słowacja)
JAN FILIP (Czechy); IOAN GÁNFÁLEAN (Rumunia)
SALIMYA GANIYEVA (Turcja); ANNA GOLONKA (Polska)
MIRUNA MIHAELA TUDORAŞCU (Rumunia); JACEK WANTOCH-REKOWSKI (Polska)

Korekta tekstów w języku polskim
PIOTR CYREK

Korekta tekstów w języku angielskim
GRZEGORZ KWIATKOWSKI

Opracowanie techniczne
EWA KUC

Łamanie tekstu
BARBARA DRAŹEK-OCZOŚ

© Copyright by Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2022

ISSN 2300-4797
DOI: 10.15584/iuseta

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU RZESZOWSKIEGO
35-959 Rzeszów, ul. prof. S. Pigonia 6, tel. 17 872 13 69, tel./faks 17 872 14 26
e-mail: wydaw@ur.edu.pl; <https://wydawnictwo.ur.edu.pl>
wydanie I; format B5; ark. wyd. 4,75; ark. druk. 4,75; zlec. red. 7/2023

Spis treści

Bartłomiej Krzyśko	
Służebność mieszkania jako rodzaj służebności osobistej we współczesnym prawie polskim i prawie rzymskim	5
Amanda Moskal	
Rola związków zawodowych w sytuacji zastosowania ustawy o zwolnieniach grupowych z przyczyn niedotyczących pracowników w kontekście pandemii COVID-19.....	22
Tomasz Strugalski	
Dualizm środków zaskarżenia wadliwych uchwał wspólników w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością	42
Ewa Weiszewska	
Pojęcie papieru wartościowego a tokeny cyfrowe	51
Bartłomiej Wikłański	
Analiza pozycji ustrojowej kierownika budowy	62

Bartłomiej Krzyśko

ORCID: 0000-0003-3491-8592

Instytut Nauk Prawnych

Uniwersytet Rzeszowski

Służebność mieszkania jako rodzaj służebności osobistej we współczesnym prawie polskim i prawie rzymskim

Servitude of habitation as a type of personal servitude in modern Polish Law and in Roman Law

Abstract

The subject of this paper is to present the servitude of habitation in the current state of the law, taking into account the servitude of habitation in Roman law. The subject is discussed in light of the current legislation under the Law of April 23, 1964, the Civil Code and certain other laws. The presentation of the essence of the servitude of habitation leads to the conclusion that it is a mechanism that allows one to take care of loved ones as well as oneself. Passing an apartment to relatives, allows one to secure one's rights to the premises, and this security for the future is precisely the servitude of habitation as a type of personal servitude. This right is even broader, as it provides the opportunity to take care of relatives, such as minor children, spouses, persons supported, and persons needed to run the household. The provisions of the Civil Code allow for the care of people who for some reason, whether it be age or illness, are unable to support themselves. The legal provisions that regulate the servitude of habitation were analysed. In particular, the focus was on the interpretation of the legal provisions. Legal commentaries helped in this. In analysing the above, the question arises as to whether the servitude of habitation should be further developed to make it even clearer in some way.

Keywords: servitude, civil code, Roman law, habitation.

Streszczenie

Tematem niniejszego artykułu jest przedstawienie służebności mieszkania w obecnym stanie prawnym, z uwzględnieniem służebności mieszkania w prawie rzymskim. Tematykę tę omówiono w artykule w świetle obowiązujących przepisów na mocy ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw. Z przedstawieniem istoty służebności mieszkania wynika, że jest to mechanizm, który służy zatroszczeniu się o bliskich, ale i o samego siebie. Przepisanie mieszkania bliskim pozwoli na zabezpieczenie swoich praw co do lokalu,

a tym zabezpieczeniu na przyszłość jest właśnie służebność mieszkania jako rodzaj służebności osobistej. To prawo jest jeszcze bardziej szersze, bowiem daje możliwość zatroszczenia się o bliskie osoby służebnika, jak małoletnie dzieci, małżonek, osoby przez niego utrzymywane oraz osoby potrzebne do prowadzenia gospodarstwa domowego. Przepisy Kodeksu cywilnego pozwalają o troskę osób, które z jakichś względów, czy to wieku czy choroby, nie są w stanie się same utrzymać. Skorzystano również ze źródła prawa rzymskiego, zarys pozwolił zobrazować, jak kreowała się służebność mieszkania w prawie rzymskim, jak dawne regulacje przybrały obecnie kształt. Analizie poddano przepisy prawne, które regulują służebność mieszkania, w szczególności skupiono się na interpretacji przepisów prawnych, jak należy je rozumieć, pomogły w tym komentarze prawnicze. Przy analizie powyższych rozważań nasuwa się pytanie, czy należy jeszcze bardziej w jakiś sposób rozwinąć służebność mieszkania, tak aby była jeszcze bardziej w jakiś sposób przejrzysta.

Słowa kluczowe: służebność, Kodeks cywilny, prawo rzymskie, mieszkanie.

1. Uwagi wstępne

Niniejsze opracowanie ma na celu przedstawienie, jak kształtuje się obecnie służebność mieszkania, a jak kształtowała się na przestrzeni wieków. Nie można omówić służebności mieszkania bez wyjaśnienia, czym jest służebność osobista. Służebność mieszkania jest rodzajem służebności osobistej, dlatego potrzebne jest wyjaśnienie jej istoty oraz przytoczenie artykułów kodeksowych. Sam fakt, że służebność mieszkania odgrywa dziś znaczącą rolę społeczną oraz gospodarczą, świadczy o tym, jak bardzo jest szczególna oraz budzi zainteresowanie.

Cofnięcie się do prawa rzymskiego będzie służyło zobrazowaniu, jak na przestrzeni wieków kształtowało się to prawo. Ile zacerpnęliśmy z regulacji tamtych czasów. W prawie rzymskim, gdzie nastąpiło ukształtowanie się służebności (*servitudes*) również zostanie omówiona służebność mieszkania (*habitatio*), jednak, co może budzić pewne uwagi, nie w tak wyczerpujący sposób jak dzisiejsze regulacje, które z biegiem czasu jednak się rozwinęły oraz mają swoją podstawę z przepisach prawnych, tj. ustawach, z pomocą również przychodzi orzecznictwo sądowe. Pozwoli to na pewną refleksję, że w tak odległych czasach już było możliwe, aby ustanowić służebność mieszkania, że pojawiła się taka myśl, a dziś *servitus habitatio* przesiąkło do naszego porządku prawnego. Dodatkowo, na gruncie prawa rzymskiego zostaną omówione cztery służebności, w tym służebność mieszkania (*habitatio*), *ususfructus* (użytkowanie), *usus* (używanie), *operae servorum et animalium* (korzystanie z pracy cudzych niewolników i zwierząt), które należały do służebności osobistych (*servitudes personarum*).

Częstą praktyką, gdzie pojawia się służebność mieszkania, jest sytuacja, w której rodzice chcą przepisać, w ramach darowizny, swój dom lub mieszkanie na dzieci, zмирzając do notariusza jednak zamierzając skorzystać z ochrony dla sie-

bie, gdy wystąpi jakiś konflikt pokoleniowy, dlatego właśnie tę ochronę daje im służebność mieszkania. Dzieci otrzymują na własność nieruchomości, natomiast rodzice, za pomocy służebności mieszkania lub umowy dożywocia, mają zapewnioną ochronę, która daje im prawo do przebywania w całym domu lub mieszkaniu, albo w jego częściach.

Pytania, na które poszukiwać będziemy odpowiedzi, mogą sprowadzać się do tego, jak należy służebność mieszkania ustanowić? Na jaki okres może być ustanowiona służebność mieszkania? Kogo jako służebnik mogą zabrać ze sobą do nieruchomości? Właśnie temu będzie służyło niniejsze opracowanie. Z pomocą przyjdą regulacje prawne, głównie kodeks cywilny, literatura prawnicza, w tym komentarze, nieformalne źródło prawa, jakim jest orzecznictwo sądowe.

Służebności gruntowe oraz osobiste istnieją we współczesnym prawie cywilnym, natomiast użytkowanie uzyskało rangę osobnego ograniczonego prawa rzeczowego¹.

2. Regulacje we współczesnym prawie polskim

Zgodnie z art. 244 kodeksu cywilnego (k.c.) do ograniczonych praw rzeczowych należą: użytkowanie, służebność, zastaw, spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu oraz hipoteka. Jest to wyliczenie wyczerpujące, które charakteryzuje się tym, iż jest to katalog zamknięty ograniczonych praw rzeczowych (*numerus clausus*)². Oznacza to, że podmioty prawa cywilnego mogą ustanowić tylko takie ograniczone prawa rzeczowe, jakie kodeks cywilny uregulował, również ustawy szczególne, związku z tym wola ustawodawcy, a nie wolą stroną tworzone mogą być inne prawa jako ograniczone prawa rzeczowe³.

Służebności osobiste należą do ograniczonych praw rzeczowych obciążające nieruchomość na rzecz określonej osoby fizycznej. Służebności osobiste odpowiadają treścią służebnościom gruntowym, a zatem wchodzą tutaj służebności czynne, jak i bierne⁴. Jednak, tak jak wspomniano wyżej, różnica sprowa-

¹ M. Kuryłowicz, A. Wiliński, *Rzymskie prawo prywatne*, wyd. 6, Warszawa 2016, s. 204.

² K. Dadańska, *Prawo Rzeczowe*, wyd. 5, Warszawa 2020, s. 281.

³ *Ibidem*.

⁴ W uchwale z dnia 16 lipca 1980 r., III CZP 45/80, OSNCP 1981, nr 2, poz. 25, z głosem K. Łukawskiego, OSPiKA 1982, z. 7 poz. 131, Sąd Najwyższy tak scharakteryzował różnicę między służebnością gruntową a osobistą: „Służebność osobista różni się od służebności gruntowej przede wszystkim tym, że przysługuje oznaczonej osobie fizycznej i ma zaspokoić jej potrzeby, podczas gdy służebność gruntowa jest prawem związanym z nieruchomością władnącą i stanowi jej część składową (art. 50 i 47 k.c.). Nieruchomość może zostać obciążona na rzecz imiennie określonej osoby fizycznej także takim prawem, którego istota odpowiada treści służebności grun-

dza się do ustanowienia na rzecz imiennie oznaczonej osoby fizycznej celem zabezpieczenia jej osobistych potrzeb⁵. Zabezpieczenie ma również jednak charakter pośredni, gdyż dotyczy również pozostałych domowników (służebność mieszkania)⁶.

3. Specyfika służebności osobistych

Służebność osobista może obciążać nieruchomości tylko na rzecz oznaczonej osoby fizycznej. Oznacza to, że podmiotem służebności osobistej nie może być osoba prawna, czy też podmiot z art. 33 (1) k.c. Służebności osobiste różnią się od służebności gruntowych tym, że uprawnionym z tytułu służebności osobistej nie jest tutaj każdoczesny właściciel nieruchomości władnącej, lecz oznaczona imiennie osoba fizyczna, ponadto celem oraz zadaniem służebności osobistej jest zaspokojenie osobistych potrzeb uprawnionego, jak i również ewentualnie jego bliskich, a nie zwiększenie użyteczności innej nieruchomości⁷. Funkcja służebności osobistej polega na zaspokojeniu osobistych potrzeb uprawnionego w zakresie szeroko pojętej alimentacji – służebności osobiste więc mają charakter konsumpcyjny, dlatego są ściśle związane z osobą uprawnionego (art. 300 k.c.). Przykładem takiej właśnie służebności jest służebność mieszkania⁸. Służebność osobista wygasa najpóźniej z chwilą śmierci uprawnionego (art. 299 k.c.); choć może wygasnąć wcześniej, np. zrzeczenie się przez uprawnionego (art. 248 k.c.), niewykonywanie służebności przez okres 10 lat (art. 293 k.c.), w razie skutecznego powołania się przez nabywcę nieruchomości na rękojmię wiary publicznej

tovej. Takie obciążenie powoduje powstanie służebności osobistej, jednakowoż do każdej służebności osobistej stosuje się z charakteru służebności osobistej. Te odrębności sprowadzają się przede wszystkim do tego, że służebność osobista wygasa z reguły z chwilą śmierci uprawnionego, jednakże może być ona zastrzeżona po jego śmierci na rzecz jego rodziców, dzieci i współmałżonka (art. 299 i 301 § 2 k.c.), że nie można jej nabyć przez zasiedzenie (art. 292 i 304 k.c.) oraz w określonych przypadkach służebność osobista może zostać zamieniona na rentę (art. 303 i 305 k.c.). Zakres służebności osobistej zostaje określony przede wszystkim przez czynność prawą ustanawiającą służebność, w ten bowiem właśnie sposób najczęściej służebność powstaje. Poza tym zakres służebności osobistej, jak i sposób jej wykonywania, określa się stosowanie do osobistych potrzeb uprawnionego, charakteru służebności oraz przy uwzględnianiu miejscowych zwyczajów i zasady współżycia społecznego⁹. G. Rudnicki, J. Rudnicka, S. Rudnicki, *Kodeks cywilny – komentarz*, t. II, *własność i inne prawa rzeczowe*, red. nauk. J. Gudowski, wyd. 2, Warszawa 2016 s. 744–745.

⁵ A. Bieliński, M. Pannert, *Prawo cywilne – część ogólna prawo rzeczowe*, wyd. 6, Warszawa 2021, s. 268.

⁶ K.A. Dadańska, T.A. Filipiak, *Kodeks cywilny – komentarz LEX*, red. A. Kidyba, t. II: *Własność i inne prawa rzeczowe*, wyd. 2, Warszawa 2012, s. 317.

⁷ *Ibidem*.

⁸ A. Bieliński, M. Pannert, *Prawo...*, *op.cit.*, s. 269.

ksiąg wieczystych (art. 5–7 u.k.w.h). Jednak należy zwrócić uwagę, że wygaśnięcie będzie miało miejsce również w przypadku, gdy służebność (mieszkania) została ustanowiona jako prawo terminowe. Istotne jest również to, że służebność nie wchodzi w skład spadku po osobie uprawnionej z tego prawa (art. 922 § 2 k.c.). Służebności nie można nabyć przez zasiedzenie (art. 304 k.c.). Istnieje możliwość zniesienia służebności osobistej; w określonych przypadkach może zostać zamieniona na rentę, w wypadku, gdy uprawniony z tytułu służebności osobistej dopuszcza się rażących uchybień przy wykonywaniu swojego prawa. Orzeczenie takie wydawane jest przez sąd na żądanie właściciela nieruchomości obciążonej (art. 303 k.c.). Służebności osobiste, zresztą podobnie jak służebności gruntowe, mogą przybrać charakter służebności czynnych oraz biernych, przy czym jednak częściej występują bierne (np. służebność drogi koniecznej ustanowiona jako służebność osobista na rzecz samoistnego posiadacza nieruchomości władnącej)⁹.

4. Źródło służebności osobistych

Źródłem ustanowienia służebności osobistej jest czynność prawna, może to być umowa dożywocia (art. 908 § 2 k.c.) lub samodzielna umowa o ustanowienie służebności (art. 245 k.c.). W pierwszym przypadku, do ustanowienia służebności dochodzi „przy okazji” nawiązania innego stosunku prawnego (umowa dożywocia), natomiast w drugim przypadku jest to umowa samodzielna. Aby umowa była ważna, ze wszystkimi jej skutkami prawnymi, powinna zostać sporządzona w formie aktu notarialnego przez notariusza (art. 245 § 2 k.c.). Oświadczenie woli w formie aktu notarialnego powinno być złożone przez właściciela nieruchomości obciążonej, natomiast oświadczenie woli drugiej strony (podmiotu, na rzecz którego jest ustanawiana służebność osobista) forma jest dowolna (art. 60 k.c.). W przypadku, gdy umowa powołująca do życia służebność napotyka problemy interpretacyjne postanowień umowy, jaką formę przyjęła służebność, niedopuszczalne jest przyjmowanie domniemania, iż jest to służebność gruntowa¹⁰. Forma ustanowionego prawa, czy jest to służebność gruntowa czy osobista, powinna zostać określona na podstawie całokształtu okoliczności, zamierzonego celu ustanowienia prawa, zgodnie z regułami, które obowiązują przy wykładni oświadczenia woli¹¹. Zakres oraz sposób wykonywania służebności osobistych, jeżeli nie wynika z umowy, orzeczenia albo decyzji administracyj-

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ K. Dadańska T. A. Filipiak, *Kodeks cywilny...*, *op.cit.*, s. 318.

¹¹ Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 14 września 1956 r. III CR 236/56.

nej, zostanie ustalony na podstawie następujących przesłanek: (a) osobiste potrzeby uprawnionego; (b) zasady współżycia społecznego; (c) miejscowe zwyczaje)¹². Umowa może zostać zastąpiona orzeczeniem sądu tylko wtedy, gdy ten, który zobowiązał się do ustanowienia służebności, uchyla się od zawarcia umowy albo ustawa przewiduje ustanowienie służebności przez sąd¹³. Ponadto ustanowienie służebności osobistej na podstawie orzeczenia sądowego może nastąpić w postępowaniu działowym, w którym to sąd dokonuje działu lub podziału majątku wspólnego na podstawie zgodnego wniosku uczestników¹⁴. Istnieje również możliwość, aby służebność osobista ustanowiona została na podstawie decyzji administracyjnej, jednak takie sytuacje należą do wyjątków¹⁵. Należy wspomnieć o możliwości, która jednak w praktyce występuje rzadko, ustanowienia służebności osobistej na podstawie konstytucyjnej decyzji administracyjnej podejmowanej w oparciu o ustawę o gospodarce nieruchomościami¹⁶. Można zwrócić uwagę, że jeżeli będzie zachodzić potrzeba zapobieżenia niebezpieczeństwu, pojawieniu się szkody lub niedogodności, które mogą powstać dla właścicieli lub użytkowników wieczystych nieruchomości sąsiednich skutkiem wywłaszczenia nieruchomości, w takim przypadku w decyzji o wywłaszczeniu ustanawiane są niezbędne służebności (art. 120 gosp. nier.). Nie wyklucza to ustanowienia służebności osobistych¹⁷.

¹² A. Bieliński, M. Pannert, *Prawo cywilne...*, *op.cit.*, s. 269.

¹³ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2018 r., II CSK 682/17 Służebność mieszkania. Roszczenia związane z ustanowioną służebnością mieszkania. Określanie szkody majątkowej: „Zasadniczym źródłem powstania służebności osobistej jest umowa, która może być zastąpiona orzeczeniem sądu tylko wtedy, gdy ten, kto zobowiązał się do ustanowienia służebności, uchyla się od zawarcia umowy, albo gdy ustawa przewiduje ustanowienie służebności przez sąd. Art. 296 k.c. nie stanowi samodzielnej podstawy do obciążenia nieruchomości służebnością wbrew woli i zgodzie właściciela nieruchomości. Zakres uprawnień mającego służebność mieszkania powinien być określony przez umowę, którą ją ustanowiono, a gdyby strony umowy tego nie dokonały, wyznaczają go, jak i sposób wykonywania, osobiste potrzeby uprawnionego, charakter służebności, zasady współżycia społecznego oraz miejscowe zwyczaje. Kryteria te są uzależnione od okoliczności faktycznych występujących w sprawie. Istotną cechą służebności osobistych, różniącą ją od służebności gruntowych, jest ta, że powinna ona przynosić korzyści osobie fizycznej, polegające na zaspokojeniu potrzeb uprawnionego. Do ochrony tego prawa stosuje się odpowiednio przepisy o ochronie własności (art. 251 k.c.). Ochrona ta jest skuteczna także przeciwko właścicielowi nieruchomości. Podkreślenia wymaga, że służebność mieszkania wiąże się z uprawnieniem do władania nieruchomością w oznaczonym zakresie, a zatem może on być pozbawiony tego władztwa, a jego prawo może być w inny sposób naruszone. Odpowiednie stosowanie przepisów o ochronie własności umożliwia mu skorzystanie z ochrony przewidzianej w art. 222 w związku z art. 251 k.c.”.

¹⁴ G. Rudnicki, J. Rudnicka, S. Rudnicki, *Kodeks cywilny...*, *op.cit.*, s. 745.

¹⁵ A. Bieliński, M. Pannert, *Prawo cywilne...*, *op.cit.*, s. 269.

¹⁶ E. Gniewek, J. Gołaczyński, J. Pisuliński, Z. Truskiewicz, K. Zaradkiewicz, *System prawa prywatnego*, t. 4: *Prawo rzeczowe*, red. E. Gniewek, wyd. 4, Warszawa 2021, s. 304.

¹⁷ *Ibidem*.

5. Służebność mieszkania

Osobista służebność mieszkania należy do czynnej służebności, która uprawnia oznaczoną osobę fizyczną do prawa korzystania z cudzej nieruchomości (nieruchomości obciążonej) w określonym zakresie. Służebność mieszkania to szczególny rodzaj służebności osobistej, która odgrywa bardzo istotną rolę społeczną, jak i gospodarczą, ponieważ kodeks cywilny przyznaje szerszy zakres uprawnień niż czyni to służebność osobista¹⁸. Ustawodawca nie definiuje jej treści dosłownie, jednak rozwiązuje wiele kwestii obocznych¹⁹. Służebność mieszkania dosyć często należy do treści prawa dożywocia (art. 908 § 2 k.c.)²⁰. Oczywiście jest, że służebność mieszkania stanowi pewne obciążenie cudzej nieruchomości, a przysługuje tak samo jak w przypadku wszystkich służebności osobistych, oznaczonej osobie fizycznej. Nieruchomością obciążoną jest zabudowana nieruchomość gruntowa, nieruchomość budynkowa, w przypadku, gdy budynek stanowi odrębny od gruntu przedmiot własności, a także lokal mieszkalny stanowiący odrębny przedmiot własności²¹. Brak również przeszkód, aby służebność mieszkania została ustanowiona na niezabudowanej nieruchomości, jednak nie będzie mogła być w tym przypadku skuteczna w wykonywaniu do czasu powstania pomieszczeń mieszkalnych, które będą objęte uprawnieniem do zamieszkania. Uznać należy, że będzie to sytuacja, w której będziemy mieli do czynienia z warunkowo ustanowioną służebnością mieszkania, pod warunkiem zawieszającym, iż określona nieruchomość gruntowa zostanie zabudowana²².

Regulacja służebności mieszkania na podstawie przepisów k.c, wskazuje na odstępstwa od ogólnych zasad dotyczących służebności osobistych. Uprawniony może „przyjąć na mieszkanie”, czyli przekazać część przysługujących mu uprawnień, (wskazane jest to w art. 301 § 1 k.c.), następującym osobom: (a) małżonkowi; (b) małoletnim dzieciom – mogą one pozostawać w mieszkaniu także po osiągnięciu pełnoletności; (c) osobom przez niego utrzymywanym; (d) osobom potrzebnym przy prowadzeniu gospodarstwa domowego. Jak widać, katalog osób wymienionych w art. 301 § 1 k.c. jest dosyć szeroki, bowiem nie skupia się jedynie na małżonku, a na szerszym gronie osób bliskich. Decyzja o przyjęciu na mieszkanie zależy od uprawnionego, oznacza to, iż nie jest wymagana zgoda właściciela obciążonej nieruchomości, również brak tutaj konieczności

¹⁸ K. Dadańska, *Prawo...*, *op.cit.*, s. 351.

¹⁹ E. Gniewek, *Prawo rzeczowe*, wyd. 13, Warszawa 2020, s. 259.

²⁰ A. Bieliński, M. Pannert, *Prawo cywilne...*, *op.cit.*, s. 269.

²¹ E. Gniewek, J. Gołaczyński, J. Pisuliński, Z. Truszkiewicz, K. Zaradkiewicz, *System prawa...*, *op.cit.*, s. 304.

²² *Ibidem*, s. 308.

zawarcia odpowiedniej umowy obligacyjnej²³. Pojęcie małżonka zostało wymienione w komentowanym przepisie w znaczeniu czysto formalnym, pojęcie znajdziemy w art. 1 k.r.i.o., który jasno stanowi, że małżeństwo jest zawarte między kobietą i mężczyzną, którzy złożą oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego, jednak istnieje, i to bardzo często, w praktyce forma wyznaniowa łączona z formą cywilną (ślub konkordatowy). Sam bowiem ślub wyznaniowy nie wywołuje żadnych skutków prawnych, jest więc dla prawa zdarzeniem obojętnym. Dzieci, które zostały przyjęte jako małoletnie, mogą pozostać w mieszkaniu po uzyskaniu pełnoletności²⁴. Dzieci małoletnie, które nie osiągnęły pełnoletności, to dzieci własne, jak i przysposobione uprawnionego. Małżonek oraz małoletnie dzieci mogą być przyjęte na mieszkanie bez ograniczenia, kwestia innych osób, które przynależą do rodziny lub osoby obce, mogą zostać przyjęte na mieszkanie, jednak tylko wtedy, gdy są przez uprawnionego utrzymywane lub są potrzebne przy prowadzeniu gospodarstwa domowego²⁵. Służebność mieszkania pełni funkcję ochronną osób, które nie są jeszcze w stanie pracować albo już nie mogą pracować, dotyczy to w szczególności osób w podeszłym wieku, ale i też osób, które są niezdolne do pracy z powodu choroby bądź też innego upośledzenia.

6. Uprawnienia mającego służebność mieszkania

Głównym uprawnieniem osoby fizycznej jest prawo do zamieszkiwania w cudzej nieruchomości, może to prawo dotyczyć całości budynku, jego części albo zajmowania mieszkania wspólnie z właścicielem budynku i jego domownikami²⁶. Uprawniony z tytułu służebności mieszkania może korzystać z pomieszczeń i urządzeń przeznaczonych do wspólnego użytku mieszkańców budynku (art. 302 § 1 k.c.). Wspólny użytek dotyczy takich pomieszczeń jak np. strych, piwnice, suszarnia, pralnia itp. Szeroki zakres uprawnień, które przysługują podmiotowi służebności osobistej mieszkania, zbliża to ograniczone prawo rzeczowe do prawa użytkowania²⁷. Konsekwencją jest uregulowanie w art. 302 § 2 k.c., który przewiduje, że do wzajemnych stosunków między osobą, która ma służebność mieszkania a właścicielem nieruchomości obciążonej stosuje się odpowiednio przepisy o użytkowaniu przez osoby fizyczne. W tym przypadku znajdują

²³ *Ibidem*, s. 311.

²⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 1985 r., III CRN 71/85 Lex nr 8706.

²⁵ G. Rudnicki, J. Rudnicka, S. Rudnicki, *Kodeks cywilny..., op.cit.*, s. 748.

²⁶ E. Gniewek, *Prawo rzeczowe..., op.cit.*, s. 260.

²⁷ K. Dadańska, T. Filipiak, *Kodeks cywilny..., op.cit.*, s. 332

zastosowanie przepisy regulujące wprost użytkowanie przez osoby fizyczne: art. 267 § 1 k.c. (prawa i obowiązki użytkownika), art. 268 k.c. (zakładanie w zajmowanych pomieszczeniach bez uzyskania zgody właściciela nieruchomości obciążonej nowych urządzeń, w granicach takich jak najemca: telefon, gaz, oświetlenie elektryczne, i inne podobne urządzenia, chyba że sposób ich założenia będzie sprzeciwiał się obowiązującym przepisom albo też zagrażał bezpieczeństwu nieruchomości), art. 269 k.c.; także przepisy ogólne, które dotyczą użytkowania: art. 258 k.c. (granice obciążeń użytkownika), art. 259 k.c. (nakłady właściciela na rzecz obciążoną), art. 260 k.c. (naprawy i inne nakłady związane ze zwykłym korzystaniem z mieszkania; inne naprawy wymagają zgody właściciela nieruchomości obciążonej).

Nie należy jednak zapominać o istotnych różnicach pomiędzy użytkowaniem a służebnością mieszkania, przede wszystkim o to, że użytkownik może wykonywać swoje prawo przez osoby trzecie, jednak podmiot służebności mieszkania takiego uprawnienia nie posiada. Paragraf 2 art. 301 k.c. zawiera pewną modyfikację zasady, iż służebność osobista wygasa wraz ze śmiercią uprawnionego (zapis zawarty jest w art. 299 k.c.). Nie ulega wątpliwości, iż służebność mieszkania ma charakter osobisty. Zwrócić należy uwagę, że mocą przepisu szczególnego podczas ustanowienia służebności, a także później, „można się umówić, że po śmierci uprawnionego służebność mieszkania przysługiwać będzie jego dzieciom, rodzicom, i małżonkowi” (art. 301 § 1 k.c.). Jednak z drugiej strony nie możemy stwierdzić, że mamy tutaj do czynienia z dziedziczeniem służebności²⁸. Uznać należy, że nastąpi w tej sytuacji singularna sukcesja, gdzie podstawą będzie umowa zawarta *mortis causa* pomiędzy uprawnionym ze służebności mieszkania a właścicielem nieruchomości na rzecz oznaczonej osoby (osób trzecich)²⁹. Umowa taka jest zawierana zwykle, gdy służebność mieszkania należy do treści prawa dożywocia³⁰. Jeżeli jednak służebność mieszkania (albo inna służebność osobista) należy do treści prawa dożywocia (art. 908 § 2 k.c.), w sytuacjach przewidzianych w art. 913 § 1 i art. 214 k.c. może ulec, jako składnik tegoż prawa, zamianie na rentę, natomiast w sytuacji, o której mowa w art. 913 § 2 k.c., nastąpi jej wygaśnięcie na skutek rozwiązania umowy dożywocia³¹.

Poświęcenia uwagi wymaga również kwestia zasiedzenia. Zasiedzenie polega na nabyciu prawa własności albo ograniczonego prawa rzeczowego na skutek upływu oznaczonego czasu, który jest oznaczony w ustawie. Można jedynie za-

²⁸ E. Gniewek, J. Gołaczyński, J. Pisuliński, Z. Truskiewicz, K. Zaradkiewicz, *System...*, *op.cit.*, s. 309.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ K. Dadańska, T.A. Filipiak, *Kodeks cywilny...*, *op.cit.*, s. 331.

³¹ J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo rzeczowe*, wyd. 5, Warszawa 2022, s. 288.

siedzieć służebność gruntową czynną, która polega na korzystaniu z trwałego i widocznego urzędzenia. Przy nabyciu nieruchomości przez zasiedzenie, stosowane będą przepisy art. 172–173, 175–176 k.c., natomiast do biegu zasiedzenia służebności gruntowej czynnej będą stosowane odpowiednio przepisy o biegu terminu przedawnienia roszczeń (art. 175 k.c.)³². Służebności osobistej nie można nabyć przez zasiedzenie, wskazuje na to *expressis verbis* art. 304 k.c. Naturalną konsekwencją osobistego prawa, które jest niezbywalne, nieprzenoszalne i wygasa najpóźniej z chwilą śmierci osoby uprawnionej. Jednak zakaz przeniesienia uprawnień do wykonywania służebności nie dotyczy jedynie służebności mieszkania. Jak zaznaczono wyżej, mając taką służebność można przyjąć na mieszkanie osoby, które określone zostały w art. 301 k.c., ponadto strony mogą się umówić, że w przypadku śmierci służebnika, służebność ta będzie przysługiwać jego rodzicom, dzieciom i małżonkowi (art. 301 k.c.).

7. Zmiana służebności mieszkania na rentę

Zgodnie z art. 303 k.c. „Jeżeli uprawniony z tytułu służebności osobistej dopuszcza się rażących uchybień przy wykonywaniu swego prawa, właściciel nieruchomości obciążonej może żądać zmiany służebności na rentę”, to przepis jasno określa, komu i kiedy przysługuje roszczenie o zamianę służebności osobistej (mieszkania) na rentę. Roszczenie o zamianę służebności na rentę przysługuje wyłącznie właścicielowi nieruchomości obciążonej i, co ważne, tylko w wypadkach, gdy uprawniony z tytułu służebności osobistej dopuszcza się rażących uchybień przy wykonywaniu swego prawa³³. Natomiast co do osoby, na rzecz której została ustanowiona służebność osobista, roszczenie o zmianę służebności osobistej na rentę nie przysługuje. Taka osoba, po prostu nie może wystąpić z takim roszczeniem. Uprawniony z tytułu służebności osobistej, ma prawo, aby skorzystać ze środków ochrony posesoryjnej (art. 342–344, 347 k.c.), a także ze środków własności, które to przysługują podmiotowi ograniczonego prawa rzeczowego (art. 251 w zw. z art. 222 k.c.), należy zaznaczyć, że w przypadku zamiany służebności osobistej na rentę służebność ta wygasa³⁴. Przesłanką roszczenia będzie dopuszczenie się przez osobę uprawnioną rażących uchybień przy wykonywaniu swego prawa. Roszczenie będzie również mogło powstać, gdy uchybień dopuszczają się domownicy uprawnionego³⁵. W kodeksie cywilnym brak

³² R. Rafacz-Krzyżanowska, *Nabycie służebności gruntowej w drodze zasiedzenia*, „Palestra” 1961, s. 31 i n.

³³ Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 9 stycznia 1992 r. I ACr 484/91.

³⁴ K. Dadańska, T. Filipiak, *Kodeks cywilny...*, *op.cit.*, s. 333.

³⁵ *Ibidem*.

jednak definicji rażących uchybień, dlatego tę kwestię rozstrzyga sąd w każdym konkretnym przypadku. Komentowany przepis używa pojęcia uchybień w liczbie mnogiej, stąd jedno, nawet i rażące uchybienie nie może być podstawą, aby roszczenie zostało uwzględnione³⁶. Zamiana służebności osobistej na rentę następuje na drodze konstytutywnego orzeczenia sądownego albo umowy (w tym przypadku znajdzie zastosowanie art. 248 k.c.). Sądowa realizacja roszczenia w sprawie zmiany służebności osobistej na rentę odbywa się w procesie.

8. Kształtowanie się służebności w prawie rzymskim

Nauka romanistyczna sformułowała opinię, że początkowo własność była najprawdopodobniej jedynym prawem rzeczowym³⁷. Pełniła ona również funkcję późniejszych praw rzeczowych ograniczonych, dających jedynie uprawnionym, ograniczone władztwo nad rzeczą. Każdy uczestnik korzystał z niej w zakresie odpowiadającym jego potrzebom prawnym. Nauka o służebnościach, z zwłaszcza wypracowane generalne zasady, były ogromnym osiągnięciem prawa rzymskiego. Do najstarszych służebności należały: *iter* (służebność przechodu), *via* (służebność drogi), *actus* (służebność przepędu trzody) oraz *aquae ductus* (służebność czerpania wody), które należały do *res mancipi*³⁸. W okresie późniejszej republiki istniały samodzielne służebności (gruntowe) zwane *servitutes* lub *iura praediorum*. Służebność polegała na prawie każdorazowego właściciela gruntu panującego (*praedium dominans*), aby każdorazowy właściciel gruntu służebnego (*praedium serviens*) znosił ingerencję właściciela gruntu panującego albo i sam zaniechał pewnej ingerencji na własnej nieruchomości³⁹.

Ze względu na cel służebności gruntowej, powstały dwa podziały: służebności wiejskie (*servitutes praediorum rusticorum*) oraz służebności miejskie (*servitutes praediorum urbanorum*). W prawie klasycznym użytkowanie (*ususfructus*) i używanie (*usus*) były odrębnymi prawami. W czasach Justyniańskich nastąpił podział na *servitutes praediorum* (służebności gruntowe) oraz *servitutes personarum* (służebności osobiste). Prawo rzymskie nie znało wcześniej takiego podziału. Służebność osobista była prawem rzeczowym oznaczonej osoby do korzystania z cudzej rzeczy i to w określonym zakresie. Cel sprowadzał się do zaopatrzenia pewnych osób, był to głównie cel alimentacyjny. Obok przyjętych przez prawo klasyczne *ususfructus* i *usus* doszły jeszcze dwa dalsze prawa: *habi-*

³⁶ G. Rudnicki, J. Rudnicka, S. Rudnicki, *Kodeks cywilny...*, *op.cit.*, s. 750.

³⁷ W. Litewski, *Rzymskie prawo prywatne*, wyd. 2, Warszawa 1994, s. 221.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

tatio (prawo zamieszkiwania) i *operae servorum et animalium* (prawo do siły roboczej cudzych niewolników i zwierząt). Niektóre testy justyniańskie określają *superficies* (prawo zabudowy) jako służebność.

9. Służebności osobiste w prawie rzymskim

Służebności te przysługiwały na cudzych rzeczach pewnej oznaczonej osobie i, co ważne, tylko tej osobie. Różniły się od służebności gruntowych tym, że były niezbywalne oraz niedziedziczne, kończyły się najpóźniej ze śmiercią osoby uprawnionej. *Servitutes personarum* zostały wprowadzone do służebności wraz ze spisem Diagestów Justyniańskich, wcześniej jednak były traktowane jako odrębne prawa. Do *servitutes personarum* zaliczane były cztery prawa, tj. *ususfructus*, *usus*, *operae servorum et animalium*, *habitatio*⁴⁰. *Servitutes personarum* ustanawiane były dla konkretnej osoby i na rzecz tej osoby, nie tak jak w służebnościach gruntowych, które jednak co do zasady miały przynosić trwałą korzyść gruntowi władającemu. Służebności osobiste ustanawiane były często na nieruchomościach oraz na rzeczach ruchomych, jednak w drugim przypadku rzadko. W przeciwieństwie do służebności gruntowych, służebności osobiste były prawem niezbywalnym oraz niedziedzicznym⁴¹.

Pierwszym spośród *servitutes personarum* jest *ususfructus*. Podstawę prawną znajduje w Diagestach w komentarzu rzymskiego prawnika Paulusa:

D. 7, 1, 1, 0: „*Ususfructus est ius alienis rebus utendi fruendi salva rerum substantia*”⁴².

Zgodnie z przytoczoną formułą, *ususfructus* umożliwiało używanie i pobieranie wszystkich pożytków z cudzej rzeczy, która była niezużywalna. Powstanie *servitus ususfructus* następowało przez *in iure cessio*, legat windykacyjny, przewłaszczenie (przysądzenie w procesie działowym spadku). Ustanowienie służebności użytkowania następowało również w formie umowy nieformalnej zwanej *pactiones et stipulationes*, częściej stosowano takie ustanowienie na gruntach prowincjonalnych. Użytkowanie, co jasno podkreśla jursprudencja, jest prawem ściśle osobistym. Nie może powstać w oderwaniu od osoby oraz gaśnie z chwilą

⁴⁰ R. Taubenschlag, *Rzymskie prawo prywatne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1955, s. 160.

⁴¹ R. Taubenschlag, W. Kozubski, *Historia i instytucje rzymskiego prawa prywatnego*, Gebethner i Wolff, Warszawa 1947, s. 153.

⁴² D. 7, 1, 1, 0: Tłumaczenie z W. Osuchowski, *Zakres rzymskiego prawa prywatnego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1962, s. 327, „Użytkowanie jest to prawo używania i pobierania wszelkich pożytków z cudzej rzeczy niezużywalnej bez naruszenia jej substancji”.

śmierci uprawnionej osoby⁴³. Innym sposobem wygaśnięcia użytkowania było zrzeczenie się tego prawa na drodze *in iure cessio*. Kolejnym sposobem wygaśnięcia tego prawa było *confusio*. Poprzez konfuzję użytkownik stawał się właścicielem rzeczy. Gdy własność rzeczy została nabyta, *ususfructus* wygasła. Ostatni sposób, kiedy służebność użytkowania wygasła, polegał na niewykonaniu tego prawa przez okres dwóch lat na nieruchomościach, natomiast na ruchomościach przez okres jednego roku⁴⁴. Kwestia zasiedzenia *ususfructus* kształtowała się w prawie rzymskim na początku inaczej, bowiem nie było możliwe zasiedzenie *ususfructus*, jednak zmiana nastąpiła w czasach panowania cesarza Justyniana, który dopuścił możliwość zasiedzenia *servitus ususfructus*. Przedmiotem *ususfructus* mogły być nieruchomości oraz rzeczy ruchome. W przypadku gdy służebność wygasła, podlegały one zwrotowi. Właściwe używanie oraz obowiązek zwrotu mógł zostać zabezpieczony poprzez *cautio ususfructus* (gwarancja udzielana stypulacyjnie przez użytkownika)⁴⁵. Użytkownik był dzierżycielem rzeczy, lecz mógł pobierać korzyści poprzez ich zebranie, ponieważ przysługiwały mu specjalne interdykty pretorskie (*perceptio*).

Należy jeszcze wymienić *quasi ususfructus*, jeśli oddano do użytku rzecz używalną (np. oliwę, wino, zboże lub pieniądze), to w takim wypadku uprawniony nabył własność na rzeczach oddanych w użytkowanie. Gdy prawo to wygasło, zobowiązany był zwrócić je ustanawiającemu *quasi ususfructus* w takiej samej ilości oraz jakości albo też zapłacić ich odpowiadającą wartość w pieniądzach⁴⁶. Definicja ustanowienia *ususfructus* pokazuje, że następowało to tylko na rzeczach nieużywalnych, jednak, jak widać, nie do końca, gdyż istniało coś takiego jak *quasi ususfructus* (jak gdyby użytkowanie).

Kolejną, drugą *servitutes personarum* jest *usus* (używanie). Zostało spisane przez Gaiusa w *Diagrestach*:

D. 7, 8, 1, 1: „*Constituitur etiam nudus usus, id est sine fructu: qui et ipse isdem modis constitui solet, quibus et usu fructus.*”⁴⁷

Tak samo jak *ususfructus*, *servitus usus* było prawem niezbywalnym oraz nieodziedzicznym. Było czysto osobistym, co najwyżej dożywotnim prawem polegającym na korzystaniu z cudzej rzeczy, co do zasady bez możliwości pobierania z niej

⁴³ A. Dębiński, *Rzymskie prawo prywatne – kompendium*, wyd. 7, Warszawa 2021, s. 219.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 219.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ D. 7, 8, 1, 1: Tłumaczenie z P. Święcicka, *Rzymskie prawo prywatne*, Lex a Wolter Kluwer business, Warszawa 2011, s. 258, „Ustanawia się także samo używanie, to jest [korzystanie z rzeczy] bez pobierania [z niej] korzyści; i ustanawia się je zwyczajowo takimi samymi sposobami co użytkowanie”.

pożytków, jednak, gdy miały służyć zaspokojeniu własnych potrzeb uprawnionego, to taka możliwość istniała⁴⁸. Można jasno stwierdzić, że *usus* dawał bardziej ograniczone, niż *ususfructus*, prawo korzystania z cudzej rzeczy. Sposoby, które ustanawiały oraz wygasały *servitus usus*, odpowiadają analogicznie *servitus ususfructus*.

Servitus operae servorum et animalium – służebność ta polegała na korzystaniu z pracy cudzych niewolników lub zwierząt. W obecnych regulacjach prawych ta służebność nie występuje. Trudno sobie nawet wyobrazić korzystanie z pracy z cudzych niewolników, bowiem niewolnictwo jest zakazane. Natomiast służebność korzystania z niektórych zwierząt mogłaby mieć zastosowanie w naszym porządku prawnym, przykładowo do prowadzenia gospodarstwa rolnego. Można by poczynić zapis w umowie, że służebność nieruchomości będzie obejmować zwierzęta do pracy. Jednak, obecnie prawo daje możliwość korzystania ze zwierzęcia do prac polowych, a tym prawem jest umowa dzierżawy zwierzęcia.

10. *Servitus habitatio* (służebność mieszkania)

Servitus habitatio, czyli służebność mieszkania, zaliczana jest do służebności osobistych. *Habitatio* jako najwyżej dożywotnie prawo rzeczowe, polegało na mieszkaniu w cudzym domu albo w jego części. *Habitatio*, tak samo jak *operae servorum et animalium*, stały się samodzielnymi służebnościami osobistymi dopiero za czasów Justyniana, wcześniej jednak nie były znane prawu rzymskiemu⁴⁹. W prawie klasycznym pojawiły się pewne wątpliwości, czy aby nie zakwalifikować je jako *usus* albo *ususfructus*⁵⁰. Z *servitus habitatio* mogły korzystać też pewne osoby, jak członkowie rodziny oraz służba. *Habitatio* jako najwyżej dożywotnie prawo rzeczowe, polegało na mieszkaniu w cudzym domu albo w jego części. Od *usus*, *habitatio* różniło się tym, że „o jakości i miejscu zamieszkania osoby, której przysługuje, decyduje, nie jak przy *usus*, sam uprawniony, lecz właściciel zobowiązany do dostarczenia mieszkania”⁵¹. Należy zwrócić uwagę, że *habitor* posiadał prawo do wynajęcia mieszkania innym osobom⁵². Służebność ta pełniła, podobnie jak obecnie, z reguły funkcje alimentacyjne. Służebności osobiste, w tym mieszkania, często były ustanawiane w legatach na rzecz niedziedzicznej żony, która nie była pod władzą męża albo wydziedziczonej córki czy syna⁵³.

⁴⁸ A. Dębiński, *Rzymskie prawo...*, *op.cit.*, s. 219.

⁴⁹ W. Litewski, *Rzymskie prawo...*, *op.cit.*, s. 226.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ R. Taubenschlag, *Rzymskie prawo...*, *op.cit.*, s. 144.

⁵² W. Osuchowski, *Zarys rzymskiego prawa prywatnego*, Warszawa 1971, s. 358.

⁵³ W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie. Instytucje*, wyd. 5, Warszawa 2009, s. 161.

Służebność mieszkania podlegała ochronie za pomocą skargi *in rem*, która była skuteczna wobec każdej osoby (*erga omnes*), która naruszyła uprawnienie mającego daną służebność. Skarga ta zwana *vindicatio servitutis* albo też *actio confessoria*, kierowana była przez osobę mającą służebność najczęściej przeciwko właścicielowi, którego zachowanie polegało na uniemożliwianiu wykonywania służebności. Było to powództwo zgoła odmienne od *actio negatoria*, z którym występował właściciel przeciw temu, kto naruszał jego własność stwierdzając, że ma służebność. Z *actio confessoria* mógł wystąpić mający służebność nie tylko przeciwko właścicielowi, ale i również przeciwko każdej osobie, która kwestionowała prawo powoda albo i przeszkadzała w jego wykonywaniu⁵⁴. Służebność gasła w przypadku śmierci osoby uprawionej, *confusio seu consolidatio*, zrzeczenie się uprawnionego – przez *in iure cessio*⁵⁵. Służebność osobista prawa mieszkania przeniknęła do większości europejskich kodeksów cywilnych: francuskiego (art. 625–634 CC), szwajcarskiego (art. 776–778 ZGB), niemieckiego (§ 1093 BGB), austriackiego (§ 521–522 ABGB), i co bardzo ważne, do polskiego (art. 301–302 k.c.)⁵⁶.

11. Podsumowanie

Reasumując, ustawodawca wprowadził przepisy, które umożliwiają zamieszkanie w swojej nieruchomości, nie będąc już właścicielem, a służebnikiem. Pozwala to na przepisanie swojej nieruchomości, w szczególności dzieciom, które będą właścicielami mieszkania czy domu. Prawo służebności mieszkania jest prawem o wiele korzystniejszym od samej służebności osobistej, bowiem daje możliwość, że po śmierci służebnika „można się umówić, że po śmierci uprawionego służebność mieszkania przysługiwać będzie jego dzieciom, rodzicom, i małżonkowi”⁵⁷. Jednak z drugiej strony, służebność mieszkania stanowi pewne obciążenie, należy znosić pewne ograniczenia, jakie zostały na mocy umowy zawarte ustanawiając służebność mieszkania. Co ciekawe, służebność ta nie stoi na przeszkodzie, aby właściciel mieszkania mógł zbyć daną nieruchomość, która jest obciążona służebnością osobistą (mieszkania). Służebność mieszkania jest dosyć zbliżona do umowy dożywocia, która polega na przeniesieniu własności

⁵⁴ *Ibidem*, s. 161.

⁵⁵ M. Araszkiwicz, K. Chyłka, I. Dzierwa, M. Ganobis, M. Kogut, J. Kolber, M. Kubik, S. Pabin, T. Szelaż, P. Święcicka-Wystrychowska, *Prawo rzymskie – repetytorium*, Zakamycze 2003, s. 102.

⁵⁶ W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Berier, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2014, s. 428.

⁵⁷ Art. 302 § 2 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 2459).

nieruchomości, jednak różnica sprowadza się w tym przypadku do tego, że przy umowie dożywocia ustanawia się prawo do dożywotniego utrzymania, aczkolwiek strony umowy mają możliwość odmiennie ustalić, na czym ma polegać dożywotnie utrzymanie. Sięgnięcie do prawa rzymskiego pokazuje, że o takim rozwiązaniu pomyślano już wieki temu, bowiem w tamtych czasach pojawiła się możliwość ustanowienia służebności mieszkania (*servitus habitatio*). Podział służebności w prawie rzymskim dał pewną podstawę do wprowadzenia tegoż prawa w obecnych porządkach prawnych państw europejskich, oczywiście przy pewnych modyfikacjach, dlatego też omówienie służebności osobistych, w prawie rzymskim, ma być wskazówką, jak ukształtowane regulacje wieki temu mogą wpływać na regulacje obecne. Służebność mieszkania przeniknęła, jak wskazano w artykule, do wielu kodeksów europejskich. Oznacza to, że jest to istotne prawo, które formułuje pewne role w społeczeństwie, a tym samym pozwala zadbać o stosunki rodzinne. Mimo podstawy prawnej, za pomocą której uregulowana jest służebność mieszkania, jako rodzaj służebności osobistej, należy się zastanowić czy nie należy tego prawa jeszcze bardziej rozwinąć, np. czy taka służebność nie mogłaby być dziedziczona, czy to na mocy testamentu czy ustawowo.

Bibliografia

Literatura

- Araszkiewicz M., Chyłka K., Dzierwa I., Ganobis M., Kogut M., Kolber J., Kubik M., Pabin S., Szelaż T., Świącicka-Wystrychowska P., *Prawo rzymskie – repetytorium*, Zakamycze 2003.
- Bieliński A., Pannert M., *Prawo cywilne – część ogólna prawo rzeczowe*, wyd. 6, Warszawa 2021.
- Dadańska A., Filipiak T.A., *Kodeks cywilny – komentarz LEX*, red. A. Kidyba, t. II, *Własność i inne prawa rzeczowe*, wyd. 2, Warszawa 2012.
- Dadańska K.A., *Prawo rzeczowe*, wyd. 5, Warszawa 2020.
- Dajczak W., Giaro T., Longchamps de Berier F., *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2014.
- Dębiński A., *Rzymskie prawo prywatne – kompendium*, wyd. 7, Warszawa 2021.
- Gniewek E., Gołaczyński J., Pisuliński J., Truszkiewicz Z., Zaradkiewicz K., *System prawa prywatnego*, t. 4, *Prawo rzeczowe*, red. E. Gniewek, wyd. 4, Warszawa 2021.
- Ignatowicz J., Stefaniuk K., *Prawo rzeczowe*, wyd. 5, Warszawa 2022.
- Litewski W., *Rzymskie prawo prywatne*, wyd. 2, Warszawa 1994.
- Osuchowski W., *Zakres rzymskiego prawa prywatnego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1962.
- Osuchowski W., *Zarys rzymskiego prawa prywatnego*, Warszawa 1971.
- Rafacz-Krzyżanowska R., *Nabycie służebności gruntowej w drodze zasiedzenia*, „Palestra” 1961.
- Rudnicki G., Rudnicka J., Rudnicki S., *Kodeks cywilny – komentarz*, t. II, *Własność i inne prawa rzeczowe*, red. nauk. J. Gudowski, wyd. 2, Warszawa 2016.
- Świącicka P., *Rzymskie prawo prywatne*, Lex a Wolter Kluwer business, Warszawa 2011.

Taubenschlag R., Kozubski W., *Historia i instytucje rzymskiego prawa prywatnego*, Gebethner i Wolff, Warszawa 1947.

Taubenschlag R., *Rzymskie prawo prywatne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1955.

Wołodkiewicz W., Zabłocka M., *Prawo rzymskie. Instytucje*, wyd. 5, Warszawa 2009.

Źródła prawa rzymskiego

Diagesta Iustniani:

7, 1, 1, 0;

7, 8, 1, 1;

Akty prawne

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 2459).

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1692).

Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1374).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 1561).

Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. Prawo spółdzielcze (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 648).

Orzecznictwo

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2018 r. II CSK 682/17.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 1985 r., III CRN 71/85 Lex nr 8706.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 16 lipca 1980 r., III CZP 45/80, OSNCP 1981, nr 2–3, poz. 25.

Amanda Moskal

ORCID: 0000-0003-7574-2656

Instytut Nauk Prawnych

Uniwersytet Rzeszowski

Rola związków zawodowych w sytuacji zastosowania ustawy o zwolnieniach grupowych z przyczyn nie dotyczących pracowników w kontekście pandemii COVID-19

The role of trade unions in the situation of applying the act on collective redundancies for reasons not related to employees in the context of the COVID-19 pandemic

Abstract

The COVID-19 pandemic is having a severe impact on the economic situation. In Poland, the course of the crisis so far is considered to be quite mild from the perspective of the entire labour market. However, many people have lost their jobs as a result of redundancies. Many industries have suffered despite the protective measures taken up by the Polish legislator in order to limit the possibility of job cuts. Some employers whose financial situation had deteriorated had to reduce employment. This resulted in layoffs for reasons not related to the employees. The legal basis is regulated by the Act of 13 March 2003 on special rules for terminating employment relationships with employees for reasons not related to employees.

Keywords: layoffs, COVID-19, reasons not related to employee, economic situation, labour law, employment rules, job cuts.

Streszczenie

Pandemia COVID-19 ma poważny wpływ na sytuację gospodarczą. W Polsce dotychczasowy przebieg kryzysu z perspektywy całego rynku pracy ocenia się jako dość łagodny, jednak sporo osób straciło pracę na skutek zwolnień. Wiele branż ucierpiało mimo podejmowanych przez polskiego ustawodawcę działań osłonowych w celu ograniczenia możliwości zwolnień. Część pracodawców, których sytuacja finansowa uległa pogorszeniu, stanęła przed koniecznością redukcji zatrudnienia. Konsekwencją były zwolnienia z przyczyn nie dotyczących pracowników, które precyzuje ustawa z dnia 13 marca 2003 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn nie dotyczących pracowników. Zakres działania i kompetencje organizacji związkowych są szerokie.

Rolą związków zawodowych jest nie tylko dążenie do wzięcia czynnego udziału w konsultacjach z pracodawcą w trybie art. 38 k.p., ale także reprezentowanie interesów zatrudnionych pracowników i swoista walka o konkretne osoby wytypowane do zwolnienia. Związki zawodowe odpowiadają bowiem za kształt porozumienia zawartego między pracodawcą a organizacją związkową, które to porozumienie jest aktem wiążącym.

W kontekście omawianego zagadnienia nasuwa się pytanie: Czy w wyniku pandemii rola związków zawodowych przy zwolnieniach z przyczyn niedotyczących pracowników umocniła się, czy też nie.

Słowa kluczze: pandemia COVID-19, rynek pracy, zwolnienia z przyczyn niedotyczących pracowników, prawo pracy, związki zawodowe.

1. Uwagi wstępne

Pandemia COVID-19 zmieniła, jak się wydawało, stabilną sytuację gospodarczą i funkcjonowanie rynku pracy, a na jej skutek w wielu państwach nastąpił gwałtowny spadek PKB. Ocenia się, że w Polsce dotychczasowy przebieg kryzysu z perspektywy rynku pracy był stosunkowo łagodny¹.

Jak wskazują przedstawiciele doktryny – mimo tego, że polski ustawodawca próbował ograniczyć możliwość zwolnień i podejmował w tym celu tzw. działania osłonowe – wiele osób straciło pracę w wyniku zwolnień z przyczyn niedotyczących pracowników, nazywanych potocznie zwolnieniami grupowymi². W związku z tym, że ocena różnych form wsparcia pracodawców nie jest oczywista, mogły one odegrać pewną rolę w stabilizacji zatrudnienia. Pomimo tego udział pracowników w ponoszeniu skutków kryzysu wydaje się nadmierny³.

W czasie pandemii COVID-19 związki zawodowe realizują swoje konkretne uprawnienia. Widać to na przykład w kontekście wdrażania telepracy drogą dialogu partnerów społecznych, w której to procedurze ustawodawca przewidział szeroki udział związków zawodowych i przedstawicieli pracowników⁴. Należy również podkreślić stanowisko przedstawicieli doktryny, iż porozumienie oraz regulamin o wprowadzeniu telepracy są źródłami prawa pracy w rozumieniu art. 9 k.p.⁵

¹ A. Boguska, Ł. Pisarczyk, *Zwolnienia z przyczyn niedotyczących pracowników wobec pandemii COVID-19*, „Z Problematyki Prawa Pracy i Polityki Socjalnej” 2021, t. 2(19), s. 1–2.

² *Ibidem*, s. 2; formy wsparcia należy rozumieć jako mechanizmy wprowadzane w tzw. tarzach: antykryzysowej oraz finansowej.

³ *Ibidem*, s. 6.

⁴ M. Rycak, *Prawa i obowiązki stron stosunku pracy w czasie pandemii COVID-19*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej Studies of Labour Law and Social Policy” 2020, Vol. 27, nr 4, s. 305–322. DOI: 10.4467/25444654SPP.20028.12615, www.ejournals.eu/sppips

⁵ *Ibidem*, s. 308.

W kontekście zawierania porozumień kryzysowych pomiędzy pracodawcami a stroną społeczną w dobie pandemii M. Rycak⁶ wskazuje na kilka rodzajów porozumień:

- porozumienie o zawieszeniu postanowień umowy o pracę – dla pracodawców zatrudniających mniej niż dwudziestu pracowników albo nieobjętych układem zbiorowym pracy (art. 9¹ k.p.);
- porozumienie o zawieszeniu stosowania układu zbiorowego (art. 241²⁷ k.p.);
- porozumienie w związku z przestojem ekonomicznym lub obniżeniem wymiaru czasu pracy pracowników (art. 15g specustawy);
- porozumienie w związku ze spadkiem obrotu gospodarczego (art. 15zf specustawy⁷).

Zarówno pracodawca, jak i strona społeczna muszą spełnić określone kryteria, aby mogły być rozumiane jako strony porozumienia kryzysowego⁸.

Stronę społeczną mogą reprezentować:

- organizacje związkowe reprezentatywne w rozumieniu art. 253 ust. 1 lub 2 ustawy z dnia 23 maja 1991 roku o związkach zawodowych, z których każda zrzesza co najmniej 5% pracowników zatrudnionych u pracodawcy,
- organizacje związkowe reprezentatywne w rozumieniu art. 253 ust. 1 lub 2 u.z.z., jeżeli u pracodawcy nie działają reprezentatywne zakładowe organizacje związkowe zrzeszające co najmniej 5% pracowników zatrudnionych u pracodawcy,
- zakładowa organizacja związkowa, jeżeli u pracodawcy działa jedna organizacja związkowa,
- przedstawiciele pracowników wyłonieni w trybie przyjętym u danego pracodawcy, jeżeli u pracodawcy nie działa zakładowa organizacja związkowa.

W przypadku trudności w przeprowadzeniu wyborów przedstawiciele pracowników z powodu COVID-19, w szczególności wywołanych nieobecnością pracowników, trwającym przestojem lub wykonywaniem przez część pracowników pracy zdalnej, porozumienie to może być zawarte z przedstawicielami pracowników wybranymi przez pracowników uprzednio do innych celów przewidzianych w przepisach prawa pracy⁹.

Przedmiotem porozumienia, o którym mowa powyżej, są warunki i tryb wykonywania pracy w okresie przestoju ekonomicznego lub obniżonego wymiaru czasu pracy. W porozumieniu należy określić grupy zawodowe objęte przesto-

⁶ *Ibidem*, s. 317–320.

⁷ Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 2095).

⁸ M. Rycak, *Prawa i obowiązki stron...*, *op.cit.*, s. 317–320.

⁹ *Ibidem*.

jem ekonomicznym lub obniżonym wymiarem czasu pracy, obniżony wymiar czasu pracy obowiązujący pracowników oraz okres, przez jaki obowiązują rozwiązania dotyczące przestoju ekonomicznego lub obniżonego wymiaru czasu pracy. To strony porozumienia decydują, które przepisy układów zbiorowych nie będą stosowane w okresie obowiązywania porozumienia. Nie jest więc to narzucona pracownikom odgórna decyzja pracodawcy, a wspólnie wypracowane ze stroną społeczną porozumienie. Argument poprzedzający wskazuje więc na to, że w okresie pandemii COVID-19 związki zawodowe i organizacje pracownicze mogą realizować swoje uprawnienia, a ich rola umacnia się. Wypracowana kopia porozumienia przekazywana jest z ramienia pracodawcy właściwemu okręgowemu inspektorowi pracy w terminie pięciu dni roboczych od dnia zawarcia porozumienia¹⁰. Jeżeli pracownicy zatrudnieni u pracodawcy byli objęci ponadzakładowym układem zbiorowym pracy, okręgowy inspektor pracy przekazuje informację o porozumieniu w sprawie określenia warunków i trybu wykonywania pracy w okresie przestoju ekonomicznego lub obniżonego czasu pracy do odpowiedniego rejestru – rejestru ponadzakładowych układów zbiorowych pracy.

Zgodnie z art. 1 ustawy o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn niedotyczących pracowników stosuje się dla pracodawców zatrudniających co najmniej 20 pracowników. „Przepisy ustawy stosuje się w razie konieczności rozwiązania przez pracodawcę zatrudniającego co najmniej 20 pracowników stosunków pracy z przyczyn niedotyczących pracowników, w drodze wypowiedzenia dokonanego przez pracodawcę, a także na mocy porozumienia stron, jeżeli w okresie nieprzekraczającym 30 dni zwolnienie obejmuje co najmniej: 10 pracowników, gdy pracodawca zatrudnia mniej niż 100 pracowników, 10% pracowników, gdy pracodawca zatrudnia co najmniej 100, jednakże mniej niż 300 pracowników, 30 pracowników, gdy pracodawca zatrudnia co najmniej 300 lub więcej pracowników”¹¹. Należy mieć świadomość, że zgodnie z orzecznictwem termin trzydziestodniowy liczy się od momentu, gdy pracodawca „wręczył pierwszemu” pracownikowi oświadczenie o rozwiązaniu umowy o pracę¹².

Ustawa o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn niedotyczących pracowników stanowi, że liczby odnoszące się do pracowników, o których mowa, obejmują pracowników, z którymi w ramach

¹⁰ *Ibidem*, s. 320.

¹¹ Ustawa z dnia 13 marca 2003 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn niedotyczących pracowników (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1969), dalej jako: u.z.g.

¹² M. Skibińska, *Obliczanie terminów i stanu zatrudnienia w przypadku zwolnień grupowych*, <https://sip.lex.pl/procedury/obliczanie-terminow-i-stanu-zatrudnienia-w-przypadku-zwolnien-grupowych-1610617218> [dostęp: 16.08.2021]; wyrok SN z dnia 20 września 1994 r., sygn. akt: I PRN 63/94 OSNAPiUS 1995, nr 3, poz. 36.

grupowego zwolnienia następuje rozwiązanie stosunków pracy z inicjatywy pracodawcy na mocy porozumienia stron, jeżeli dotyczy to co najmniej 5 pracowników (art. 1 ust. 2 u.z.g.). Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na zależność, że im mniej pracowników zatrudnia pracodawca, tym proporcja pracowników zwalnianych do zatrudnionych staje się wyższa.

Co istotne – do stanu zatrudnienia należy zaliczyć osoby wykonujące pracę na podstawie wyboru, powołania, a nawet mianowania. Faktem istotnym jest, że pracownicy zatrudnieni na podstawie umów terminowych, w tym także zawieranych w szczególnych okolicznościach przewidzianych w art. 25¹ § 4 k.p., są również wliczani do poziomu zatrudnienia będącego punktem odniesienia dla uznania zwolnień za grupowe. Nie biorąc pod uwagę wspomnianych powyżej pracowników, należałoby się liczyć z nieszanowaniem dyrektywy 98/59/WE z naruszenia prawa krajowego (zob. np. wyrok SN z 14.02.2012 r., sygn. akt: II PK 137/11, OSNP 2013/1–2, poz. 10)¹³.

Do kompetencji zakładowych organizacji związkowych należy m.in. przeprowadzanie stosownych konsultacji w przedmiocie spraw pracowniczych związanych ze zwolnieniem. W doktrynie można znaleźć różne stanowiska na temat tego, jak należy rozumieć pojęcie obowiązku informacyjnego pracodawcy wobec pracownika. Przedstawiciele doktryny wskazują jakoby można było rozumieć prawo do informacji jako uprawnienie o charakterze zbiorowym lub też indywidualnym¹⁴.

Warto zwrócić uwagę na orzecznictwo w zakresie przeprowadzania od początku procedury grupowych zwolnień z pracy, jeżeli po jej wszczęciu powstała nowa organizacja związkowa¹⁵. W świetle wyroku SN z dnia 6 października 2005 r., II PK 63/05 (OSNP 2006/15-16/240) pracodawca nie zawsze będzie musiał przeprowadzać od początku taką procedurę, powinien jednak respektować jej ustawowe uprawnienia w sprawach dotyczących zbiorowych praw lub interesów reprezentowanych pracowników.

2. Statystyki

W dobie pandemii COVID-19 temat zwolnień grupowych jest bliski coraz szerszemu gronu społeczeństwa. Jak wskazuje ankieta przeprowadzona wśród

¹³ K.W. Baran, *Komentarz do ustawy o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn niedotyczących pracowników* [w:] A. Tomanek, K.W. Baran, D. Książek, M. Lekston, I. Sierocka, J. Piątkowski, *Zbiorowe prawo zatrudnienia. Komentarz*, WKP, Warszawa 2019.

¹⁴ E. Maniewska, rozdz. 3.4.3. *Informacje o zwolnieniach grupowych* [w:] *Obowiązki informacyjne pracodawcy wobec pracownika w umownym stosunku pracy*, Warszawa 2013.

¹⁵ M. Rotkiewicz, *Zwolnienia z przyczyn niedotyczących pracowników*, Warszawa 2009, s. 38.

17,7 tys. użytkowników portalu GoWork.pl¹⁶, w 2020 roku utraty pracy bało się aż 63% badanych. Mimo że zwolnienia częściej bały się kobiety – (aż 71% ankietowanych), to należy zauważyć, iż ponad połowa mężczyzn, tj. około 57%, nie była wolna od strachu przed utratą stanowiska i środków do życia. Bez wątpienia wspomniane obawy wynikały z faktu, iż wiele branż i środowisk pracy przeżywa obecnie kryzys. To właśnie w jego wyniku, w sytuacji zatrudniania szerszego grona pracowników, pracodawcy decydują się na wykorzystanie dość radykalnego narzędzia, jakim są zwolnienia grupowe.

Co ciekawe aż 58,4% ankietowanych portalu GoWork.pl deklarowało wyrażenie zgody na obniżenie wynagrodzenia o 20% przy założeniu, że takie obniżenie pensji pozwoliłoby uniknąć zwolnień pracowniczych. Kobiety aż w 63,4% godzą się na obniżenie pensji o wspomniane 20%. Jedynie 36,6% z ankietowanych nie godzi się na obniżenie wspomnianego wynagrodzenia. Dla porównania, mężczyźni w odpowiedzi na pytanie o obniżenie wynagrodzenia godzą się na takie obniżenie w 54,2%. Pozostałe 45,8% mężczyzn nie akceptuje zmiany wysokości wynagrodzenia.

Przedstawiciele doktryny wskazują na orzecznictwo Sądu Najwyższego, zgodnie z którym „zawarte m.in. w art. 23 ust. 1 i 2 u.z.z. uprawnienie do kontrolowania przez związki zawodowe przestrzegania prawa pracy oznacza także uprawnienie do kontrolowania wysokości wynagrodzeń pracowników”¹⁷. Jest to niezwykle interesująca kwestia w kontekście rozważań na temat roli i uprawnień związków zawodowych w czasie pandemii COVID-19.

Z punktu widzenia regulacji prawnych kwestia obniżenia wynagrodzenia w ramach nowych przepisów tarczy antykryzysowej, o których mowa w ankiecie GoWork.pl, jest możliwa w brzmieniu art. 15gb ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych¹⁸.

Zgodnie z wspomnianymi wyżej przepisami pracodawca, u którego wystąpił spadek przychodów ze sprzedaży towarów lub usług w następstwie wystąpienia COVID-19 i w związku z tym wystąpił istotny wzrost obciążenia funduszu wynagrodzeń, może obniżyć wymiar czasu pracy pracownika maksymalnie o 20%,

¹⁶ B. Mayer, Ankieta przeprowadzona wśród użytkowników portalu GoWork.pl, „Puls Biznesu”, <https://www.pb.pl/pracownicy-czuja-lek-przed-epidemia-zwolnien-988395> [dostęp: 15.08.2021].

¹⁷ *Zbiorowe prawo zatrudnienia. Komentarz*, red. K.W. Baran, D. Książek, M. Lekston, J. Piątkowski, I. Sierocka, A. Tomanek, Warszawa 2019, s. 120–121.

¹⁸ Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (t.j.. Dz.U. z 2020 r., poz. 1842).

jednak nie więcej niż do 0,5 etatu, z zastrzeżeniem, że wynagrodzenie nie może być niższe niż minimalne wynagrodzenie za pracę ustalane na podstawie przepisów o minimalnym wynagrodzeniu za pracę, z uwzględnieniem wymiaru czasu pracy pracownika przed jego obniżeniem. Pracodawca może także objąć pracownika przestojem ekonomicznym, z zastrzeżeniem, że pracownikowi objętemu przestojem ekonomicznym pracodawca wypłaca wynagrodzenie obniżone nie więcej niż o 50%, nie niższe jednak niż w wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę ustalane na podstawie przepisów o minimalnym wynagrodzeniu za pracę, z uwzględnieniem wymiaru czasu pracy. Istotnym faktem jest, iż powyższe rozwiązania przedsiębiorca może stosować co do zasady przez okres 6 miesięcy, a okres maksymalny to 12 miesięcy od dnia odwołania stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii¹⁹.

Jak wspomniano powyżej – w związku ze skutkami epidemii pracodawca ma pełne prawo obniżyć wynagrodzenie pracownika, jednakże może czynić to wyłącznie do określonego limitu i przez określony czas. Jako że pracownik jest podmiotem słabszym w świetle przepisów prawa pracy, przytoczone wyżej obawy ankietowanych są jak najbardziej uzasadnione. Przedstawiciele doktryny wskazują, że bazując na informacjach przekazywanych przez pracodawców powiatowym urzędów pracy, potwierdzają zwiększenie planowanych zwolnień²⁰. G. Kowalczyk wskazywała z kolei pod koniec roku 2020, że chociaż rynek pracy trzyma się niezłe, trudno o dalszą poprawę w kontekście kolejnych fal pandemii²¹.

Na koniec listopada 2020 roku liczba osób objętych zwolnieniami grupowymi zgłoszonymi do urzędów pracy przekroczyła 70 tysięcy²². W listopadzie pracodawcy w całej Polsce zgłosili zamiar zwolnienia grupowo 3 tys. osób – wynika z danych udostępnionych „Rzeczpospolitej” przez Ministerstwo Rozwoju, Pracy i Technologii. Mimo iż w porównaniu z październikiem jest to liczba ponad dwukrotnie niższa, ale też ponad dwa razy wyższa niż w listopadzie 2019 roku. Podobne proporcje widać w całym 2020 roku. Skala zwolnień grupowych zgłoszonych do końca listopada była ponad dwa razy większa niż w ciągu 12 miesięcy ubiegłego roku.

¹⁹ *Tarcza antykryzysowa: Czy pracodawca może obniżyć pensję pracownika w trakcie miesiąca, czy tylko pierwszego dnia*, <https://prawo.gazeta.prawna.pl/artykuly/1469782,tarcza-antykryzysowa-pracodawca-obnizenie-pensji-pracownik-prawnicy-pro-bono.html> [dostęp: 15.08.2021].

²⁰ A. Boguska, Ł. Pisarczyk, *Zwolnienia z przyczyn...*, *op. cit.*, s. 3.

²¹ *Sytuacja na rynku pracy w dobie pandemii koronawirusa*. Raport, Wydział Polityki Społecznej, Rynku Pracy, Ubezpieczeń i Zdrowia OPZZ, 2020, s. 10.

²² G. Kowalczyk, *Rynek pracy trzyma się niezłe*, „Dziennik Gazeta Prawna” z 23.11.2020 r., <https://edgp.gazetaprawna.pl/e-wydanie/57665,23-listopada-2020/71947,Dziennik-Gazeta-Prawna/742056,Rynek-pracy-trzyma-sie-niezle.html>

Jak pisze „Rzeczpospolita”, tak drastyczny wzrost zgłoszeń w dużych firmach (bo to głównie one zwalniają grupowo) nie przełożył się jednak na razie na znaczące zwiększenie faktycznych cięć zatrudnienia. W ciągu 11 miesięcy 2020 roku w ramach grupowych zwolnień pracę straciło 27,2 tys., a więc o 28% więcej niż w tym samym okresie poprzedniego roku.

W kontekście przytoczonych powyżej danych statystycznych ciężko jednoznacznie wskazać, czy w wyniku pandemii rola związków zawodowych przy zwalnianiu z przyczyn niedotyczących pracowników umocniła się, czy też nie.

3. Sytuacja branży lotniczej

W czasie pandemii COVID-19 branżą objętą zwolnieniami grupowymi jest na przykład branża lotnicza²³. Jak podaje „Rzeczpospolita”²⁴, pod koniec grudnia 2020 roku Polskie Linie Lotnicze LOT ogłosiły plan masowych zwolnień grupowych w pierwszej połowie 2021 roku. Przyczynę takiego stanu rzeczy stanowiła trudna sytuacja finansowa wywołana pandemią COVID-19, która mocno uderzyła w całą branżę lotniczą. To właśnie wówczas związkowcy Polskich Linii Lotniczych LOT wyrazili oburzenie wobec tak drastycznych redukcji.

Podkreślili oni również, że w ich mniemaniu wspomniane zwolnienia obejmować miały wyłącznie „etatowców”, nie uwzględniając pracowników samozatrudnionych w LOT. Ekspert rynku pracy Konfederacji Lewiatan, Monika Fedorczyk, w 2020 r. deklarowała, iż: „liczba zgłaszanych zwolnień grupowych jest miernikiem niepewności w gospodarce”²⁵.

Przedstawiciele doktryny zgodnie wskazują, że: „Pomimo skorzystania z instrumentów wsparcia przewidzianych w ustawie z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych wielu pracodawców nadal znajduje się w niestabilnej sytuacji finansowej wymuszającej w obliczu trwania pandemii podejmowanie działań restryktoryzacyjnych mających na celu optymalizację kosztów”²⁶.

²³ *Firmy znów planują zwolnienia grupowe*, <https://businessinsider.com.pl/twoje-pieniadze/praca/zwolnienia-grupowe-w-2020-roku-w-polsce/qk5vprq> [dostęp: 16.08.2021].

²⁴ *Lot szykuje masowe zwolnienia, związkowcy protestują*, <https://www.rp.pl/transport/art336641-lot-szykuje-masowe-zwolnienia-zwiazkowcy-protestuja> [dostęp: 16.08.2021].

²⁵ *Firmy znów planują zwolnienia...*, *op.cit.*

²⁶ M. Zając-Rzosińska, E. Zając-Tobiasz, *Zwolnienia z przyczyn niedotyczących pracowników w dobie pandemii COVID-19*, https://www.temidium.pl/artukul/zwolnienia_z_przyczyn_niedotycających_pracownikow_w_dobie_pandemii_covid19-6848.html

Rolą związków zawodowych w sytuacji zastosowania ustawy o zwolnieniach grupowych z przyczyn nie dotyczących pracowników w kontekście pandemii COVID-19 było we wspomnianej powyżej sytuacji wypracowanie konkretnych rozwiązań praktycznych, które pozwolą zniwelować różnice pomiędzy „etatowcami” a osobami samozatrudnionymi w LOT. Cała sytuacja bez wątpienia miała swoje źródło w ograniczeniach związanych z przepływem osób w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa, a także przymusową kwarantanną dla osób przemieszczających się.

Ponadto wpływ na trudną sytuację branży lotniczej miał obowiązek okazywania przez pasażerów wyników testu na obecność wirusa, znaczne ograniczenia branży hotelarskiej, trudność i ryzyko w planowaniu wypoczynku letniego dla turystów i wprowadzanie nowych ograniczeń związanych z przemieszczaniem się przez konkretne państwa w sposób dynamiczny, tj. niepozwalający przewoźnikom na przygotowanie się do wspomnianej trudnej sytuacji, wobec czego branża znacznie ucierpiała. Obrazują to chociażby dane opublikowane przez Międzynarodowe Stowarzyszenie Transportu Lotniczego (IATA), zgodnie z którymi z powodu pandemii przychody pasażerskich linii lotniczych spadną na świecie o ok. 314 mld USD w 2020 r. Oznacza to spadek o 55% w porównaniu z 2019 r.²⁷

4. Kompetencje związków zawodowych

„Przez pojęcie »procedura zwolnień grupowych« rozumieć należy zarówno obowiązki pracodawcy względem przedstawicieli pracowników, jak i wobec organów zatrudnienia. Pewne wątpliwości terminologiczne powstały na gruncie dyrektywy, która pojęcie »procedura zwolnień grupowych« odnosi *expressis verbis* jedynie do obowiązków, jakie pracodawca ma wobec organów zatrudnienia. Jednakże już w orzecznictwie ETS²⁸ pojęciem tym obejmowane są również obowiązki informacyjno-konsultacyjne ciążyące na pracodawcy względem przedstawicieli pracowników”²⁹.

Analizując kompetencje związków zawodowych, należy podkreślić, że są to organizacje mające realny wpływ na sytuację osób zwalnianych w ramach procedury rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn nie dotyczących pracowników.

²⁷ *Ekonomiczne skutki pandemii COVID-19 dla lotnictwa*, <https://krakowairport.pl/blog/ekonomiczne-skutki-pandemii-covid-19-dla-lotnictwa-cywilnego/> [dostęp: 16.08. 2021].

²⁸ Wyrok ETS z 8 czerwca 1994 r. w sprawie C-383/02 *Commission of the European Communities v. United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*, [1994] ECR I-2479, pkt 19.

²⁹ M. Latos-Mikłowska, Ł. Pisarczyk, *Zwolnienia z przyczyn nie dotyczących pracownika*, Gdynia 2005, s. 65–67.

Związki zawodowe dysponują konkretnymi uprawnieniami, za pomocą których mogą występować w imieniu i na rzecz pracowników zagrożonych zwolnieniem grupowym, ubiegać się w imieniu tychże pracowników o doprecyzowanie kryteriów, na podstawie których pracodawca zdecyduje o zwolnieniu bądź pozostawieniu pracowników przy pracy, przez co wpływają na skuteczność wypowiedzenia wręczanego poszczególnym pracownikom.

Przedstawiciele doktryny – Monika Latos, Łukasz Pisarczyk oraz B. Bergusson – zgodnie twierdzą, że „informacja i konsultacja stanowią proces, w ramach którego interesy pewnej grupy pracowników mogą zostać wyrażone i wzięte pod uwagę”³⁰.

M. Rotkiewicz³¹ zauważa z kolei, iż zgodnie z art. 23² Kodeksu pracy³², jeżeli przepisy prawa pracy przewidują współdziałanie pracodawcy z zakładową organizacją związkową w indywidualnych sprawach ze stosunku pracy, pracodawca ma obowiązek współdziałać w takich sprawach z zakładową organizacją związkową reprezentującą pracownika z tytułu jego członkostwa w związku zawodowym albo wyrażenia zgody na obronę praw pracownika niezrzeszonego w związku – zgodnie z ustawą o związkach zawodowych”.

„Pracodawca i organizacje związkowe działające w zakładzie pracy powinni zawrzeć w ciągu 20 dni od przekazania przez pracodawcę zawiadomienia o planowanym zwolnieniu porozumienie, które określa jego zasady oraz obowiązki pracodawcy w zakresie innych spraw pracowniczych z tym związanych”³³. To właśnie związki zawodowe mają możliwość wypracowania stosownego porozumienia na korzyść pracowników z pracodawcą. Jako że działania podejmowane przez organizacje związkowe w sytuacji uruchomienia procedury zwolnienia grupowego oddziałują bezpośrednio na późniejszy kształt wręczanego pracownikom wypowiedzenia, którego wręczenie pociąga za sobą konkretne skutki prawne, podkreślić należy, iż porozumienie zawarte ze związkami zawodowymi jest źródłem prawa pracy.

„Jeżeli pracodawca wypowiada umowę na czas nieokreślony, musi podać prawdziwą i konkretną przyczynę wypowiedzenia tej umowy, a jeśli działają u niego związki zawodowe, o zamiarze wypowiedzenia tej umowy na czas nieokreślony oraz przyczynie tego wypowiedzenia musi powiadomić związki zawodowe [...] Związki zawodowe mają 5 dni od otrzymania zawiadomienia pracodawcy, by zgłosić mu na piśmie umotywowane zastrzeżenia, jeśli uważają, że wypowiedzenie byłoby nieuzasadnione [...] Po rozpatrzeniu stanowiska związków zawodowych lub w razie, gdy związki nie zajęły stanowiska w terminie,

³⁰ *Ibidem*, za: B. Bergusson, *European Labour Law*, Butterworths 1996, s. 227.

³¹ M. Rotkiewicz, *Zwolnienia z przyczyn niedotyczących...*, *op.cit.*, s. 45.

³² Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1320 ze zm.).

³³ M. Rotkiewicz, *Zwolnienia z przyczyn niedotyczących...*, *op.cit.*, s. 49.

pracodawca samodzielnie podejmuje decyzję w sprawie wypowiedzenia umowy na czas nieokreślony”³⁴. Przytoczony fragment komentarza autorstwa M. Frączek oraz I. Jaroszewskiej-Ignatowskiej obrazuje wyraźnie, że w przypadku wypowiedzenia umów bezterminowych związki zawodowe dysponują informacjami, dzięki którym mogą podjąć konkretne działania.

Przedstawiciele doktryny³⁵, a także aktualne tezy orzecznicze wskazują również na możliwość zaangażowania się związku zawodowego w otoczenie pomocą pracowników będących członkami związku niezrzeszonych w organizacji, jeżeli organizacja związkowa wyrazi zgodę na obronę ww. praw pracowniczych. Podstawą prawną takiego rozwiązania niewątpliwie jest art. 30 ust. 2 ustawy o związkach zawodowych³⁶.

5. Etapy procedury rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn niedotyczących pracowników

Istotnym momentem w procesie rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn niedotyczących pracowników jest decyzja pracodawcy o dokonaniu zwolnień grupowych. Ważną kwestią jest również fakt, że prawo pracy obciąża pracodawcę ryzykiem związanym z zatrudnieniem pracownika. Właśnie z tego względu pracodawca dokonując zmniejszenia zatrudnienia pracowników, musi się liczyć z konsekwencjami finansowymi związanymi z tymi redukcjami.

W przypadku funkcjonowania w danym zakładzie pracy zakładowej organizacji związkowej, pracodawca powinien przeprowadzić z wspomnianą organizacją stosowne konsultacje (art. 2 ustawy o szczególnych zasadach rozwiązywania...³⁷). Pracodawca powinien również ustalić tryb konsultacji zwolnień grupowych z zakładowymi organizacjami związkowym i o tym fakcie powiadomić obligatoryjnie Powiatowy Urząd Pracy.

O obowiązku informacji Powiatowego Urzędu Pracy stanowi przepis art. 2 ust. 6 u.z.g.³⁸. Informacja o zamiarze dokonania zwolnień musi zostać przekazana zakładowym organizacjom związkowym działającym u tego pracodawcy w for-

³⁴ M. Frączek, I. Jaroszevska-Ignatowska, *Zwolnienia pracowników. Praktyczny komentarz*, Warszawa 2010, s. 7–8.

³⁵ J. Stelina, *Związkowa ochrona indywidualnych praw pracowników nie zrzeszonych w związkach zawodowych*, „PiZS” 1994/6/59.

³⁶ Ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych (Dz.U. z 1991 r., nr 55, poz. 234 ze zm.), art. 30 ust. 2.

³⁷ Ustawa z dnia 13 marca 2003 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn niedotyczących pracowników.

³⁸ E. Maniewska, *Informacje o zwolnieniach grupowych [w:] Obowiązki informacyjne...*, op.cit.

mie pisemnej. Przedstawiciele organizacji związkowych, którzy w zakładzie pracy reprezentują interesy zatrudnionych, mają wówczas możliwość podjąć stosowne działania. Jednocześnie z przedstawieniem organizacjom związkowym ww. informacji należy poinformować o zamiarze dokonania zwolnienia Powiatowy Urząd Pracy (PUP).

Krokiem następnym zbliżającym pracodawcę do dokonania legalnych zwolnień grupowych jest przygotowanie i przekazanie informacji do PUP przez dział zajmujący się sprawami pracowniczymi w danym zakładzie pracy, który to dział powinien przygotować i przesłać do powiatowego urzędu pracy zawiadomienie o zwolnieniach grupowych (art. 4 ust. 1 u.z.g.). Zawiadomienie do powiatowego urzędu pracy powinno zawierać informacje o liczbie zatrudnionych i zwalnianych pracowników, o przyczynach ich zwolnienia, okresie, w ciągu którego zwolnienie będzie dokonane, a także o przeprowadzonej konsultacji ze związkami zawodowymi³⁹.

Ustawa o zwolnieniach grupowych⁴⁰ przewiduje sformalizowany tryb przeprowadzenia procesu zwolnień, bezwzględnie musi go poprzedzać tzw. konsultacja. Tryb przeprowadzenia konsultacji również jest pisemny (art. 2 ust 3 u.z.g.). Pisemność przeprowadzenia konsultacji polega na zawiadomieniu przez pracodawcę zakładowych organizacji zawodowych o: przyczynach zamierzonego zwolnienia grupowego, liczbie zatrudnionych pracowników i grupach zawodowych, do których oni należą, grupach zawodowych pracowników objętych zamiarem grupowego zwolnienia, okresie, w ciągu którego nastąpią zwolnienia grupowe, proponowanych kryteriach doboru pracowników do grupowego zwolnienia, kolejności dokonywania zwolnień grupowych, propozycjach rozstrzygnięcia spraw pracowniczych związanych z zamierzonym grupowym zwolnieniem, a także o sposobie ustalenia wysokości świadczeń pieniężnych związanych ze zwolnieniami grupowymi, jeżeli takowe przewidział.

„Stosownie do art. 2 ust. 3 dyrektywy 98/59, aby umożliwić przedstawicielom pracowników przedstawienie konstruktywnych propozycji, pracodawca, we właściwym czasie w trakcie trwania konsultacji (z zakładowymi organizacjami związkowymi), zobowiązany jest do dostarczenia im wszystkich istotnych informacji i notyfikowania im, w każdym przypadku, na piśmie przyczyn zamierzonego zwolnienia, liczby i kategorii pracowników przewidzianych do zwolnienia, liczby i kategorii pracowników zwykle zatrudnionych, okresu, w którym przewidywane są zwolnienia, przewidzianych kryteriów selekcji pracowników,

³⁹ K.W. Baran, M. Lekston, *Komentarz do ustawy o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn niedotyczących pracowników* [w:] A. Tomanek et al., *Zbiorowe prawo...*, art. 4.

⁴⁰ Ustawa o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy...

którzy mają zostać zwolnieni, o ile ustawodawstwo i/lub praktyka krajowa dają taką możliwość pracodawcy, przewidzianej metody obliczeń odszkodowań za zwolnienia, niewynikającej z prawodawstwa i/lub praktyki krajowej⁴¹. Dyrektywa ujednocila więc pojęcie zwolnienia grupowego oraz ustanawia szczególnie tryb i ogólny zakres konsultacji jego dokonywania z reprezentacją pracowników. Należy również zaznaczyć w sposób wyraźny, że konsultacja, o której mowa powyżej, dotyczy w szczególności spraw pracowniczych związanych ze zwolnieniem.

Jako że obowiązkiem pracodawcy jest udzielenie związkom zawodowym informacji, które mogą mieć wpływ na przebieg procesu negocjacyjnego i finalny kształt konsultacji, weryfikacji informacji, które zostaną udzielone organizacjom związkowym, dokonuje sam pracodawca⁴². W doktrynie występuje jednak spór dotyczący stopnia szczegółowości żądanych informacji w kontekście naruszenia tajemnicy przedsiębiorstwa, na co wskazuje A. Sobczyk⁴³.

Konsultacje pracodawcy ze związkami zawodowymi rozpoczynają swój bieg od momentu dojścia do wszystkich zakładowych organizacji związkowych, a w przypadku, gdy takich nie ma, do rady pracowników albo do wszystkich przedstawicieli pracowników (gdy nie ma rady pracowników), pisemnego zawiadomienia o zwolnieniach grupowych w taki sposób, aby mogły się one z nimi zapoznać⁴⁴.

W doktrynie można odnaleźć głosy, wedle których: „w przypadku, gdy u pracodawcy nie działają organizacje związkowe uprawnienie do uzyskania informacji w zakresie (spraw pracowniczych) służy przedstawicielom pracowników wyłonionych w trybie przyjętym u danego pracodawcy [...] Jeżeli u pracodawcy wdrażającego procedurę zwolnień grupowych działa rada pracowników, to omawiane uprawnienie informacyjne jest realizowane przez tę radę⁴⁵. Należy zgodzić się, że jest to rozwiązanie korzystne dla osób wytypowanych do zwolnienia, ponieważ informacje dotyczące interesów tych osób mogą być pozyskane, mimo że na terenie zakładu nie funkcjonuje organizacja związkowa. W sytuacji, gdy w zakładzie pracy nie ma organizacji związkowej (lub istniejąca nie dopełniła obowiązku przekazania pracodawcy informacji o łącznej liczbie członków tej organizacji) większość uprawnień konsultacyjnych związku zawodowego przejmują przedstawiciele pracowników. Istotne jest, aby przedstawiciele pracowników byli wybrani w wolnych wyborach przez pracowników przedsiębiorstwa⁴⁶.

⁴¹ M. Smusz-Kulesza, rozdz. 3.4. *Uprawnienie realizowane przez związki zawodowe* [w:] M. Smusz-Kulesza, *Zbiorowe prawo pracowników do informacji*, WKP, Warszawa 2021.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ A. Sobczyk, *Uwagi do ustawy o zwolnieniach grupowych*, „PiZS” 2005, nr 10, s. 30.

⁴⁴ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r., nr 16, poz. 93).

⁴⁵ M. Smusz-Kulesza, *Uprawnienie realizowane przez związki zawodowe...*, *op.cit.*

⁴⁶ Konwencja MOP nr 135 z 23.06.1971 r. dotycząca ochrony przedstawicieli pracowników w przedsiębiorstwach i przyznania im ulatwień (Dz.U. z 1977 r., nr 39, poz. 178), art. 3.

O radach pracowniczych wspomina także Eliza Maniewska⁴⁷, wyrażając następujące stanowisko: „Prawo uczestnictwa w sprawach zakładu pracy realizowane jest m.in. przez uprawnienia rad pracowników utworzonych na podstawie przepisów ustawy o informowaniu pracowników i przeprowadzaniu z nimi konsultacji do pozyskania informacji o działalności i sytuacji ekonomicznej pracodawcy oraz przewidywanych w tym zakresie zmianach, stanie, strukturze i przewidywanych zmianach zatrudnienia oraz działaniach mających na celu utrzymanie poziomu zatrudnienia i działaniach, które mogą powodować istotne zmiany w organizacji pracy lub podstawach zatrudnienia (art. 13 u.i.p.). Takie same uprawnienia przysługują radom pracowniczym działającym na podstawie ustawy o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego, ustawy o przedsiębiorstwach mieszanych oraz ustawy o przedsiębiorstwie państwowym »Porty Lotnicze«”⁴⁸.

Punkt widzenia tożsamy z wskazanym powyżej wśród przedstawicieli doktryny wynika również z konieczności respektowania uprawnień informacyjnych rad pracowników na szczeblu europejskim. Eliza Maniewska w rozdziale swojej monografii wskazała wyraźnie, że sposoby informowania pracowników i konsultacji z nimi w przedsiębiorstwach i grupach przedsiębiorstw o zasięgu unijnym reguluje ustawa o europejskich radach zakładowych (pracodawca przekazuje informacje europejskim radom zakładowym). Zasady zaangażowania pracowników w spółce europejskiej i w spółdzielni europejskiej zawarte są zaś odpowiednio w ustawie o europejskim zgrupowaniu interesów gospodarczych i spółce europejskiej oraz ustawie o spółdzielni europejskiej.

W doktrynie można znaleźć ponadto zdecydowane stanowisko, jakoby dialog, negocjacje przedstawicielstwa pracowniczego z pracodawcą dotyczyły zawsze interesów zbiorowości, grupy pracowników, a nie interesów pojedynczego pracownika. Wspomniane ujęcie problemu przesądza więc o zbiorowym charakterze informacji⁴⁹. Przedstawicielka doktryny, z którą należy się zgodzić, wskazuje, że „Celem tych informacji jest bowiem umożliwienie stronie pracowniczej uzyskania właściwego poglądu na sprawę w oparciu o ujawnione w informacji fakty oraz zajęcie na tej podstawie stanowiska”⁵⁰.

„Obok związków zawodowych, powoływanych według uznania pracowników, u wszystkich pracodawców wykonujących działalność gospodarczą i zatrudniających co najmniej 50 pracowników są powoływane rady pracownicze, które pozostają instytucją stricte pracowniczą”⁵¹. „Pracodawca jest zobowiązany

⁴⁷ E. Maniewska, *Informacje o zwolnieniach grupowych* [w:] *Obowiązki informacyjne...*, op.cit.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ L. Florek, Ł. Pisarczyk, *Prawo pracy, Rady Pracowników*, Warszawa 2021, s. 336–337.

do informowania ich i przeprowadzania z nimi konsultacji w sprawach określonych przepisami⁵². Doktryna wskazuje konkurencyjne kompetencje rad pracowników i związków zawodowych, które mogą się przejawiać m.in. właśnie w zwolnieniach grupowych⁵³. W takiej sytuacji Konwencja Międzynarodowej Organizacji Pracy⁵⁴ stanowi, że jeżeli w przedsiębiorstwie istnieją zarówno przedstawiciele związków zawodowych, jak i przedstawiciele wybrani, należy w razie potrzeby podjąć właściwe kroki w celu zapewnienia, aby obecność przedstawicieli wybranych nie podważała pozycji zainteresowanych związków zawodowych lub ich przedstawicieli oraz w celu zachęcenia do współpracy między ww. grupami we wszystkich należących do nich sprawach.

Od momentu „dojścia do wszystkich zakładowych organizacji związkowych – a w przypadku, gdy takich nie ma, do rady pracowników albo do wszystkich przedstawicieli pracowników (gdy nie ma rady pracowników) – pisemnego zawiadomienia o zwolnieniach grupowych w taki sposób, aby mogły się one z nimi zapoznać⁵⁵, zaczyna biec dwudziestodniowy termin określony w art. 3 ust. 1 u.z.g. We wskazanym terminie organizacje związkowe, a w przypadku ich braku – rady pracowników albo przedstawiciele pracowników (tam, gdzie rady nie działają), mają możliwość zgłoszenia w ramach konsultacji propozycji dotyczących spraw określonych w art. 2 ust. 2 u.z.g. Zawiadomienie, o którym mowa, musi mieć formę pisemną. Do jej zachowania wystarczy złożenie własnoręcznego podpisu przez pracodawcę na dokumencie obejmującym treść zawiadomienia.

Jeden z przedstawicieli doktryny⁵⁶ stoi na stanowisku, iż zgodnie z art. 16 ustawy o informowaniu pracowników i przeprowadzaniu z nimi konsultacji⁵⁷ istnieje wyraźne zobowiązanie rady pracowników oraz współpracujących z nią ekspertów do nieujawniania uzyskanych w związku z pełnioną funkcją informacji stanowiących tajemnicę przedsiębiorstwa, co do których pracodawca zastrzegł obowiązek zachowania ich poufności. Twierdzi również, że „nieujawnienie uzyskanych informacji obowiązuje również po zaprzestaniu pełnienia funkcji, lecz nie dłużej niż 3 lata⁵⁸”.

⁵² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2002/14/WE z 11.3.2002 r. ustanawiająca ogólne ramowe warunki informowania i przeprowadzania konsultacji z pracownikami we Wspólnocie Europejskiej (Dz. Urz. UE L, nr 80, s. 29).

⁵³ L. Florek, Ł. Pisarczyk, *Prawo pracy...*, *op.cit.*, s. 341.

⁵⁴ Konwencja MOP nr 135 z dnia 23 czerwca 1971 r..., *op.cit.*, art. 5.

⁵⁵ K.W. Baran, M. Lekston, *Komentarz do ustawy o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn niedotyczących pracowników* [w:] A. Tomanek et al., *Zbiorowe prawo...*, art. 4.

⁵⁶ M. Rotkiewicz, *Zwolnienia z przyczyn niedotyczących...*, *op.cit.*, s. 44.

⁵⁷ Ustawa z dnia 7 kwietnia 2006 r. o informowaniu pracowników i przeprowadzaniu z nimi konsultacji.

⁵⁸ M. Rotkiewicz, *Zwolnienia z przyczyn niedotyczących...*, *op.cit.*

Pod względem formalnym zawiadomienie powinno zawierać odpowiednio – wskazanie przyczyn zamierzonego grupowego zwolnienia; liczbę zatrudnionych pracowników i grupy zawodowe, do których należą; grupy zawodowe pracowników objętych zamiarem grupowego zwolnienia; okres, w ciągu którego nastąpi takie zwolnienie; kolejność dokonywania zwolnień oraz propozycje rozstrzygnięcia spraw pracowniczych związanych z zamierzonym zwolnieniem. W przypadku, gdy sprawy pracownicze obejmują świadczenia pieniężne, przedmiotowe zawiadomienie powinno dodatkowo zawierać sposób ustalenia ich wysokości. Dopiero przekazanie przez pracodawcę kompletnych informacji rozpoczyna bieg dwudziestodniowego terminu do zawarcia porozumienia z zakładowymi organizacjami związkowymi⁵⁹.

Informacja uzyskana od związków zawodowych winna dać pracodawcy argumentację pod rozwagę samego procesu zwolnień grupowych, w celu ich uniknięcia lub zmniejszenia rozmiaru, lub dokonania przekwalifikowania. Jeżeli związki zawodowe uznają rację pracodawcy co do potrzeby dokonania zwolnień, to powinny przesłać propozycje doboru pracowników do zwolnień pod względem wieku, wykształcenia, stażu pracy. Zgodne stanowisko związków zawodowych powoduje, że zostaje zawarte porozumienie pracodawcy z tymi organizacjami. Porozumienie to jest aktem prawnym wiążącym pracodawcę i związki zawodowe.

Następnym istotnym działaniem podjętym przez instytucje związkowe jest przygotowanie regulaminu zwolnień grupowych. Taki regulamin powinien zostać przygotowany przez dział HR pracodawcy lub przez wspólnie wyłonioną komisję powołaną z przedstawicieli pracodawcy i związków zawodowych.

W informacji do PUP zawiadamia się o liczbie zatrudnionych i zwalnianych pracowników, przyczynach zwolnień, okresie, w ciągu którego one nastąpią i przeprowadzonej konsultacji ze związkami zawodowymi. Zawiadomienie do PUP przesyła się także związkom zawodowym. Już po przesłaniu informacji do PUP związki zawodowe mogą przesłać w uzupełnieniu swoją opinię w przedmiocie dokonania zwolnień grupowych. Dopiero wówczas możliwe jest dokonanie przedmiotowych zwolnień grupowych.

Należy pamiętać o fakcie uprawnienia pracownika do otrzymania odprawy w sytuacji, gdy pracodawca dokona rozwiązania umowy o pracę. Przedmiotowa odprawa przysługuje pracownikowi w wysokości zależnej od stażu pracy. Co istotne, pracodawca wraz ze związkiem zawodowym może zawrzeć porozumienie, że odprawy te będą przysługiwały w wysokości wyższej niż ustawowe⁶⁰.

⁵⁹ K.W. Baran, *Komentarz do ustawy o szczególnych zasadach rozwiązywania...*, op. cit., art. 3. *Porozumienie w sprawie grupowego zwolnienia*, 1.2., s. 1); art. 3 ust. 1–3 u.z.g.

⁶⁰ *Ibidem*, art. 8. *Odprawa pieniężna z tytułu rozwiązania stosunku pracy w ramach grupowego zwolnienia*; 2.2., s. 4.

6. Podsumowanie

Jak wskazano powyżej, na skutek pandemii COVID-19, sytuacja na rynku pracy uległa zmianie, a wielu pracodawców musiało zwolnić część swoich pracowników. Aby dokonane zwolnienia były zgodne z przepisami prawnymi, konieczne było respektowanie szeregu przepisów zawartych w u.z.g.

Na skutek zgłoszeń kierowanych przez pracodawców do Powiatowych Urzędów Pracy dotyczących planowanych zwolnień w wielu branżach pojawiły się uzasadnione obawy pracowników o stabilność ich zatrudnienia. Pracownicy na własnej skórze odczuli wówczas, że są podmiotem słabszym, a ich sytuację mogą poprawić jedynie prężnie działające związki zawodowe, które są w stanie wypracować korzystne porozumienie z pracodawcą. Mimo że osoby tracące pracę w wyniku zwolnienia z przyczyn nie dotyczących pracowników mają zagwarantowane konkretne przywileje, w sytuacji dokonywania masowych zwolnień pracowników z zakładu pracy kwestią najwyższej cenią okazuje się pozostanie w pracy, nawet za cenę czasowego obniżenia wynagrodzenia.

„O elastycznych zasadach ustalania czasu pracy i stosowaniu mniej korzystnych warunków zatrudnienia u pracodawców, u których wystąpił spadek obrotów gospodarczych w następstwie COVID-19” wspomina m.in. Teresa Liszcz⁶¹, wskazując, „iż wprowadzenie równoważnego czasu pracy z możliwością wydłużenia dobowego czasu pracy do 12 godzin bez konieczności spełniania kodeksowych przesłanek oraz pogorszenie warunków zatrudnienia pracowników może nastąpić tylko w drodze porozumienia pracodawcy z przedstawicielem pracowników: zakładową organizacją związkową (z.o.z.), reprezentacyjną lub przedstawicielstwem wybranym ad hoc, gdy u pracodawcy nie działa z.o.z., także wybranym wcześniej do innych celów w przypadku trudności w przeprowadzeniu wyboru przedstawicieli z powodu COVID-19. Warunki zatrudnienia pracowników objętych porozumieniem mogą być mniej korzystne niż wynikające z umowy o pracę lub innego aktu stanowiącego podstawę nawiązania stosunku pracy oraz z układów zbiorowych pracy, jednakże nie mogą być mniej korzystne niż określone w Kodeksie Pracy i innych ustawach. Pracodawca jest zobowiązany przedstawić tekst porozumienia właściwemu okręgowemu inspektorowi pracy”.

Związki zawodowe są uprawnione do podejmowania zgodnych z prawem działań w celu obrony praw i interesów zatrudnionych i innych podmiotów zarówno indywidualnych, jak i zbiorowych. Mogą one być przedsiębrane nie tylko wobec podmiotu zatrudniającego oraz organizacji pracodawców, ale również wo-

⁶¹ T. Liszcz, *Prawo pracy, Aneks. Przepisy prawa pracy w regulacjach COVID-19 (Tarczach anty kryzysowych)*, Warszawa 2020, s. 706–707.

bec władz publicznych wszystkich rodzajów i szczebli⁶². K.W. Baran wskazuje, iż w *praktyce obrona praw i interesów chronionych nader często polega na przeciwstawieniu się działaniom* w stosunkach pracy, które w płaszczyźnie normatywnej, ekonomiczno-socjalnej, funkcjonalnej bądź organizacyjno-technicznej pogarszają sytuację zatrudnionych.

W okresie pandemii COVID-19 związki zawodowe z sukcesem realizują swoje uprawnienia, w realny sposób kształtując korzystne dla strony społecznej porozumienia z pracodawcami, przez co rola związków zawodowych w czasie pandemii umacnia się. Szczególne znaczenie związków zawodowych w czasie pandemii polega np. na ustaleniu odpowiednich warunków pracy i płacy w sytuacji przestoju ekonomicznego, zgodnie z wymogami wynikającymi z Kodeksu pracy. Jest to kluczowe w sytuacji kształtowania tychże ustaleń, ponieważ niektóre przepisy układów zbiorowych nie będą stosowane w okresie obowiązywania zawartego porozumienia.

Bibliografia

Literatura

- Baran K.W., *Refleksje o ochronie stosunku zatrudnienia działaczy związkowych na poziomie zakładowym po nowelizacji ustawy związkowej z 5 lipca 2018 r.*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2018, nr 10.
- Bergusson B., *European Labour Law*, Butterworths 1996.
- Boguska A., Pisarczyk Ł., *Zwolnienia z przyczyn niedotyczących pracowników wobec pandemii COVID-19*, „Z Problematyki Prawa Pracy i Polityki Społecznej” 2021, t. 2(19).
- Duda K., *Sytuacja na rynku pracy w dobie pandemii koronawirusa: Raport*, Wydział Polityki Społecznej, Rynku Pracy, Ubezpieczeń i Zdrowia OPZZ, 2020.
- Florek L., Pisarczyk Ł., *Prawo pracy*, Warszawa 2021.
- Frączek M., Jaroszevska-Ignatowska I., *Zwolnienia pracowników. Praktyczny komentarz*, Warszawa 2010.
- Latos-Mikłowska M., Pisarczyk Ł., *Zwolnienia z przyczyn niedotyczących pracownika*, Gdynia 2005.
- Liszczy T., *Prawo pracy. Aneks. Przepisy prawa pracy w regulacjach COVID-19 (Tarczach antykryzysowych)*, Warszawa 2020.
- Maniewska E., *Obowiązki informacyjne pracodawcy wobec pracownika w umownym stosunku pracy*, Warszawa 2013.
- Rackowski M., *Grupa spółek w świetle prawa pracy. Koncepcja prawodawców powiązanych*, Warszawa 2019.
- Rotkiewicz M., *Zwolnienia z przyczyn niedotyczących pracowników*, Warszawa 2009.
- Smusz-Kulesza M., *Zbiorowe prawo pracowników do informacji*, WKP, Warszawa 2021.
- Sobczyk A., *Uwagi do ustawy o zwolnieniach grupowych*, „PiZS” 2005, nr 10.
- Stelina J., *Związkowa ochrona indywidualnych praw pracowników nie zrzeszonych w związkach zawodowych*, „PiZS” 1994/6/59.

⁶² *Zbiorowe prawo zatrudnienia...*, *op.cit.*, s. 51–52.

Tomanek A., Baran K.W., Książek D., Lekston M., Sierocka I., Piątkowski J., *Zbiorowe prawo zatrudnienia. Komentarz*, Warszawa 2019.

Akty prawne

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2002/14/WE z 11.3.2002 r. ustanawiająca ogólne ramowe warunki informowania i przeprowadzania konsultacji z pracownikami we Wspólnocie Europejskiej (Dz. Urz. UE L. nr 80).
- Dyrektywa Rady Nr 2001/23/WE z 12 marca 2001 r. w sprawie zbliżania ustawodawstw Państw Członkowskich odnoszących się do ochrony praw pracowniczych w przypadku przejścia przedsiębiorstw, zakładów lub części przedsiębiorstw lub zakładów.
- Dyrektywa Rady Nr 98/59/WE z dnia 20 lipca 1998 r. w sprawie zbliżania ustawodawstw Państw Członkowskich odnoszących się do zwolnień grupowych;
- Konwencja MOP nr 135 z 23.06.1971 r. dotycząca ochrony przedstawicieli pracowników w przedsiębiorstwach i przyznania im ułatwień (Dz.U. z 1977, nr 39, poz. 178).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r., nr 16, poz. 93 ze zm.).
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1320 ze zm.).
- Ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych (Dz.U. z 1991 r., nr 55, poz. 234 ze zm.).
- Ustawa z dnia 13 marca 2003 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn niedotyczących pracowników (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 1969 ze zm.).
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 2006 r. o informowaniu pracowników i przeprowadzaniu z nimi konsultacji (Dz.U. z 2006 r., nr 79, poz. 550 ze zm.).
- Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1842 ze zm.).
- Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 374 ze zm.).

Orzecznictwo

- Wyrok ETS z dnia 8.06.1994 r. w sprawie C-383/02 *Commission of the European Communities v. United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*, [1994] ECR I-2479.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.09.1994 r., sygn. akt: I PRN 63/94 OSNAPiUS 1995, nr 3, poz. 36.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6.10.2005 r., II PK 63/05 (OSNP 2006/15-16/240).
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.06.2006 r., sygn. Akt: II PK 323/05.

Źródła internetowe

- Ekonomiczne skutki pandemii COVID-19 dla lotnictwa*, <https://krakowairport.pl/blog/ekonomiczne-skutki-pandemii-covid-19-dla-lotnictwa-cywilnego/>
- Firmy znów planują zwolnienia grupowe*, <https://businessinsider.com.pl/twoje-pieniadze/praca-zwolnienia-grupowe-w-2020-roku-w-polsce/qk5vprq>
- Kowalczyk G., *Rynek pracy trzyma się niezle*, „Dziennik Gazeta Prawna” 15.10.2020, <https://edgp.gazetaprawna.pl/e-wydanie/57665,23-listopada-2020/71947,Dziennik-Gazeta-Prawna/742056,Rynek-pracy-trzyma-sie-niezle.html>

- Lot szykuje masowe zwolnienia, związkowcy protestują*, <https://www.rp.pl/transport/art336641-lot-szykuje-masowe-zwolnienia-zwiazkowcy-protestuja>
- Mayer B., *Pracownicy czują lęk przed epidemią zwolnień*, <https://www.pb.pl/pracownicy-czuja-lek-przed-epidemia-zwolnien-988395>
- Puls Biznesu* Ankieta przeprowadzona wśród użytkowników portalu GoWork.pl, <https://www.pb.pl/pracownicy-czuja-lek-przed-epidemia-zwolnien-988395>
- Rycak M., *Prawa i obowiązki stron stosunku pracy w czasie pandemii COVID-19*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej Studies of Labour Law and Social Policy” 2020, Vol. 27, nr 4, DOI: 10.4467/25444654SPP.20028.12615 www.ejournals.eu/sppips, Uczelnia Łazarskiego, <https://orcid.org/0000-0002-02849-4511>
- Skibińska M., *Obliczanie terminów i stanu zatrudnienia w przypadku zwolnień grupowych*, <https://sip.lex.pl/#/procedure/1610617218>
- Świątkowski A.M., *Zwolnienia grupowe w świetle judykatury Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej - cz.1*, <https://bazekon.uek.krakow.pl/rekord/171283393?>
- Tarcza antykryzysowa: Czy pracodawca może obniżyć pensję pracownika w trakcie miesiąca, czy tylko pierwszego dnia*, <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1469782,tarcza-antykryzysowa-pracodawca-obnizenie-pensji-pracownik-prawnicy-pro-bono.html> [dostęp: 15.08.2021].
- Wojewódzki Urząd pracy w Katowicach, *Zgłoszenie zwolnień grupowych w miesiącu sprawozdawczym*, <https://wupkatowice.praca.gov.pl/-/889306-zwolnienia-grupowe>
- Zajac-Rzosińska M., Zajac-Tobiasz E., *Zwolnienia z przyczyn niedotyczących pracowników w dobie pandemii COVID-19*, https://www.temidium.pl/artykul/zwolnienia_z_przyczyn_niedotyczac_cych_pracownikow_w_dobie_pandemii_covid19-6848.html
- Ziętek-Capiga A., *Zwolnienia grupowe – sposób liczenia okresu 30 dni, od którego zależy kwalifikacja zwolnienia jako części zwolnienia grupowego, Collective Redundancies – Reference Period to Calculate the Number of Redundancies*, <https://bazekon.uek.krakow.pl/rekord/171608719?>

Tomasz Strugalski

ORCID: 0000-0002-9719-8580

Wydziału Prawa i Administracji

Uniwersytet Gdański

Dualizm środków zaskarżenia wadliwych uchwał wspólników w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością

Duplicity of actions for overrule a faulty resolutions of shareholders of limited liability company

Abstract

The article deals with the problem of dualism of means of challenging defective shareholder resolutions in a limited liability company. The overall objective of the article is to compare legal effects of the action to declare the invalidity of a resolution with action for its revoking. Therefore, it is needed to look deeper into defectiveness of the legal act regulations. The main conclusion of the legal discussion is that our domestic regulations (Art. 249 and 252 Polish Commercial Companies Code) provide two separate actions which have identical legal effects.

Keywords: resolution of shareholders, appeal, invalidity, revoking.

Streszczenie

Niniejszy artykuł dotyczy dualizmu regulacji Kodeksu spółek handlowych w zakresie możliwości zaskarżenia wadliwych uchwał wspólników sp. z o.o. Z uwagi na specyfikę przedmiotu rozważań, konieczne okazało się bliższe spojrzenie na regulacje dotyczące sankcji wadliwości czynności prawnych w kontekście prawa prywatnego. Następnie, pogłębionej analizie poddane zostały dwa zasadnicze powództwa służące wyeliminowaniu z obrotu prawnego wadliwych uchwał wspólników sp. z o.o., a więc powództwo o stwierdzenie nieważności uchwały oraz powództwo o jej uchylenie. Konkluzje przeprowadzonych rozważań prowadzą do wniosku, że pomimo odrębności terminologicznej użytej przez prawodawcę, oba powództwa cechują się zbieżną konstrukcją skutków prawnych ich uwzględnienia.

Słowa kluczowe: uchwała wspólników, zaskarżenie, nieważność, uchylenie.

1. Wstęp

Na gruncie obowiązującego stanu prawnego wskazać należy, że ustawodawca przewidział dwie możliwości wyeliminowania wadliwych uchwał wspól-

ników spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Powództwo przeciwko spółce o uchylenie uchwały swoją normatywną podstawę znajduje w art. 249 § 1 Kodeksu spółek handlowych¹. Natomiast powództwo o stwierdzenie nieważności uchwały spółników sp. z o.o. stypizowane zostało w art. 252 § 1 Kodeksu spółek handlowych. Celem niniejszego artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, czy ustanowiony przez prawodawcę dualizm środków zaskarżenia wadliwych uchwał spółników sp. z o.o. cechuje się odmiennością w zakresie skutków prawnych ich zastosowania, czy też przyjęte rozwiązanie ma znaczenie jedynie terminologiczne, a więc skutki prawne orzeczenia sądowego uwzględniającego powództwo pozostają zbieżne.

Zgodnie z art. 2 k.s.h. dla spraw nieuregulowanych w k.s.h. stosuje się przepisy Kodeksu cywilnego². Powyższa regulacja jest wyrazem obowiązującej na gruncie polskiego prawa prywatnego zasady jedności prawa cywilnego³. Jednakże, doktryna w niektórych przypadkach dopuszcza możliwość odstępstwa od wskazanej zasady na rzecz uwzględnienia charakterystyki stosunków gospodarczych, które ze swojej istoty, w obecnych czasach, przybierają postać dynamicznego obrotu pomiędzy przedsiębiorcami⁴. Poczynione uwagi stanowią punkt wyjścia dla tytułowych rozważań.

2. Postacie wadliwych czynności prawnych

Z. Radwański wyróżnia cztery postacie wadliwych czynności prawnych. Są to: nieważność, wzruszalność (nieważność względna⁵), bezskuteczność zawieszona oraz bezskuteczność względna⁶. Wskazać jednak należy, że powyższe wyliczenie stanowi swoiste uproszczenie, ponieważ czynność prawna nieważna, a więc dotknięta wadliwością tego rodzaju, z którą ustawodawca wiąże zastosowanie sankcji nieważności, nie wywiera żadnych skutków prawnych, a zatem nie speł-

¹ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1526 ze zm.), dalej jako: k.s.h. lub Kodeks spółek handlowych.

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1740 ze zm.), dalej jako: k.c. lub Kodeks cywilny.

³ A. Kidyba [w:] *Komentarz aktualizowany do art. 1–300 Kodeksu spółek handlowych*, LEX/el. 2021, art. 2.

⁴ Por. A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych*, t. 1, *Komentarz do art. 1–300 k.s.h.*, Warszawa 2015, art. 2.

⁵ Inaczej zob. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 328 – autorzy w miejsce pojęcia wzruszalności stosują pojęcie nieważności względnej.

⁶ Z. Radwański [w:] *System prawa Prywatnego*, t. 2. *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2008, s. 429 i n.

nia warunku *sine qua non* czynności prawnej, jakim jest wywarcie wspomnianego skutku⁷. Na potrzeby niniejszych rozważań omówione zostaną pokrótce dwie postacie sankcji, a więc dwa rodzaje skutków wadliwych czynności prawnych⁸: nieważność bezwzględna oraz wzruszalność.

W doktrynie zauważa się, że z pojęciem nieważności bezwzględnej najczęściej mamy do czynienia w sytuacji niedochowania należytej formy czynności prawnej oraz sprzeczności czynności prawnej z ustawą⁹. Wadliwa czynność prawna dotknięta nieważnością bezwzględną nie wywołuje zamierzonych skutków prawnych pomimo skutecznego złożenia oświadczenia woli stron¹⁰. Charakter sankcji nieważności bezwzględnej można określić jako automatyczny, a zatem jej zastosowanie nie jest uzależnione od aktywnego działania jakiegokolwiek podmiotu, dochodzi do skutku *ex lege* – czynność prawna nie istnieje *ab initio*¹¹. Natomiast sąd obowiązany jest wziąć pod uwagę zaistnienie nieważności bezwzględnej *ex officio* wydając przy tym wyrok deklaratoryjny¹².

Odmienny charakter przypisywany jest wzruszalności (nieważności względnej). Sankcja ta uzależniona jest od działania określonego podmiotu. Najczęstszym przykładem jest tutaj strona wadliwej czynności prawnej, która wyposażona jest w uprawnienie prawnokształtujące lub sąd, który wydaje orzeczenie konstytutywne, eliminując przy tym skutki czynności prawnej dotkniętej nieważnością względną. Skutkiem tak rozumianej wzruszalności jest przyjęcie, że dopóki czynność prawna nie zostanie zakwestionowana przez uprawniony do tego podmiot, dopóty wadliwa czynność prawna będzie wywoływać skutki prawne wynikające ze zgodnych oświadczeń woli stron¹³. Na marginesie warto wskazać, że pojęcie wzruszalności ze swojej istoty nie determinuje jeszcze swojego charakteru w zakresie ustalenia momentu unicestwienia skutków prawnych wynikających z wadliwej czynności prawnej. Innymi słowy, sąd wydając orzeczenie konstytutywne w zakresie stwierdzenia, że określona czynność prawna zostaje uznana za wzruszoną, rozstrzyga *ad causum* opierając się na regulacji ustawowej, czy skutki

⁷ Zob. Z. Radwański, *Zarys części ogólnej prawa cywilnego*, Warszawa 1979, s. 233.

⁸ Por. P. Ochmann, *Charakter sankcji nieważności wadliwych uchwał zgromadzeń spółek kapitałowych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2018, nr 10, s. 53 – autor dokonuje słusznego różniczenia terminologicznego, nieważność rozumianą jako wadliwość czynności prawnej oraz nieważność rozumianą jako wskazanie skutku określonej wadliwości, przyznając prymat temu drugiemu rozumieniu.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ B. Lewaszkiwicz-Petrykowska [w:] *System Prawa cywilnego*, t. 1, część ogólna, red. W. Cza-chórski, S. Grzybowski, Warszawa 1985, s. 706.

¹¹ Por. P. Ochmann, *Charakter...*, *op.cit.*, s. 54.

¹² E. Łętowska, *Podstawy prawa cywilnego*, Warszawa 1993, s. 113.

¹³ Por. Z. Radwański, *System...*, *op.cit.*, s. 432.

zostają zniesione *et tunc*, czy tylko *ex nunc*, a więc *pro futuro*¹⁴. Potwierdzeniem powyższych rozważań jest regulacja Kodeksu spółek handlowych. W przepisie art. 21 k.s.h. ustawodawca wprowadził możliwość rozwiązania wpisanej do rejestru spółki kapitałowej przez sąd rejestrowy. Użyte we wskazanej regulacji sformułowanie „rozwiązanie” spółki, w rzeczywistości oznaczają wzruszenie¹⁵. Z powyższego nie wynika jeszcze, z jakiego rodzaju wzruszalnością mamy w tym wypadku do czynienia, a więc czy skutki orzeczenia sądu rejestrowego będą miały charakter *ex tunc* czy *ex nunc*. Dopiero wykładania funkcjonalna przychodzi z rozwiązaniem. W przypadku rozwiązania spółki, podmiotami narażonymi na pokrzywdzenie bez wątpienia są wierzyciele. Zatem zasadne jest przyjęcie, że charakter wzruszalności wynikającej z przepisu art. 21 k.s.h. sprowadza się do eliminacji skutków jedynie *pro futuro*. Część doktryny upatruje w powyższym potwierdzenia tezy, stanowiącej o ograniczonej autonomii Kodeksu spółek handlowych¹⁶.

W dalszej części pracy, przechodząc do *meritum* rozważań, warto przyjrzeć się charakterowi prawnemu dwóch powództw służących zaskarżaniu wadliwych uchwał wspólników sp. z o.o. oraz skutkom wyroków uznających ich zasadność. Pokrótkce należy również odnieść się do przesłanek materialnych wadliwości uchwał i przedstawić argumenty, które posłużą opowiedzeniu się za jednym z możliwych rozwiązań problemu zaprezentowanego na wstępie.

3. Powództwo o stwierdzenie nieważności uchwały wspólników sp. z o.o.

Przesłanką warunkującą możliwość wystąpienia podmiotów określonych w art. 250 k.s.h. z powództwem przeciwko spółce o stwierdzenie nieważności uchwały wspólników sp. z o.o. jest sprzeczność tej uchwały z ustawą. Zaskarżenie w tym trybie możliwe jest jedynie w terminach określonych w przepisie art. 252 § 3 k.s.h.¹⁷. Przepis art. 252 § 1 k.s.h. stanowi o sprzeczności z ustawą, jednakże doktryna prawa handlowego wypracowała stanowisko, zgodnie z którym pod pojęciem ustawy należy rozumieć przepisy prawa powszechnie obowiązującego¹⁸.

¹⁴ Tak słusznie, P. Ochmann, *Charakter...*, *op.cit.*, s. 55.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Zob. A. Kidyba, *Kodeks...*, *op.cit.*, art. 21.

¹⁷ Por. P. Ochmann, *Charakter...*, *op.cit.*, s. 56 – autor uwzględnił regulacje terminów do wniesienia powództwa z przepisu art. 252 k.s.h. w kontekście spółki akcyjnej oraz spółek publicznych.

¹⁸ B. Trybulińska, *Zaskarżanie uchwał zgromadzenia wspólników z uwzględnieniem uchwał podejmowanych za pomocą wzorca zamieszczonego w systemie teleinformatycznym*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2018, nr 4, s. 48.

Chodzi tutaj zatem o źródła prawa w rozumieniu art. 87 ust. 1 Konstytucji RP¹⁹, a więc Konstytucję RP, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia. Warto wskazać, że zgodnie z powyższym, sąd rozpoznając sprawę o stwierdzenie nieważności uchwały wspólników sp. z o.o. może powołać się również na przepisy prawa unijnego, którym można nadać przymiot bezpośredniej stosowalności²⁰. Natomiast pod pojęciem sprzeczności z ustawą należy rozumieć sprzeczność zarówno z normami materialnoprawnymi, jak i proceduralnymi, z tym zastrzeżeniem, że uchybienia formalne musiały wpłynąć na treść podjętej uchwały²¹.

Odnosząc się do skutków wyroku stwierdzającego nieważność uchwały wspólników sp. z o.o. na wstępie należy wskazać, że od początku wejścia w życie Kodeksu spółek handlowych poglądy w przedmiotowym zakresie nie były spójne. Do dnia wydania orzeczeń Sądu Najwyższego (o których poniżej) przyjmowano co do zasady deklaratoryjny charakter orzeczenia stwierdzającego nieważność uchwały wspólników sp. z o.o., a zatem wyrok potwierdzał jedynie istniejący stan prawny i wywoływał skutki *ex tunc*²². Takie rozumienie sankcji przewidzianej w przepisie art. 252 k.s.h. zbliżało ją do sankcji przewidzianej w art. 58 k.c. Jednakże, Sąd Najwyższy rozstrzygnął przedmiotowe zagadnienie, najpierw w uchwale z dnia 1 marca 2007 r. III CZP 94/06²³ a następnie potwierdził swoje stanowisko w uchwale z dnia 18 września 2013 r. III CZP 13/13²⁴. W chronologicznie pierwszej uchwale, SN stwierdził, że do czasu rozstrzygnięcia powództwa należy respektować kwestionowaną uchwałę, a zatem przyjmować wynikającą z niej stan rzeczy. Jednocześnie SN wskazał, że nie rozstrzyga tym samym, czy sankcja przewidziana w przepisie z art. 252 k.s.h. jest tą samą sankcją, o której mowa w przepisie art. 58 k.c., jednak zdaniem SN bezpieczeństwo obrotu wymaga, aby przyjąć konstrukcję, iż jedynym dowodem potwierdzającym wystąpienie skutku w postaci nieważności uchwały jest prawomocny wyrok sądu uwzględniający powództwo określone w przepisie art. 252 § 1 k.s.h.²⁵. Skutkiem

¹⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 ze zm.).

²⁰ M. Chomiuk [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. Z. Jara, Warszawa 2017, s. 711.

²¹ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 2009 r., I CSK 253/08, LEX nr 491551 oraz B. Trybulińska, *Zaskarżanie...*, *op.cit.*, s. 50.

²² Por. M. Gutowski, *Sankcja nieważności na tle uchwał organów spółek kapitalowych*, „Przełęcz Prawa Handlowego” 2007, nr 12, s. 22 oraz M. Spyra [w:] *System Prawa Handlowego*, t. 2, *Prawo spółek handlowych*, red. A. Szumański, Warszawa 2012, s. 1286–1287.

²³ Uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 1 marca 2007 r., III CZP 94/06, OSNC 2007/7-8, poz. 95, dalej jako: uchwała III CZP 94/06.

²⁴ Uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 18 września 2013 r., III CZP 13/13, OSNC 2014/3, poz. 23, dalej jako: uchwała III CZP 13/13.

²⁵ Zob. uchwała..., III CZP 94/06.

takiego stanowiska jest zupełne odejście od przyjętej wcześniej przez doktrynę koncepcji. Nie wdając się w polemikę z poglądami przedstawionymi w uchwale III CZP 94/06, za istniejący stan rzeczy należy obecnie uznać, że wyrok uwzględniający powództwo o stwierdzenie nieważności uchwały wspólników sp. z o.o. ma charakter konstytutywny z mocą wsteczną *ex tunc*. Uchwała III CZP 13/13 potwierdziła jedynie słuszność stanowiska SN z poprzedniej uchwały, która uznana została za zasadę prawną. Wskazać należy, że ww. uchwały SN zbliżyły tym samym charakter sankcji nieważności z przepisu art. 252 k.s.h. z sankcją przewidzianą w przepisie art. 249 k.s.h. Jak słusznie zostało zauważone w nauce prawa handlowego, przyjęcie takiego stanowiska może prowadzić do sięgnięcia po konstrukcję tzw. uchwały nieistniejącej jako swoistej odpowiedzi na zapotrzebowanie na sankcję automatyczną, a więc taką, dla skuteczności której nie jest potrzebne aktywne działanie podmiotu trzeciego²⁶. Ponadto, część doktryny krytykuje zapatrywanie SN, wskazując, że skutkiem uchwały SN jest zrównanie skutków dwóch odrębnych skarg i tym samym implikuje to postępowanie piastunów spółek kapitałowych, którzy zmuszeni zostali respektować uchwały naruszające nawet podstawowe normy prawne oraz uzyskują kompetencje do prowadzenia spraw spółki na podstawie uchwał, które w swojej treści nie odpowiadają prawu²⁷.

4. Powództwo o uchylenie uchwały wspólników sp. z o.o.

Przepis artykułu 249 k.s.h. wprowadza możliwość wniesienia powództwa przeciwko spółce przez podmioty enumeratywnie wskazane w art. 250 k.s.h. o uchylenie uchwały wspólników spółki z o.o. Dla skutecznego zaskarżenia uchwały konieczne jest dochowanie terminów określonych w art. 251 k.s.h. Natomiast przesłanki materialnoprawne wniesienia wspomnianego powództwa ustawodawca ukształtował swoiście, poprzez zastosowanie wielości funkcyjnych ekstensjonalnych w jednej jednostce redakcyjnej, co stało się przyczyną fundamentalnych wątpliwości interpretacyjnych²⁸. Ostatecznie, jak słusznie wskazano w orzecnictwie i doktrynie, wypracowano następujące konfiguracje przesłanek z przepisu art. 249 § 1 k.s.h.: sprzeczność uchwały z umową spółki i godzenie w interesy spółki, sprzeczność uchwały z umową spółki, która ma jednocześnie na celu

²⁶ P. Ochmann, *charakter...*, *op.cit.*, s. 55.

²⁷ S. Sołtysiński, W. Popiołek, *Legitymacja czynna odwołanych członków władz spółki do zaskarżenia uchwał sprzecznych z ustawą*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2007, nr 10, s. 57.

²⁸ Zob. w szczególności: uchwała Sądu Najwyższego z dnia 10 marca 2016 r., III CZP 1/16, LEX nr 2000070; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 marca 2013 r., I CSK 407/12; wyrok SA w Gdańsku z dnia 16 marca 2018 r., V Aga 39/18, LEX nr 2532104.

pokrzywdzenie wspólnika, sprzeczność uchwały z dobrymi obyczajami i godzenie w interesy spółki oraz sprzeczność uchwały z dobrymi obyczajami, która ma jednocześnie na celu pokrzywdzenie wspólnika²⁹. Wskazać przy tym należy, że uchwała, która okaże się krzywdząca dla wspólnika, będzie jednocześnie godzić w interesu spółki, a zatem spełniona zostanie jedna z konfiguracji warunkująca skuteczność wniesienia powództwa³⁰.

Na marginesie odnotowania wymaga fakt, że przepis typizujący podmioty posiadające legitymację czynną do zaskarżenia uchwały, nie są przystosowane do sytuacji, w której uchwała zostaje podjęta za pomocą systemu teleinformatycznego³¹. Ustawodawca odstąpił od wymogu sporządzania protokołu przy ww. uchwałach. Konsekwencją tego jest całkowita niefunkcjonalność przepisu art. 250 pkt 2 k.s.h. w odniesieniu do wspólników, którzy zdecydowali się podjąć uchwałę na tzw. elektronicznym zgromadzeniu wspólników, z uwagi na konieczność zaprotokołowania sprzeciwu danego wspólnika, który głosował przeciwko podjęciu uchwały³². Jak słusznie zostało podniesione, nawet wzorce uchwał nie zawierają żadnego miejsca na ewentualne zaprotokołowanie sprzeciwu.

Już pobieżna wykładnia językowa prowadzi do wniosku, że sankcja określona w przepisie art. 249 § 1 k.s.h. nie jest zbieżna z tą stypizowaną w art. 252 § 1 k.s.h. Dominujące stanowisko judykatury i doktryny wskazuje, że uwzględnienie powództwa skutkuje wydaniem przez sąd wyroku konstytutywnego i wywiera skutki *ex tunc*³³. Konsekwencją takiego stanowiska jest przyjęcie, że z momentem uprawomocnienia się wyroku uchwała wspólników traci swój byt prawny, a zatem traktowana jest jakby w ogóle nie została podjęta³⁴.

5. Wnioski

Literalna analiza obowiązującego stanu prawnego prowadzi do wniosku, że ustawodawca zdecydował się wprowadzić dualizm środków zaskarżenia uchwał

²⁹ B. Trybulińska, *Zaskarżanie...*, *op.cit.*, s. 48 oraz przytoczona tam literatura.

³⁰ *Ibidem*, s. 49.

³¹ B. Trybulińska, *Zaskarżanie...*, *op.cit.*, s. 52.

³² A. Kidyba [w:] *Komentarz...*, *op.cit.*, art. 250.

³³ A. Zbiegień-Turzańska, *Sankcje wadliwych uchwał zgromadzeń spółek kapitalowych i spółdzielni*, Warszawa 2012, s.167; B. Ochmann, *Charakter...*, *op.cit.*, s. 59; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 lutego 2019 r., II CSK 28/18, LEX nr 2626298; odmiennie: K. Kruczałak [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. K. Kruczałak, Warszawa 2001, s. 409 – autor przedstawia koncepcję zakładającą skutek *ex nunc* wyroku, co wydaje się stanowiskiem interesującym, szczególnie pod względem ochrony praw wierzycieli.

³⁴ A. Kidyba [w:] *Komentarz...*, *op.cit.*, art. 249.

wspólników spółki z o.o. Jednakże, na skutek wykładni prawa dokonywanej w procesie stosowania prawa przez sądy powszechne oraz Sąd Najwyższy, uzasadniona zostaje teza, zgodnie z którą powództwo o stwierdzenie nieważności uchwały oraz powództwo o jej uchylenie cechują się zbliżoną, żeby nie powiedzieć zbieżną, konstrukcją teoretyczną w zakresie skutków wyroku uwzględniającego jedno ze wskazanych powództw. Konstytutywność obu wyroków oraz ich skuteczność z mocą wsteczną zaciera granice rozróżnienia sankcji nieważności uchwały oraz sankcji jej uchylenia. Natomiast swoista konstrukcja sankcji nieważności, w szczególności zawężony zakres podmiotowy legitymacji do wniesienia powództwa, ograniczenia temporalne oraz charakter konstytutywny wyroku, prowadzi do wniosku, że nieważność na gruncie k.s.h. jest rozumiana odmiennie niż w przypadku sankcji nieważności przewidzianej w k.c. To z kolei prowadzi do implikacji, że zasada jedności prawa cywilnego nie jest bezwzględna, a zatem doznaje wyjątków. Uzasadnioną zatem pozostanie teza, zgodnie z którą na gruncie prawa handlowego mówić możemy o ograniczonej autonomii k.s.h.³⁵

Reasumując, uznać można, że wątpliwości interpretacyjne w zakresie szeroko pojętej zaskarżalności uchwał wspólników sp. z o.o. stanowiły stan niepożądanego niepewności prawnej. Dlatego fakt, że powyższe zostało jednoznacznie rozstrzygnięte, w szczególności przez Sąd Najwyższy, stanowi wartość samą w sobie. Należy jednak wskazać, że przyjęte obecnie rozwiązania nie są wolne od mankamentów, chociażby w zakresie możliwości działania zarządu spółki kapitałowej na podstawie sprzecznej z prawem uchwały wspólników³⁶. *De lege lata* nie wydaje się, aby ustawodawca decydował się na ustanowienie dwóch odrębnych terminologicznie sankcji bez realnego rozróżnienia skutków prawnych przy ich zastosowaniu.

Bibliografia

Literatura

Gutowski M., *Sankcja nieważności na tle uchwał organów spółek kapitałowych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2007, nr 12.
Kodeks spółek handlowych. Komentarz, red. K. Kruczałak, Warszawa 2001.

³⁵ Por. A. Kidyba, *Kodeks...*, *op.cit.*, art. 2.

³⁶ Por. w szczególności wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 lutego 2019 r., IV CSK 100/19, LEX nr 2620250, w którym SN stanął na stanowisku, że „w razie zatem uzasadnionego przekonania o sprzeczności uchwały z ustawą zarząd, który powinien działać zgodnie z prawem, nie tylko może, ale jest obowiązany powstrzymać się od jej wykonania i wytoczyć powództwo, o którym mowa w art. 252 § 1 k.s.h.”.

- Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. Z. Jara, Warszawa 2017.
- Kodeks spółek handlowych*, t. 1, *Komentarz do art. 1–300 k.s.h.*, red. A. Kidyba, Warszawa 2015.
- Komentarz aktualizowany do art. 1–300 Kodeksu spółek handlowych*, red. A. Kidyba, LEX/el. 2021.
- Łętowska E., *Podstawy prawa cywilnego*, Warszawa 1993.
- Ochmann P., *Charakter sankcji nieważności wadliwych uchwał zgromadzeń spółek kapitałowych*, „Przeгляд Prawa Handlowego” 2018, nr 10.
- Popiołek W., Sołtysiński S., *Legitymacja czynna odwołanych członków władz spółki do zaskarżenia uchwał sprzecznych z ustawą*, „Przeгляд Prawa Handlowego” 2007, nr 10.
- Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, red. J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, A. Wolter, Warszawa 2001.
- Radwański Z., *Zarys części ogólnej prawa cywilnego*, Warszawa 1979.
- System Prawa Prywatnego*, t. 2, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2008.
- System Prawa cywilnego*, t. 1, *część ogólna*, red. W. Czachórski, S. Grzybowski, Warszawa 1985.
- System Prawa Handlowego*, t. 2, *Prawo spółek handlowych*, red. S. Włodyka, Warszawa 2012.
- Trybulińska B., *Zaskarżanie uchwał zgromadzenia wspólników z uwzględnieniem uchwał podejmowanych za pomocą wzorca zamieszczonego w systemie teleinformatycznym*, „Przeгляд Prawa Handlowego” 2018, nr 4.
- Zbiegień-Turzańska A., *Sankcje wadliwych uchwał zgromadzeń spółek kapitałowych i spółdzielni*, Warszawa 2012.

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 1740 ze zm.).
- Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1526 ze zm.).

Orzecznictwo

- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 2009 r., I CSK 253/08, LEX nr 491551.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 marca 2013 r., I CSK 407/12, LEX nr 1311833.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 lutego 2019 r., IV CSK 100/18, LEX nr 2620250.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 16 marca 2018 r., V Aga 39/18, LEX nr 2532104.
- Uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 1 marca 2007 r., III CZP 94/06, OSNC 2007/7-8, poz. 95.
- Uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 18 września 2013 r., III CZP 13/13, OSNC 2014/3, poz. 23.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 10 marca 2016 r., III CZP 1/16, OSNC 2017/2 poz. 17.

Ewa Weiszewska

ORCID: 0000-0002-7580-6645

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytet Gdański

Pojęcie papieru wartościowego a tokeny cyfrowe

The concept of a security and digital tokens

Abstract

Dematerialisation of trading in securities has become an inseparable element of technological development. A consequence of this phenomenon is dematerialisation of securities. Therefore, the question arises whether a digital token may be recognized as a security. The above issue requires an analysis of the concept of a security in the context of national and EU regulations. It must be emphasised that Polish Civil Code does not define a security. For this reason, many doubts concerning validity of the numerus clausus principle arose.

Keywords: security, digital token, dematerialisation.

Streszczenie

Postępujące zjawisko dematerializacji obrotu papierami wartościowymi stało się nieodłącznym elementem rozwoju technologicznego. Jego konsekwencją jest dematerializacja samych papierów wartościowych, która ma charakter uniwersalny. Ponadto, coraz częściej pojawia się pytanie: czy token cyfrowy jest papierem wartościowym? Powyższe pytanie stanowi asumpt do analizy pojęcia papieru wartościowego zarówno na tle regulacji krajowych, jak i unijnych. Podkreślenia wymaga, że w Kodeksie cywilnym nie została umieszczona definicja papieru wartościowego. W rezultacie, w doktrynie ukształtował się spór w zakresie istnienia zasady numerus clausus papierów wartościowych, co z punktu widzenia tokenów cyfrowych i możliwości ich zakwalifikowania jako papiery wartościowe ma bardzo istotne znaczenie.

Słowa kluczowe: papier wartościowy, token cyfrowy, dematerializacja.

1. Wstęp

Trudno nie zauważyć postępującego zjawiska dematerializacji obrotu papierami wartościowymi, które stało się nieodłącznym elementem rozwoju techno-

logicznego. Konsekwencją tego zjawiska jest również dematerializacja samych papierów wartościowych, która ma charakter uniwersalny i wykraczający poza krajowe porządki prawne¹. Pozornie, papier wartościowy niewiele ma wspólnego z nowym tworem, określonym mianem tokena cyfrowego. Jednakże, po dłuższej analizie podobieństw, można wysnuć całkowicie odmienne wnioski. Kwalifikacja tokena cyfrowego jako swego rodzaju papier wartościowy wiąże się z istotnymi konsekwencjami, a także stanowi asumpt do rozważań dotyczących konieczności regulacji tokenów cyfrowych w ramach całego systemu prawa. Wniosek ten nie stoi jednak na przeszkodzie postawieniu pytania, czy token cyfrowy jest papierem wartościowym?

Liczne kontrowersje wiążące się z pojawieniem tokenów cyfrowych tworzą dogodną okazję dla powtórnej analizy pojęcia „papieru wartościowego”, co słusznie zostało wskazane przez J. Szewczyka². W niniejszym artykule konieczne jest rozważenie stanowisk doktryny opowiadających się za uznaniem tokenów cyfrowych za papiery wartościowe, jak i tych przeciwnych takiej kwalifikacji.

Bez głębszej analizy można wskazać kilka zasadniczych problemów, które są ściśle związane z istnieniem tokenów cyfrowych. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na brak regulacji prawnej tokenów, a także związanego z ich emisją, procesu ICO. Ponadto, trzeba wskazać, że sama definicja papieru wartościowego staje się przyczyną szeregu wątpliwości. Te i inne wątki zostaną poruszone w dalszej części opracowania. Aby jednak zrozumieć powyższą problematykę, konieczna jest analiza istoty papieru wartościowego oraz jego ewolucji na przestrzeni lat, co będzie stanowiło punkt wyjścia dla dalszych rozważań.

2. Pojęcie papieru wartościowego oraz tokena cyfrowego

Już w XVII wieku papiery wartościowe charakteryzowały się ścisłym powiązaniem dokumentu z inkorporowanym w nim prawem majątkowym. Warto zaznaczyć, że do dzisiaj papiery wartościowe, takie jak weksle czy czek, stanowią instrument stosunków zobowiązaniowych. Dopiero po pewnym czasie dostrzeżono potencjalne znaczenie papierów wartościowych zarówno dla stosunków korporacyjnych, jak i tych z zakresu obrotu towarowego³. Obecnie papiery

¹ J. Jastrzębski, *Dematerializacja a klasyczna teoria papierów wartościowych*, cz. II, rozdz. II: *Ewolucja dematerializacji – uwagi historyczno-porównawcze, pkt 1* [w:] J. Jastrzębski, *Pojęcie papieru wartościowego wobec dematerializacji*, Warszawa 2009.

² J. Szewczyk, *Pojęcie papieru wartościowego w kontekście tokenów cyfrowych – cz. 1*, „Monitor Prawa Handlowego” 2018, nr 3, s. 17.

³ A. Rzetelska [w:] *Prawo gospodarcze i handlowe*, Warszawa 2018, s. 685.

wartościowe są regulowane przepisami art. 921⁶ – 921¹⁶ Kodeksu cywilnego⁴. Jak wskazuje doktryna, regulacja kodeksowa ma charakter ogólny i ramowy w stosunku do innych regulacji z zakresu prawa papierów wartościowych⁵. Stwierdzenie to stanowi niejako pewien zarzut wobec ustawodawcy i skłania do refleksji nad sensem kodeksowego uregulowania, skoro poszczególne typy papierów wartościowych uregulowane są odrębnie⁶. M. Romanowski wskazuje również na niedostatki regulacji ogólnej, w szczególności w zakresie problematyki procesu dematerializacji papierów wartościowych. Stąd też postulat konieczności uwzględnienia wpływu dematerializacji na konstrukcję papieru wartościowego, a także na samą definicję papieru wartościowego.

Konsekwencją powinno być wyraźne wyodrębnienie reguł dotyczących papierów wartościowych zdematerializowanych. Zjawisko dematerializacji wiąże się z dopuszczalnością emisji papierów wartościowych, które nie mają postaci dokumentu materialnego. Dokument, który dotychczas inkorporował prawo z papieru wartościowego zostaje zastąpiony zapisami komputerowymi na właściwym rachunku papierów wartościowych⁷. Ponadto, dematerializacja zapewnia większy poziom bezpieczeństwa w przechowywaniu papierów wartościowych, dzięki czemu minimalizuje zagrożenie utraty lub uszkodzenia dokumentu. Jednakże, M. Romanowski zauważa, że pewne wady procesu dematerializacji papierów wartościowych, takie jak nowe zagrożenia powiązane z możliwością awarii systemów komputerowych, czy przestępstwami komputerowymi.

Co istotne, Kodeks cywilny nie definiuje pojęcia papieru wartościowego. Jak wskazuje F. Zoll, konsekwencją braku definicji jest używanie pojęcia papieru wartościowego w poszczególnych przepisach niejednolicie i jedynie w drodze wykładni jest możliwe ustalenie, w jakim kontekście zostało użyte⁸. Stanowisko to potwierdza J. Jastrzębski zauważając, że istnieją rozbieżności w rozumieniu pojęcia papieru wartościowego. Klasyczna definicja zakłada odwołanie do przedmiotu materialnego, czyli dokumentu jako „elementu definiującego”, natomiast w doktrynie jest proponowana definicja szeroka, obejmująca także zapis dokonany w formie elektronicznej⁹. Brak definicji legalnej stał się również przyczyną

⁴ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.), dalej jako: Kodeks cywilny.

⁵ P. Nazaruk [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. J. Ciszewski, Warszawa 2019, art. 921(6).

⁶ M. Romanowski [w:] *System Prawa Prywatnego, Prawo papierów wartościowych*, t. 18, red. A. Szumański, wyd. 3, C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 158 i n.

⁷ M. Romanowski [w:] *System..., op.cit.*, s. 114 i n.

⁸ F. Zoll [w:] *System prawa handlowego, Prawo instrumentów finansowych*, t. 4, red. M. Stec, 2016, wyd. 1, nb 27.

⁹ J. Jastrzębski, *Pojęcie papieru wartościowego..., op.cit.*

sporu w doktrynie dotyczącego zasady *numerus clausus* papierów wartościowych. Z punktu widzenia tokenów cyfrowych i możliwości ich zakwalifikowania jako papiery wartościowe kwestia ta ma bardzo istotne znaczenie.

Powyższe stanowi dogodny punkt wyjścia dla rozważań dotyczących tokenów cyfrowych. Tokeny cyfrowe zaczęły funkcjonować w ramach procesu ICO (*Initial Coin Offering*), który stanowi pierwszą publiczną ofertę konkretnego tokena, bazującej na technologii blockchain¹⁰. W dużym uproszczeniu główną zaletą funkcjonowania ICO jest możliwość pozyskania dużego kapitału w bardzo krótkim czasie. Kolejną z zalet jest brak konieczności dopełnienia procedur, jakie wiążą się z wprowadzeniem akcji na giełdę. Brak ram prawnych funkcjonowania ICO sprawia, że jest to proces dość ryzykowny¹¹. Warto zaznaczyć, że na pierwszy plan wysuwają się pewne podobieństwa do procesu IPO, który stanowi pierwszą ofertę publiczną, dzięki czemu umożliwia obrót papierami wartościowymi spółek na rynku regulowanym. Jednakże, przeprowadzenie procesu IPO wymaga spełnienia wielu uregulowań prawnych wymaganych ustawą o ofercie publicznej¹², ponadto podlega nadzorowi Komisji Nadzoru Finansowego. W procesie ICO uczestnicy otrzymują tokeny, czyli jednostki ucieleśniające prawa podmiotowe. Zasadniczo realizuje on dwa cele: wprowadza do obiegu nową kryptowalutę lub pozyskuje kapitał na rozwój konkretnego projektu. Ze względu na brak dotychczasowego zakwalifikowania tokenów cyfrowych jako papiery wartościowe, nie jest możliwe stosowanie do procesu ICO przepisów ustawy o ofercie publicznej, co w konsekwencji skutkuje brakiem jakiegokolwiek uregulowania tego procesu.

3. Waler mobilny a papier wartościowy

J. Szewczyk w swoim artykule podjął się odpowiedzi na pytanie, czy „kierując się zasadami wykładni funkcjonalnej i celowościowej, zwłaszcza na gruncie przepisów prospektowych, mając na względzie coraz silniej artykułowaną przez Komisję Europejską zasadę neutralności technologicznej, przynajmniej niektóre

¹⁰ Zgodnie z definicją K. Piecha jest to „rozproszona baza danych, która zawiera stale rosnącą ilość informacji pogrupowanych w bloki i powiązanych ze sobą” – K. Piech [w:] *Leksykon pojęć na temat technologii blockchain i kryptowalut*, red. K. Piech, Warszawa 2016, s. 5.

¹¹ *Co to jest ICO? Prawne aspekty kryptowalut, tokenów i coinów*, https://businessinsider.com.pl/finanse/kryptowaluty/co-to-jest-ico-prawne-aspekty-kryptowalut-tokenow-i-coinow/8tlx2mp?utm_source=businessinsider.com.pl_viasg_businessinsider&utm_medium=referral&utm_campaign=leo_automatic&srcc=ucs&utm_v=2 [dostęp: 24.03.2021].

¹² Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o ofercie publicznej i warunkach wprowadzania instrumentów finansowych do zorganizowanego systemu obrotu oraz o spółkach publicznych (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 2080 ze zm.).

tokeny [...], nie powinny zostać uznane za »papiery wartościowe«, a szerzej – za »instrumenty finansowe«, z wszystkimi tego konsekwencjami prawnymi?»¹³. Autor podkreśla, że kontrowersje związane z procesami oferowania tokenów cyfrowych prawdopodobnie wynikają z braku możliwości uznania tokena za „papier wartościowy” i tym bardziej za „instrument finansowy”, jednocześnie zaznaczając, że to stanowisko nie jest trafne. Zdaniem autora kluczową rolę odgrywa prawo unijne, które wytycza kierunki legislacyjne państw członkowskich. Stanowisko to potwierdzone zostało inną tezą, która wskazuje, że mimo braku specjalnie dostosowanych regulacji funkcjonowania tokenów cyfrowych w ramach procesu ICO, ogólne przepisy dotyczące papierów wartościowych mogą mieć zastosowanie do całego procesu, niezależnie od technologii, z której się wywodzi. Ponadto, przyjęcie takiego poglądu jest szczególnie ważne z celowego i funkcjonalnego spojrzenia na prawo unijne¹⁴.

Na tle niniejszych rozważań kluczowe znaczenie ma pojęcie papieru wartościowego w rozumieniu MIFID II¹⁵. J. Szewczyk wskazuje, że ze względu na celowość omawianej definicji wyrażenie „*transferable securities*” należy rozumieć jako „walor mobilny”, nie zaś jako zwykły papier wartościowy¹⁶. Warto zaznaczyć, że w doktrynie coraz częściej jest podnoszona wątpliwość dotycząca adekwatności określenia „papier wartościowy”, szczególnie w odniesieniu do papierów „zdematerializowanych”. W literaturze można spotkać określenie „prawo wartościowe”, biorące pod uwagę celowość posługiwania się taką terminologią¹⁷. Również na gruncie przepisów prospektowych¹⁸ nie jest właściwe posługiwanie się terminem „papier wartościowy”, z uwagi na odwołanie się w rozporządzeniu prospektowym do definicji „waloru mobilnego” zawartej w MIFID II¹⁹.

¹³ J. Szewczyk, *Pojęcie..., System Prawa Prywatnego, Prawo papierów wartościowych*, t. 18, red. A. Szumański, s. 18 i n.

¹⁴ P. Hacker, Ch. Thomale, *Crypto-Securities Regulation: ICOs Token Sales and Cryptocurrencies under EU Financial Law*, 2017, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3075820 [dostęp: 28.03.2021].

¹⁵ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/65/UE z dnia 15 maja 2014 r. w sprawie rynków instrumentów finansowych oraz zmieniająca dyrektywę 2002/92/WE i dyrektywę 2011/61/UE (wersja przekształcona) (Dz.U. UE. L. z 2014 r., nr 173, s. 349 ze zm.), dalej jako: MIFID II.

¹⁶ J. Szewczyk, *Pojęcie..., op.cit.*, s. 19.

¹⁷ P. Wajda, K. Zaradkiewicz, *Ustawa o obrocie instrumentami finansowymi [w:] Prawo rynku kapitałowego. Komentarz*, red. M. Wierzbowski, L. Sobolewski, P. Wajda, Warszawa 2018, nb 104.

¹⁸ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1129 z dnia 14 czerwca 2017 r. w sprawie prospektu, który ma być publikowany w związku z ofertą publiczną papierów wartościowych lub dopuszczeniem ich do obrotu na rynku regulowanym oraz uchylecia dyrektywy 2003/71/WE (Dz.U. UE. L. z 2017 r., nr 168, s. 12 ze zm.), dalej jako: rozporządzenie prospektowe.

¹⁹ J. Szewczyk, *Pojęcie..., op.cit.*, s. 19.

Na podstawie powyższych rozważań należy wskazać, że nie każdy walor musi mieć formę papierową. Ponadto, na gruncie prawa europejskiego nie sposób wyodrębnić definicji „waloru”. Można jednak wysnuć tezę, że jeżeli coś nie jest „walorem”, nie będzie też stanowić „waloru mobilnego”, a co za tym idzie – „papieru wartościowego”²⁰. K. Zacharzewski wskazuje, że cechą wyróżniającą walory jest swego rodzaju „relacja związania”, jaka zachodzi między prawem majątkowym a „przedmiotem”, który je symbolizuje²¹, zatem stanowi pewien nośnik prawa podmiotowego. Funkcję nośnika może pełnić dokument, ale także token cyfrowy²². Zdaniem J. Szewczyka walor jest „niczym innym jak prawem majątkowym (roszczeniem) wyrażonym w pewnym „nośniku”²³. Powyższe rozważania pozwalają na zakwalifikowanie tokena cyfrowego jako walor w rozumieniu MIFID II. Oznacza to, że definicja zawarta w MIFID II nie ogranicza katalogu instrumentów finansowych jedynie do papierów wartościowych w tradycyjnej, papierowej wersji.

Aby uznać walor za papier wartościowy musi on posiadać cechy waloru mobilnego. Ocena jego charakteru odbywa się przy pomocy tzw. testu ekwiwalentności funkcji. Analiza powinna polegać na porównaniu funkcji, która jest pełniona przez dany walor z funkcją innych walorów mobilnych (takich jak akcje, obligacje). Jednakże, jak wskazuje J. Szewczyk, kluczową przesłanką jest „obiegowość” waloru na danym rynku kapitałowym. Jako uproszczenie można przyjąć, że walor obiegowy to taki walor, który wyraża prawo „zbywalne”²⁴. Należy zauważyć, że rozporządzenie prospektowe może uznawać za papiery wartościowe instrumenty, które nie są znane w polskim systemie prawnym. Ma to również wpływ na podnoszony w Polsce spór dotyczący zasady *numerus clausus* papierów wartościowych, ponieważ bezpośrednio stosowanie rozporządzenia dokonuje pewnej unifikacji w zakresie przepisów dotyczących papierów wartościowych. Na tle przepisów prospektowych spór ten przestaje mieć znaczenie ze względu na szeroką definicję papieru wartościowego. Ponadto, pojęcie „papieru wartościowego” powinno być rozumiane jednolicie we wszystkich krajach unijnych, aby nie dopuścić do sytuacji, w której w jednym kraju token cyfrowy będzie posiadał cechy papieru wartościowego, a zatem będzie walorem mobilnym, a w innym kraju nie będzie tak postrzegany. Konsekwencje takiej interpretacji byłyby bardzo niekorzystne dla potencjalnych inwestorów, zwłaszcza w sferze nowych technologii.

²⁰ *Ibidem*, s. 20.

²¹ K. Zacharzewski, *Prawo giełdowe*, Warszawa, 2012, s. 202 i n.

²² J. Szewczyk, *Pojęcie...*, *op.cit.* s. 20.

²³ *Ibidem*, s. 20.

²⁴ *Ibidem*, s. 24.

Dyskusja dotycząca tokena cyfrowego skłania zatem do refleksji dotyczącej odpowiedniego zastosowania prawa unijnego. Konieczna jest w tym wypadku wykładnia prounijna, zakładająca, że przy spełnieniu przez dany token cyfrowy przesłanek do uznania za walor mobilny, jest możliwe zakwalifikowanie go jako papier wartościowy. Definicja zawarta w MIFID II jest autonomiczna względem definicji zawartej w ustawie o obrocie instrumentami finansowymi²⁵, jednakże w świetle powyższych rozważań należy zaakcentować wniosek, że pojęcie „papieru wartościowego” powinno być rozumiane jednolicie we wszystkich krajach Unii Europejskiej.

Kwalifikacja tokenów cyfrowych na gruncie polskich przepisów jest szczególnie trudna, z uwagi na zastrzeżenia dotyczące transpozycji przepisów europejskich. Artykuł 3 ustawy o obrocie instrumentami finansowymi nie określa istoty papieru wartościowego, natomiast wskazuje, jakie instytucje należy traktować jako papiery wartościowe w rozumieniu tej ustawy²⁶. Ustawodawca zdecydował się wskazać szereg tytułów objętych zakresem pojęcia papieru wartościowego oraz odesłać do innych przepisów szczególnych prawa polskiego lub obcego. Definicja ustawowa jest wyrazem transpozycji przepisów europejskich i tworzy swoisty odpowiednik „waloru mobilnego”, którego konstrukcja jest oderwana od cywilnoprawnej konstrukcji pojęcia papieru wartościowego²⁷. Jednakże, J. Szewczyk zauważa, że i w tym wypadku posłużenie się zwrotem „inne zbywalne papiery wartościowe” jest nieadekwatne, ze względu na brak wskazania warunków dla uznania danego papieru wartościowego za papier zbywalny, a w konsekwencji za walor mobilny²⁸. Powyższe prowadzi do wniosku, że omawiany przepis został sformułowany dość nieprecyzyjnie. Nie wchodząc w dalsze, szczegółowe rozważania należy wskazać, że odwołanie się zarówno do przepisów prawa krajowego, jak i obcego stwarza możliwość uznania, że papierem wartościowym może być nie tylko „walor” emitowany na podstawie przepisów prawa polskiego²⁹. Wydaje się, że powyższa argumentacja przekonująco uzasadnia możliwość uznania tokena cyfrowego za papier wartościowy. Stanowisko to nie stoi w sprzeczności z unormowaniami krajowymi, ponadto, biorąc pod uwagę wymóg prounijnej wykładni prawa, a także konieczność ujednoczenia definicji funkcjonujących w obrocie zdematerializowanych papierów wartości-

²⁵ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 328 z późn. zm.).

²⁶ P. Wajda, K. Zaradkiewicz, *Ustawa..., op.cit.*, nb 111.

²⁷ J. Szewczyk, *Pojęcie papieru wartościowego w kontekście tokenów cyfrowych – cz. 2*, „Monitor Prawa Handlowego”, 2018, nr 4, s. 14.

²⁸ J. Szewczyk, *Pojęcie... cz. 2, op.cit.*, s. 15.

²⁹ *Ibidem*, s. 15.

wych, wydaje się ono zasadne. Należy jednak pamiętać, że token cyfrowy może być zakwalifikowany jako papier wartościowy jedynie, gdy posiada określone cechy, stąd wniosek, że nie każdy token pełni funkcję waloru mobilnego.

Powyższa teza na gruncie polskiego systemu prawnego może mieć miejsce jedynie w przypadku odrzucenia zasady *numerus clausus* papierów wartościowych. Jednakże, stanowisko przedstawicieli doktryny nie jest jednolite w tym względzie, dlatego też należy odnieść się do poglądów opowiadających się za istnieniem powyższej zasady. W praktyce jest to jednoznaczne z tym, że nie będzie zaaprobowana szersza koncepcja pojęcia papieru wartościowego.

4. Zasada *numerus clausus* papierów wartościowych

Wydaje się, że pomimo występowania rozbieżności w doktrynie dotyczących kwestii obowiązywania zasady *numerus clausus* papierów wartościowych, obecnie przeważa pogląd o istnieniu zamkniętego katalogu. Według tego ujęcia walor papieru wartościowego będzie posiadał tylko dokument, o którego kwalifikacji przesądzą przepisy szczególne³⁰. Stanowisko to jednak trudno obronić w przypadku odwołania się do regulacji dopuszczających do emisji na polskim rynku regulowanym papiery wartościowe powstałe pod rządami obcego prawa³¹. Ponadto, część doktryny podnosi swego rodzaju zarzut odnośnie do wyżej przedstawionego stanowiska, że o braku istnienia, a tym bardziej obowiązywania zasady *numerus clausus* papierów wartościowych w polskim prawie świadczy sam fakt istnienia „części ogólnej” papierów wartościowych w Kodeksie cywilnym³².

F. Zoll wskazuje, że przyjęcie tej zasady łączy się z „przywiązaniem do archaicznej teorii własnościowej papierów wartościowych, a raczej pewnych wyobrażeń dotyczących papieru wartościowego, które wywołuje ta teoria”. Natomiast posługiwanie się terminologią właściwą dla prawa rzeczowego może stwarzać skłonność do przenoszenia obowiązującej dla praw rzeczowych zasady *numerus clausus* na papiery wartościowe, które dotyczą zgoła odmiennych interesów³³.

Odmienne od wcześniej zaprezentowanych poglądów aprobujących szerszą definicję papieru wartościowego i tym samym uwzględniających wykładnię prounijną, swoje stanowisko przedstawia I. Pieczyńska-Czerny. Według prezentowanego poglądu, normatywne znaczenie papierom wartościowym objętych definicją MIFID II nadają właściwe regulacje krajowe. Zdaniem autorki, w części jurys-

³⁰ A. Rzetelska [w:] *Prawo...*, *op.cit.*, s. 689.

³¹ P. Wajda, K. Zaradkiewicz, *Ustawa...*, *op.cit.*, nb 114.

³² Zob. F. Zoll [w:] *System...*, *op.cit.*, nb 63.

³³ *Ibidem*.

dykcji krajowych możliwość kreacji papierów wartościowych może być w pewnej części ograniczona, z uwagi na obowiązywanie zasady *numerus clausus* papierów wartościowych. Ponadto, zgodnie z przedstawioną argumentacją, ustawa o obrocie instrumentami finansowymi nadała jedynie wybranym instrumentom charakter papieru wartościowego, przy czym nie stwarza podstaw do wykreowania ich jako papierów wartościowych³⁴.

Powyższa argumentacja pozwala wysnuć następujące wnioski. Głównym zarzutem części z przedstawicieli doktryny niepozwalającym na kwalifikację tokena cyfrowego jako papieru wartościowego jest uznanie istnienia zasady *numerus clausus* papierów wartościowych. Jej postulowanie zasadniczo uniemożliwia stosowanie szerszej definicji papieru wartościowego, uwzględniającej zjawisko dematerializacji w obrocie. Kolejny zarzut odnosi się do normatywnego znaczenia papieru wartościowego w ujęciu MIFID II. Należy jednak zaznaczyć, że takie stanowisko odbiega od postulowanej, jednolitej wykładni tego pojęcia w Unii Europejskiej.

5. Podsumowanie

Celem niniejszego artykułu była próba znalezienia odpowiedzi na pytanie, czy jest możliwa kwalifikacja tokena cyfrowego jako papieru wartościowego. Liczne wątpliwości, jakie zrodziły się wokół tej tematyki, dopiero kształtują sposób postrzegania zjawiska dematerializacji papierów wartościowych, a także nowo powstałych „nośników” praw podmiotowych. Niemniej jednak, zdaniem autorki, zdaniem argumenty dopuszczające możliwość kwalifikacji tokena cyfrowego jako papieru wartościowego są w pełni zasadne. Niniejszy artykuł z całą pewnością nie wyczerpuje wszystkich aspektów funkcjonowania zdematerializowanych papierów wartościowych w obrocie, zarówno pod względem prawnym, jak i funkcjonalnym. Jednakże, w celu uzasadnienia stanowiska autorki konieczne jest pewne uporządkowanie przywołanych powyżej argumentów. Umieszczenie tokenów cyfrowych w systemie prawa jest o tyle trudne, że należy brać pod uwagę dwie płaszczyzny: prawo unijne oraz prawo polskie. Na gruncie prawa unijnego stworzone ramy prawne umożliwiają uznanie przynajmniej części tokenów cyfrowych za walory mobilne w rozumieniu MIFID II, a zatem za papiery wartościowe.

³⁴ I. Pieczyńska-Czerny [w:] *Prawo rynku kapitałowego, Komentarz do art. 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1129 w sprawie prospektu, który ma być publikowany w związku z ofertą publiczną papierów wartościowych lub dopuszczeniem ich do obrotu na rynku regulowanym oraz uchylecia dyrektywy 2003/71/WE*, red. M. Wierzbowski, L. Sobolewski, P. Wajda, Warszawa 2018, nb 1.

W przypadku przepisów krajowych uznanie danego tokena za instrument finansowy jest uzależnione od wyniku transpozycji przepisów MIFID II³⁵. Zatem stanowisko I. Pieczyńskiej-Czerny jest w pełni zasadne, że to regulacje krajowe nadają normatywne znaczenie papierom wartościowym w rozumieniu MIFID II. Jednak zdaniem autorki niniejszego tekstu, I. Pieczyńska-Czerny w powyższej tezie nie uwzględniła, że w przypadku problematyki tokenów cyfrowych nie jest możliwa ocena regulacji tylko przez pryzmat krajowych przepisów. Należy się zgodzić z J. Szewczykiem, że konieczna jest w tym wypadku szersza analiza, z uwzględnieniem prounijnej wykładni prawa krajowego.

Ponadto, trzeba wskazać, że obecnie jest możliwe emitowanie tokenów w serii, zwłaszcza w ramach ICO, co umożliwi tworzenie się „wystandaryzowanej” klasy walorów. Zazwyczaj też tokeny charakteryzują się zdolnością obiegową na rynku kapitałowym. Mogą stanowić również cyfrowy „wyraz” praw majątkowych³⁶. W przypadku przeprowadzenia tzw. testu ekwiwalentności funkcji, możliwe jest odróżnienie tokenów od innych walorów, które nie mogą być uznane za papiery wartościowe.

Rozwinięcie powyższych zagadnień w znaczący sposób wykracza poza ramy niniejszego artykułu. Nie ulega wątpliwości, że *de lege ferenda* regulacja kodeksowa powinna uwzględniać zjawisko dematerializacji papierów wartościowych. J. Jastrzębski wskazuje, że istnieje potrzeba stworzenia definicji papieru wartościowego, która mogłaby być adaptowalna do potrzeb dematerializacji. Nie jest to jednoznaczne z zerwaniem z dotychczasowym, klasycznym rozumieniem papieru wartościowego, natomiast powinno służyć organizacji obrotu zdematerializowanego³⁷.

Jedną z przeszkód rozszerzenia katalogu papierów wartościowych o te zdematerializowane zdaje się spór dotyczący obowiązywania zasady *numerus clausus*. Jednakże, w celu podsumowania powyższych rozważań należy odnieść się do stanowiska F. Zolla, który wskazuje, że obrona powyższej zasady może prowadzić do powstania równoległego rynku kapitałowego, nieobjętego żadnym nadzorem ze strony instytucji nadzorczych³⁸. Natomiast porzucenie tej zasady umożliwiłoby objęcie nadzorem wszelkich walorów funkcjonujących w obrocie, a w tym również i tokenów cyfrowych, co w przypadku postępującego zjawiska dematerializacji papierów wartościowych, intensywnego inwestowania w nowoczesne technologie i związanych z tym wyzwań unijnych, zdaje się nieuniknione.

³⁵ J. Szewczyk, *Pojęcie papieru wartościowego w kontekście tokenów cyfrowych – cz. 2*, „Monitor Prawa Handlowego” 2018, nr 4, s. 12.

³⁶ J. Szewczyk, *Pojęcie...*, *op.cit.*, cz. 2, s. 12.

³⁷ J. Jastrzębski, *Pojęcie papieru wartościowego...*, *op.cit.*

³⁸ F. Zoll [w:] *System...*, *op.cit.*, nb 5.

Bibliografia

Literatura

- Hacker P., Thomale Ch., *Crypto-Securities Regulation: ICOs Token Sales and Cryptocurrencies under EU Financial Law*, 2017.
- Jastrzębski J. *Pojęcie papieru wartościowego wobec dematerializacji*, Warszawa 2009.
- Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. J. Ciszewski, Warszawa 2019.
- Leksykon pojęć na temat technologii blockchain i kryptowalut*, red. K. Piech, Warszawa, 2016.
- Prawo gospodarcze i handlowe*, red. W. Katner, Warszawa, 2018.
- Prawo rynku kapitałowego. Komentarz*, red. M. Wierzbowski, L. Sobolewski, P. Wajda, Warszawa 2018.
- System Prawa Handlowego, Prawo instrumentów finansowych*, t. 4, red. M. Stec, wyd. 1, Warszawa 2016.
- System Prawa Prywatnego, Prawo papierów wartościowych*, t. 18, red. A. Szumański, wyd. 3, Warszawa 2016.
- Szewczyk J., *Pojęcie papieru wartościowego w kontekście tokenów cyfrowych – cz. 1*, „Monitor Prawa Handlowego” 2018, nr 3.
- Szewczyk J., *Pojęcie papieru wartościowego w kontekście tokenów cyfrowych – cz. 2*, „Monitor Prawa Handlowego” 2018, nr 4.
- Zacharzewski K., *Prawo giełdowe*, Warszawa 2012.

Akty prawne

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/65/UE z dnia 15 maja 2014 r. w sprawie rynków instrumentów finansowych oraz zmieniająca dyrektywę 2002/92/WE i dyrektywę 2011/61/UE (wersja przekształcona) (Dz.U. UE. L. z 2014 r., nr 173, s. 349 ze zm.).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1129 z dnia 14 czerwca 2017 r. w sprawie prospektu, który ma być publikowany w związku z ofertą publiczną papierów wartościowych lub dopuszczeniem ich do obrotu na rynku regulowanym oraz uchylenia dyrektywy 2003/71/WE (Dz.U. UE. L. z 2017 r., nr 168, s. 12 ze zm.).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1740 ze zm.).
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 328 ze zm.).
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o ofercie publicznej i warunkach wprowadzania instrumentów finansowych do zorganizowanego systemu obrotu oraz o spółkach publicznych (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 2080 ze zm.).

Strony internetowe

- Co to jest ICO? Prawne aspekty kryptowalut, tokenów i coinów*, https://businessinsider.com.pl/finanse/kryptowaluty/co-to-jest-ico-prawne-aspekty-kryptowalut-tokenow-i-coinow/8tlx2mp?utm_source=businessinsider.com.pl_viasg_businessinsider&utm_medium=referral&utm_campaign=leo_automatic&srcc=ucs&utm_v=2

Bartłomiej Wiklański

ORCID: 0000-0003-3948-5052

Instytut Nauk Prawnych

Uniwersytet Rzeszowski

Analiza pozycji ustrojowej kierownika budowy

An analysis of the constitutional position of the construction manager

Abstract

This study deals with the issue of the position of the construction manager in the current legal order and it contains an indication of the effects of the proposed changes under the "Polish Deal". The discussed change is a postulate to limit the role of the construction manager in the construction of houses up to 70 square meters. For this purpose, the study has been divided into six subsections. The introduction to the discussed topic presents the position of the construction manager in the legal order. Next, a polemic is conducted with the thesis presented in the introduction. The study ends with a summary containing an answer to the problems raised in the article.

Keywords: Construction law, construction manager, construction supervision.

Streszczenie

Niniejsze opracowanie dotyczy problematyki funkcjonowania kierownika budowy w obecnym porządku prawnym oraz wskazanie efektów postulowanych zmian w ramach „Polskiego Ładu”. Omawianą zmianą jest postulat ograniczenia roli kierownika budowy przy budowie domów do 70 m². W tym celu został dokonany podział artykułu na sześć podpunktów. Wprowadzenie do omawianej tematyki przedstawia pozycję w porządku prawnym sylwetkę kierownika budowy oraz rozwinięcie uprawnień w porównaniu z postulatami „Polskiego Ładu”. Kolejno zostaje przeprowadzona polemika z przedstawioną we wstępie tezą i antytezą. Całość zaś kończy podsumowanie zawierające odpowiedź na poruszone w artykule problemy.

Słowa kluczowe: Prawo budowlane, kierownik budowy, nadzór budowlany.

1. Wstęp

Problemem stanowiącym impuls do stworzenia niniejszego opracowania, jest ustalenie pozycji ustrojowej kierownika budowy, w kontekście proponowanych

zmian prawa budowlanego w odniesieniu do regulacji „Polskiego Ładu”¹. Postulat, zgodnie z którym uczestnictwo kierownika budowy w procesie budowy wybranych obiektów budowlanych ma zostać znacząco ograniczony, jest w ocenie w ocenie autora zbyt daleko posuniętą ingerencją w istotę jego funkcjonowania². Celem przeprowadzonej analizy będzie weryfikacja następującej tezy głównej. Ograniczenie uczestnictwa kierownika budowy w procedurze budowy mniejszych obiektów może rodzić w dalszej perspektywie potencjalne problemy związane w szczególności z przestrzeganiem szeroko rozumianych zasad BHP oraz założeniami ładu przestrzennego. W celu podjęcia polemiki z przedstawioną tezę jako antyteza zostanie przyjęty najbardziej wyrazisty argument stojący za przeprowadzeniem postulowanych zmian, tj. podniesienie kwestii wolności i swobody budowy³.

Metodologia badawcza wykorzystywana w tworzeniu niniejszego opracowania oparta została na trzech filarach analitycznych: analizie aktów prawnych, analizie orzecznictwa sądów krajowych oraz analizie literatury przedmiotu.

2. Kim jest kierownik budowy?

Wyjaśniając pierwszą istotną kwestię, z punktu widzenia prowadzonych rozważań, należy odpowiedzieć sobie na pytanie, kim jest kierownik budowy oraz dlaczego jego kompetencje są istotne z punktu widzenia całego procesu budowlanego. A w szczególności w kontekście wskazanych powyżej propozycji zmian jego statusu. Podstawami prawnymi, w ramach prawa Unii Europejskiej są przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady UE⁴. Dzięki nim wyrażono procedury, które umożliwiają sprawne bytowanie każdej działalności nacechowanej na charakter budowlany, mające wpływ na funkcjonowanie prawodawstwa krajowego. Wpływają też zakres praw i obowiązków wszystkich uczestniczących w procesie inwestycyjno-budowlanym, regulowanych przez przepisy prawa krajowego⁵.

¹ Wskazane zmiany odnoszą się do postulatu ograniczenia funkcji kierownika budowy w odniesieniu do budowy domów o wielkości 70 m².

² Podobnie wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 2013 r., sygn. akt IV KK 216/12 – źródło baza orzeczeń SN (www.sn.pl) [dostęp: 14.12.2021].

³ M. Błażewski, *Zasada wolności budowlanej w procesie budowlanym*, Studium administracyjnoprawne, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2016, s. 21.

⁴ Mowa w szczególności o: Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 305/2011 z dnia 9 marca 2011 r. ustanawiające zharmonizowane warunki wprowadzania do obrotu wyrobów budowlanych i uchylające dyrektywę Rady 89/106/EWG.

⁵ J. Gołaszewski, D. Stolarczyk, *Zakres obowiązków uczestników procesu inwestycyjno-budowlanego na przykładzie Hiszpanii i Polski*, „Budownictwo i Inżynieria Środowiska” 2011, nr 2, s. 487.

Kierownik budowy, według przepisów prawa budowlanego, jest to osoba fizyczna, wykonująca pracę o typie usługowym w obszarze organizacji oraz zarządzania procesem budowy, mająca uprawnienia budowlane w stosownej specjalności, która podjęła się w procesie budowlanym samodzielnej funkcji technicznej⁶.

Priorytetem jego pracy jest zrealizowanie oraz oddanie w ręce inwestorów przedmiotowego obiektu (np.: domu mieszkalnego) do użytkowania. Kierownik budowy organizuje i nadzoruje wykonanie robót budowlanych zgodnie z pozwoleniem na budowę lub zgłoszeniem, projektem budowlanym, dokumentacją wykonawczą, Specyfikacją Techniczną Wykonania i Odbioru Robót oraz obowiązującymi przepisami prawa i wiedzą techniczną⁷.

Pełni funkcję bezpośredniego przedstawiciela głównego wykonawcy na budowie, ponosząc odpowiedzialność za prowadzone roboty⁸.

Jego obowiązki wynikają z przepisów prawa budowlanego, a także z umowy zawartej z pracodawcą oraz z innych przepisów, które są związane z prowadzeniem robót, do których zalicza się w szczególności, przepisy prawa pracy oraz przepisy BHP⁹. Art. 17 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane traktuje, iż jest on ostatnim uczestnikiem procesu budowlanego¹⁰. Pełni on nadzór i ponosi odpowiedzialność za każdy etap budowy. M. Czopek wskazuje, że kierownik budowy to osoba posiadająca uprawnienia budowlane w stosownej specjalności, która podjęła się w procesie budowlanym samodzielnej funkcji technicznej¹¹. Jak wskazuje H. Wawrzyniak, „wiedza wymagana od projektanta, kierownika budowy i inspektora nadzoru jest bardzo rozległa. Świadczy o tym zestawienie wybranych, najważniejszych aktów prawnych, norm i innych opracowań, jakie są rekomendowane dla zdających egzaminy na uprawnienia budowlane. Ponadto wiedza ta powinna być stale weryfikowana i uzupełniana. Zalecanym sposobem jest samokształcenie, ale również udział w licznie organizowanych na terenie kraju konferencjach i sympozjach tematycznych, ponieważ

⁶ M. Czopek, *Odpowiedzialność kierownika budowy za bezpieczeństwo na budowie*, „Budownictwo i Architektura” 2017, nr 2, s. 110.

⁷ Z. Kapusta, G. Sarzyński., Cz. Komar, D. Kowalik, *Krajowy standard kompetencji zawodowych. Kierownik budowy*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – Państwowego Instytutu Badawczego, 2013, s. 6

⁸ M. Połoński [w:] W. Bogusz, E. Pisarska, M. Połoński, K. Pruszyński, *Kierowanie Budowlanym Procesem Inwestycyjnym*, wyd. 2, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2018, s. 27.

⁹ T. Maj, *Organizacja budowy*, Warszawa 2007, s. 193

¹⁰ Z. Leoński, M. Szewczyk, M. Kruś, *Prawo zagospodarowania przestrzeni*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, s. 270

¹¹ M. Czopek, *Odpowiedzialność kierownika...*, *op. cit.*, s. 110.

jest to najlepsze miejsce do wymiany poglądów i/lub pozyskania informacji”¹². Zdaniem Wawrzyniaka wiedza techniczna kierownika budowy składa się z trzech rodzajów: wiedzy naukowej, inżynierskiej i monterskiej. Dwa ostatnie rodzaje wiedzy przenikają się najbardziej na budowach i trzeba dużego wyczucia oraz zaangażowania projektanta, kierownika budowy i inspektora nadzoru, aby jak najlepiej były wykorzystane na realizowanym obiekcie budowlanym¹³.

Objęcie funkcji kierownika budowy następuje w drodze oświadczenia o przyjęciu obowiązków w ramach tej funkcji na określonej budowie. Nie ma formalnie przyjętej formy tego dokumentu. Należy w nim jednak zawrzeć istotne informacje, które dotyczą: kto, kiedy i na jakiej budowie będzie pełnił funkcję omawianego kierownika. Takie oświadczenie wraz z zawiadomieniem o planowanym terminie rozpoczęcia robót, zostaje złożone w organie nadzoru budowlanego przez inwestora¹⁴. Przed rozpoczęciem budowy, kierownik budowy ma obowiązek sporządzić lub zapewnić sporządzenie planu bezpieczeństwa i ochrony zdrowia, uwzględniając przy tym specyfikę obiektu budowlanego i warunki prowadzenia robót budowlanych, w tym planowane jednoczesne prowadzenie robót budowlanych i produkcji przemysłowej¹⁵.

Z unormowań zawartych w prawie budowlanym oraz roli, jaką odgrywa w procesie budowlanym kierownik budowy, wynika, że na budowie może funkcjonować wyłącznie jeden kierownik budowy¹⁶. Należy pamiętać, że funkcja ta jest samodzielną funkcją techniczną. W związku z tym nie można jej powierzyć np. spółce jako całości¹⁷. Należy pamiętać, że prawo budowlane wskazuje pewne ograniczenia w pełnieniu kilku funkcji jednocześnie. Mianowicie zabrania się jednoczesnego pełnienia funkcji kierownika budowy oraz inspektora nadzoru inwestorskiego. To samo ograniczenie ma zastosowanie w przypadku kierowników robót. Oczywiście wymaganie to obowiązuje jedynie w przypadku tej samej budowy, choć dla jasności sytuacji należy unikać każdego rodzaju powiązań, zarówno formalnych, jak i prywatnych pomiędzy kierownikiem a inspektorem. Połączenie funkcji kierownika budowy z funkcją inspektora prowadziłoby do sytuacji, w której kierownik budowy sam nad sobą sprawowałby nadzór, co jest

¹² H. Wawrzyniak, *Kierownik budowy i inspektor nadzoru w procesie budowlanym*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Elektrotechniki i Automatyki” 2013, nr 35, s. 58.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Bezpieczeństwo umów w procesie budowlanym*, red. M. Kuliński, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 172.

¹⁵ L. Kruszka, *Umowy o roboty budowlane w zamówieniach publicznych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 72.

¹⁶ M. Kuliński, *Nadzór nad wykonywaniem robót budowlanych*, Znak, Kraków 2017, s. 56.

¹⁷ *Bezpieczeństwo umów w procesie...*, *op.cit.*, s. 169.

niedopuszczalne. Łączenie samodzielnej funkcji technicznej kierownika budowy z funkcją inspektora nadzoru autorskiego nie jest zabronione w ustawie. Kierownik budowy ma możliwość rezygnacji z podjętego stanowiska. Musi w takiej sytuacji stworzyć odpowiedni wpis w dzienniku budowy, a także poinformować na piśmie inwestora i organ nadzoru budowlanego. Dzięki temu uniknie odpowiedzialności za sytuacje na budowie, które miały miejsce po terminie rezygnacji z tej funkcji¹⁸.

Podsumowując analizę przeprowadzoną w niniejszym podpunkcie, należy wskazać co następuje. Kierownik budowy jest kluczowym podmiotem z punktu widzenia organizacji procesu budowy pod względem technicznym, kierowniczym oraz organizacyjnym. Wysokie kwalifikacje wymagane od niego przez prawodawcę, służą realizacji wielu działań we wskazanym zakresie. Można zatem na tym etapie rozważyć stwierdzić, że jego obecność jest nieodzowna w każdym procesie budowlanym, na którym jego obecność jest wymagana w obecnym stanie prawnym¹⁹.

3. Uprawnienia szczegółowe

Rozwijając zagadnienia poruszone we wcześniejszym punkcie należy skupić się na uprawnieniach kierownika budowy, które w szczególny sposób mają zostać dotknięte postulowaną nowelizacją. Dotyczy to kompetencji, w szczególności kwestii budowy domów do 35 m² bez zezwolenia, książki budowy oraz kontroli kierownika budowy²⁰. Zgodnie z założeniami przedstawionymi w projekcie Polskiego Ładu, realizacja budynków jednorodzinnych o powierzchni zabudowy do 70 m² będzie możliwa bez pozwolenia, kierownika i książki budowy, a jedynie na podstawie zgłoszenia²¹. Celem takiej zmiany ma być skrócenie procesu budowlanego nawet do kilku tygodni i oszczędności co najmniej kilku tysięcy PLN dla inwestora²². Skrócenie czasu, który przy standardowej procedurze obejmuje około dwóch miesięcy jest pożądanym postępowaniem, jednakże oszczędność

¹⁸ *Ibidem*, s. 170–171.

¹⁹ Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 2351) – stan prawny na dzień 17.12.2021 r.

²⁰ Por. obecne regulacje zawarte w art. 29 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane.

²¹ M. Sługocka, *Budowa domu jednorodzinnego na podstawie zgłoszenia – w jakim zakresie opracować projekt i jakie są konsekwencje wyboru trybu zgłoszeniowego*, LEX/el. 2021 oraz R. Krupa-Dąbrowska, *Polski Ład: Domy bez pozwoleń, ale to nic nowego*, „Prawo w biznesie” – wiadomość z dnia 15 maja 2021 r.

²² R. Krupa-Dąbrowska, *Warunki zabudowy dla domów 70 mkw. w 30 dni – nierealne. A ucierpią inni inwestorzy*, „Prawo w biznesie” – wiadomość z dnia 3 września 2021 r.

kilku tysięcy złotych w kontekście fachowego nadzoru budowlanego nad obiektem nie jest kwotą, która w kontekście całokształtu budowy stanowi kwotę decydującą o opłacalności budowy, zaś jej potencjalne pozytywne skutki są absolutnie nie do przecenienia.

Postulowana regulacja będzie musiała uwzględnić również inne przepisy. Na pierwszy plan wysuwa się problematyka skutecznego zastosowania Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego. Znajdujące się w jego ramach wytyczne takie jak regulacja kształtu dachów, czy jakiegokolwiek inne standardy estetyczne, jakie mogą zostać zastosowane przy finalizacji prac budowlanych, w odniesieniu do konkretnego budynku. Obecnie, z uwagi na luki w Polskim Ładzie, omawiana zmiana kompetencji może również doprowadzić do stworzenia nieestetycznej zabudowy miejskiej. W tym miejscu ujawnia się kolejne uprawnienie kierownika budowy, który czuwałby nad takimi projektami, jednak w związku z eliminacją go z obiegu prawno-architektonicznego, jest tylko kolejną przesłanką podającą w wątpliwość postulowane rozwiązania. Warto dodać, że sama możliwość budowy, która jest nieobwarowana wymogami pozwolenia nie jest instytucją nową na gruncie prawa budowlanego, ponieważ takie zapisy zostały wprowadzone wraz z nowelizacją z 2015 roku²³.

Kolejnym problemem, jaki w kontekście szeroko rozumianych uprawnień kierownika budowy należy poruszyć, jest oddziaływanie na sąsiednie działki stworzonego w ramach takiej procedury budynku²⁴. Zgodnie z prawem budowlanym, jednym z podstawowych obowiązków projektanta jest określenie obszaru oddziaływania obiektu²⁵. Obowiązek ten jest realizowany poprzez zamieszczenie właściwej informacji w projekcie budowlanym, która podlega kontroli organu uprawnionego do wydania pozwolenia na budowę. Proces wyznaczania obszaru oddziaływania obiektu budowlanego jest istotny również z punktu widzenia ustalenie kręgu podmiotów uprawnionych do udziału w postępowaniu w sprawie wydania pozwolenia na budowę²⁶. Wprowadzenie w ramach Polskiego Ładu możliwości zgłoszenia budowy budynków o powierzchni 70 m² (do 90 m² z poddaszem),

²³ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Prawo budowlane oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r., poz. 443) – źródło isap.gov.pl [dostęp: 30.11.2021].

²⁴ Warto zauważyć, że kierownik budowy może być projektantem. Nie może być natomiast inspektorem.

²⁵ Por. art. 20 pkt 1c ustawy Prawo budowlane.

²⁶ Podmioty, którym przyznano status strony postępowania zyskują pewne uprawnienia i gwarancje procesowe, np. prawo do zawiadomienia o wszczęciu postępowania, prawo do udziału w każdym stadium postępowania oraz wypowiedzenia się co do zebranych dowodów i materiałów oraz zgłoszonych żądań czy prawo odwołania się od decyzji o pozwoleniu na budowę. Zapewnia to ochronę interesów właścicieli i użytkowników wieczystych nieruchomości znajdujących się w obszarze oddziaływania obiektu. W praktyce są nim zazwyczaj sąsiedzi.

wyklucza z informowania o planowanej inwestycji w szczególności sąsiadów inwestora. Zgodnie ze wskazaniami Polskiego Ładu taka inwestycja może w sposób znikomy oddziaływać na nieruchomości²⁷. Nie sposób zgodzić się z taką uogólniającą przesłanką charakteryzującą proces powstawania budynku. Nowo powstały budynek w ramach postulowanej procedury może doprowadzić do np. do zaciemniania sąsiednich budynków, podtopień czy innego rodzaju immisji²⁸. Zatem można stwierdzić, że postulowane rozwiązanie, w którym właściciele i użytkownicy wieczysti nieruchomości sąsiednich będą pozbawieni możliwości ochrony swoich interesów przed rozpoczęciem robót budowlanych, może prowadzić do konfliktów sąsiedzkich i dochodzenia roszczeń na drodze cywilnej. Jest to również naruszenie zasad naczelnych postępowania administracyjnego takich jak prawo do jawnego, sprawiedliwego i szybkiego postępowania oraz demokratycznego państwa prawa poprzez ograniczenie elementu ujmowanego w postaci ochrony praw nabytych²⁹.

Ostatnim omówionym w tej części rozważań problemem jest zagadnienie związane z przestrzeganiem zasad BHP. Jak wspomniano, budowa domu o powierzchni do 70 m² (do 90 m² z poddaszem) odbędzie się bez projektu i konieczności zaangażowania kierownika budowy. Należy w tym miejscu wskazać, że do obowiązków kierownika budowy należą we wskazanym kontekście takie zadania jak: zabezpieczenie terenu budowy czy kierowanie budową w sposób zgodny z projektem i przepisami techniczno-budowlanymi oraz przepisami bezpieczeństwa i higieny pracy³⁰. Prace budowlane prowadzone w normalnym trybie, według projektu i pod profesjonalnym nadzorem kierownika budowy są objęte gwarancją właściwego wykonania, a także zapewnieniem odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa prowadzonych prac budowlanych, zaś finalnie prowadzi do możliwości użytkowania w sposób bezpieczny wykonanego obiektu.

W przypadku wprowadzenia zmian, które wyeliminowałyby z obiegu kierownika budowy oraz projektanta, może to doprowadzić do poważnego naruszenia przepi-

²⁷ P. Jarzyński, *Polski Ład: Budowa domu bez pozwolenia na budowę 29 maja 2021 – dostęp na stronie internetowej Polski Ład: Budowa domu bez pozwolenia na budowę*, „GazetaPrawna.pl” [dostęp: 20.12.2021].

²⁸ A. Partyk, T. Partyk, *Posadowienie obiektu budowlanego na gruncie jako działanie stanowiące immisję na nieruchomości sąsiednie*, LEX/el. 2014, <https://sip.lex.pl/#/publication/419659845/partyk-aleksandra-partyk-tomasz-posadowienie-objektu-budowlanego-na-gruncie-jako-dzialanie...?keyword=immisje%20budynek%20na%20budynek&cm=STOP> [dostęp: 29.11.2021].

²⁹ *Zasady w prawie administracyjnym Teoria, praktyka, orzecznictwo*, red. Z. Duniewska, M. Stahl, A. Krakala, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 45 i n.

³⁰ A. Plucińska-Filipowicz, T. Filipowicz [w:] *Prawo budowlane. Komentarz*, wyd. IV, red. M. Wierzbowski, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, art. 17, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587366770/633689/plucinska-filipowicz-alicja-red-wierzbowski-marek-red-prawo-budowlane-komentarz-wyd-iv?cm=URELATIONS> [dostęp: 5.11.2021].

sów BHP zarówno w trakcie budowy, jak i w późniejszym czasie użytkowania danego obiektu³¹. Dotyczy to także kwestii związanych z brakiem dziennika budowy, ponieważ bez wspomnianego dziennika, trudno będzie ustalić datę zakończenia budowy, w sposób niebudzący wątpliwości a tym samym ustalić, od kiedy naliczać daninę³².

4. Dyskusja nad tezą oraz antytezą ze wstępu

Ostatni punkt rozważań zostanie poświęcony dyskusji pomiędzy argumentami optującymi za tezą³³ oraz antytezą³⁴. Jako pierwsze zostaną przytoczone wybrane trzy uzupełniające argumenty wynikające ze wcześniejszych rozważań potwierdzające zasadność tezy.

Ograniczenie uczestnictwa kierownika budowy w procedurze budowy mniejszych obiektów może rodzić w dalszej perspektywie potencjalne problemy związane z przestrzeganiem szeroko rozumianych zasad BHP oraz założeniami ładu przestrzennego. W celu podjęcia polemiki z przedstawioną tezą jako antyteza zostanie przyjęty najbardziej wyrazisty argument stojący za przeprowadzeniem postulowanych zmian, tj. podniesienie kwestii wolności i swobody budowy.

Przepisy prawa budowlanego dotyczące nadzoru budowlanego zawierają z reguły nakazy i zakazy typu policyjnego, podyktowane interesem ogólnym, a zwłaszcza wprowadzeniem ładu, porządku i bezpieczeństwa³⁵. Samo zaś bezpieczeństwo jest uważane za najwyższą wartością społeczną, która warunkuje bezpieczeństwo życia, zdrowia obywateli, a także gwarantuje nienaruszalność ich mienia³⁶. Problematyka bezpieczeństwa dotyczy szerokiego obszaru dziedzin życia. Szczegół-

³¹ Por. R. Krupa-Dąbrowska, *Domy do 70 mkw. bez pozwolenia – będzie wolna amerykanka*, „Prawo w biznesie” – wiadomość z dnia 6 sierpnia 2021 r.

³² R. Krupa-Dąbrowska, *Dom do 70 mkw. bez formalności, ale jak ustalić podatek?* „Prawo w biznesie” – wiadomość z dnia 18 grudnia 2021 r. – „Zgodnie z art. 6 ust. 2 ustawy o podatkach i opłatach lokalnych, jeżeli okolicznością, od której jest uzależniony obowiązek podatkowy, jest istnienie budowli albo budynku lub ich części, obowiązek podatkowy powstaje z dniem 1 stycznia roku następującego po roku, w którym budowa została zakończona, albo w którym rozpoczęto użytkowanie budowli albo budynku lub ich części przed ich ostatecznym wykończeniem”.

³³ Ograniczenie uczestnictwa kierownika budowy w procedurze budowy mniejszych obiektów może rodzić w dalszej perspektywie potencjalne problemy związane z przestrzeganiem szeroko rozumianych zasad BHP oraz założeniami ładu przestrzennego.

³⁴ Podnoszone w trakcie rozważań argumenty, ukazujące rolę wolności budowlanej.

³⁵ S. Zwolak, *Wartości jako przedmiot ochrony policji budowlane*, „Studia Iuridica Lublinsia” 2017, Vol. XXVI, 3, s. 132.

³⁶ S. Pikulski, *Podstawowe zagadnienia bezpieczeństwa publicznego [w:] Prawne i administracyjne zagadnienia bezpieczeństwa osób i porządku publicznego w okresie transformacji ustrojowo-gospodarczej*, red. W. Bednarek, St. Pikulski, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2000, s. 101.

nie jest to zauważalne w przepisach prawa budowlanego ukierunkowanych na zapewnienie bezpieczeństwa obiektów budowlanych oraz zaspokojenie potrzeb użytkowych obiektów na określonym poziomie. O bezpieczeństwie obiektu budowlanego decyduje w zasadniczym zakresie jego właściwe użytkowanie, tzn. użytkowanie zgodne z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska, a także utrzymywanie obiektu w należyłym stanie technicznym i estetycznym, niedopuszczające do nadmiernego pogorszenia właściwości użytkowych i sprawności technicznej obiektu. Można w związku z powyższymi argumentami stwierdzić, że brak zapewnienia właściwego bezpieczeństwa projektom domów według zasad Polskiego Ładu, jest decyzją w negatywny sposób wpływającą na bezpieczeństwo społeczne.

Postulowane zmiany, mające na celu ograniczenie roli, jaką spełnia kierownik budowy w toku procesu inwestycyjno-budowlanego, mogą ukazać swoje negatywne efekty w aspekcie związanym z zaufaniem do zawodu zaufania publicznego³⁷. Podważenie roli podmiotu zaufania, który ma zapewniać bezpieczeństwo i profesjonalizm prowadzonej inwestycji, nie może zostać ocenione pozytywnie. Potencjalny zysk, jaki prawodawca wskazuje, związany z uproszczeniami wykonywania w formie faktycznej działań budowlanych, kolejny raz znajduje negatywną przesłankę, tym razem związaną z niewątpliwie istotną kwestią, jaką jest podważenie zaufania publicznego.

Jako trzeci argument, uzupełniający podnoszone argumenty na poparcie tezy, należy wskazać ryzyko pogłębiania się chaosu w łaździe przestrzennym i estetycznym. Niniejszy argument, oparty na subiektywnych przesłankach związanych z aspektami estetycznymi, należy uzupełnić o wskazanie związku pomiędzy tym zagadnieniem a podejściem racjonalnego układu przestrzennego. Zmiana prawa, pozwalająca na zbyt daleko posunięte uproszczenie procedur prawnych, będąca w dużej mierze efektem stawiania interesów indywidualnych ponad ogólnospołecznymi, prowadzi będzie do dalszego i coraz bardziej pogłębiającego się chaosu przestrzennego. Jak wskazuje literatura, już od lat funkcjonuje stanowisko postulowania integracji polityki przestrzennej w skali ponadlokalnej dla optymalizacji transportu oraz racjonalnej lokalizacji głównych funkcji w przestrzeni aglomeracji, uwzględniającej specyficzne zasoby (przyrodnicze, społeczne, gospodarcze) oraz potrzeby rozwojowe poszczególnych gmin³⁸.

³⁷ M. Szewczyk, *Sporządzenie projektu planu miejscowego* [w:] M. Szewczyk, M. Kruś, Z. Leoński, *Prawo zagospodarowania przestrzeni*, Warszawa 2019, https://sip.lex.pl/#/monograph/369451743/353218/krus-maciej-leonski-zbigniew-szewczyk-marek-prawo-zagospodarowania-przestrzeni?keyword=kierownik%20budowy%20zaw%C3%B3d%20zaufania%20publicznego&unitId=pas_sage_1427 [dostęp: 21.12.2021].

³⁸ M. Wdowicka, L. Mierzejewska, *Chaos w zagospodarowaniu przestrzennym stref podmiejskich jako efekt braku zintegrowanego systemu planowania (na przykładzie strefy podmiejskiej Poznania)*, „Problemy Rozwoju Miast” 2012, nr 1, s. 49.

5. Przedstawienie argumentów za antytezą

Druga część rozważań w niniejszym podpunkcie zostanie poświęcona analizie wybranych argumentów uzasadniających antytezę pracy. Podobnie jak w przypadku punktu pierwszego zostały przedstawione trzy wybrane argumenty w oparciu o całością rozważań. Jako pierwszy należy wskazać, najmocniej akcentowany, element związany z szeroko rozumianą wolnością konstytucyjną wyrażającą się w swobodzie gospodarowania własną ziemią, a w konsekwencji prowadzenie na niej prac budowlanych. Jest to niewątpliwie bardzo poważna przesłanka, stanowiąca filar wprowadzanych zasad. Niemniej jednak, należy zauważyć, że przez samego prawodawcę już na etapie projektu ustawy została ona ograniczona pod kątem wykorzystania mieszkania³⁹. Odwołując się do istoty zasady wolności budowlanej należy wskazać możliwość prowadzenia konkretnych działań związanych z realizacją zamierzenia budowlanego lub rozbiórką obiektu budowlanego.

Na takie rozumienie tej zasady wskazuje wykładnia językowa art. 4 p.b., zgodnie z którą zamierzenie budowlane może być wykonane na nieruchomości gruntowej, pod warunkiem jego zgodności z przepisami. Norma ta wyraźnie stanowi o konkretnym zamierzeniu budowlanym⁴⁰. Na takie ujęcie tej zasady wskazuje także wykładnia systemowa art. 4 p.b. Zasada ta została wyrażona w przepisach ogólnych ustawy Prawo budowlane. Przepisy tej ustawy regulują m.in. działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych⁴¹. Zgodnie z wykładnią celowościową tej zasady, wolność budowlana oznacza zapewnienie możliwości realizacji konkretnego zamierzenia budowlanego, jeżeli zostały spełnione warunki określone przepisami prawa budowlanego⁴².

Drugim argumentem wspierającym antytezę, przyjętym na potrzeby niniejszego opracowania jest obniżenie kosztów budowy⁴³. Niniejszy argument o charakterze *stricte* ekonomicznym, oddziałuje także na ocenę prawną przepisów kreu-

³⁹ Nowy ład zabrania budowy pod wynajem mieszkań do 70 m² – etap legislacyjny I czytanie w Sejmie oraz informacje przedstawione na stronie Polski Ład – strona główna (pis.org.pl).

⁴⁰ A. Despot-Mładanowicz [w:] *Prawo budowlane. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2021, art. 4, red. A. Plucińska-Filipowicz, M. Wierzbowski, Wolters Kluwer, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587718100/664148> [dostęp: 22.12.2021].

⁴¹ M. Błażewski, *Zasada wolności budowlanej w procesie budowlanym. Studium administracyjno-prawne*, Wrocław 2016, s. 20.

⁴² *Ibidem*, s. 21.

⁴³ Ryzyko kosztowe w odniesieniu do przedsięwzięć budowlanych należy wyraźnie odróżnić od ryzyka cenowego, które stanowi kategorię ekonomiczną. Ryzyko kosztowe ma charakter technologiczny, co należy rozumieć jako zespół czynników natury technicznej, organizacyjnej i ekonomicznej – J. Górecki, *Koszty budowy w perspektywie zmienności czynników kosztotwórczych*, „Przegląd Budowlany” 2/2013, s. 50.

jących nową pozycję kierownika budowy. Aby uzasadnić odwołanie się do elementów ekonomicznych, należy powołać się na myśl nurtu Ekonomicznej Analizy Prawa. Jak trafnie wskazują polscy reprezentanci wspomnianej doktryny, „jedynym celem prawa powinna być efektywność ekonomiczna”⁴⁴. Przekładając ten cytat na potrzeby niniejszych rozważań, należy podkreślić rolę, jaką spełni obniżenie kosztów budowy w kontekście interesów obywatelskich, a także pokazuje ducha omawianych rozważań. Można zatem stwierdzić, że w ujęciu prawnoko-economicznym, ograniczenie roli kierownika budowy oraz związane z tym faktem obniżenie kosztów budowy w sposób wyczerpujący realizując przesłankę efektywności prawa⁴⁵. Ostatni argument wspierający antytezę przyjmując rolę możliwość pozytywnego wpływu na gospodarkę dotkniętą kryzysem oraz wsparcie pośrednie obywateli chcących posiadać swój własny dom. W treści wskazanego argumentu można również odnieść się do przytoczonej powyżej argumentacji opartej o ekonomiczną analizę prawa, a konkretnie o aspekt efektywności. Zasadniczym problemem, na który należy zwrócić uwagę w kontekście całokształtu niniejszych rozważań, jest sprowadzenie problemu do rozstrzygnięcia następującej kwestii. Czy odpowiedzią na pojawiające się problemy, jest tworzenie większej liczby obiektów budowlanych, bez udziału kierownika budowy. Czy też tworzenie wysokiej jakości obiektów budowlanych, spełniających wszelkie standardy BHP, a także wpisujące się miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. To pytanie, postawione w kontekście wcześniejszych argumentów, pozwala na stwierdzenie, że uzasadniona jest ponowna dyskusja na fundamentami prawnymi, ale i aksjologicznymi ustawy. Przytoczone argumenty wspierające antytezę posiadają mocniejszy wydźwięk ekonomiczny niż prawny. Dlatego też, mimo swojej wagi, w ostatecznym rozrachunku nie powinny być decydujące dla prawodawcy, mimo mocnego ukierunkowania i podkreślenia ich roli w ramach doktryny ekonomicznej analizy prawa. Niemniej jednak bez wątpienia wskazywane kwestie, powinny również znaleźć odzwierciedlenie w ostatecznej ocenie omawianych regulacji.

6. Podsumowanie

W oparciu o analizę prawną głównymi argumentami, mogącymi w ocenie autora służyć za uzasadnienie o słuszności tezy nad antytezą jest ryzyko podwa-

⁴⁴ J. Stelmach, B. Brożek, W. Załuski, *Dziesięć wykładów o ekonomii prawa*, Wolters Kluwer, Warszawa 2007, s. 17.

⁴⁵ Szerzej: J. Stelmach, *Efektywne prawo*, 958 [w:] *Vetera novis augere: studia i prace dedykowane Profesorowi Waclawowi Uruszczakowi*, t. 2, red. S. Grodziski, D. Malec, A. Karabowicz, M. Stus, Wydawnictwo UJ, Kraków 2010.

zenia pozycji i roli kierownika budowy w obrocie prawnym a także pogłębienie się w przyszłości chaosu prawno-administracyjnego spowodowanego zbyt daleko idącymi uproszeniami, w sytuacji, gdy nie mogą one zostać ocenione pozytywnie, również w aspekcie prawno-ekonomicznym. Zatem należy stwierdzić, że aspekty prawne wyrażone w tezie pozwalają w oparciu o przeprowadzoną argumentację na jej potwierdzenie⁴⁶.

Na podstawie analizy poszczególnych, części poświęconych tezie oraz antytezie, można stwierdzić w oparciu o przedstawienie argumentów związanych z aksjologią prawa, co następuje⁴⁷. Najwyraźniej przejawiająca się wartość, wyrażająca się w antytezie, poza aspektami ekonomicznymi dotyczy kwestii własności i wolności budowlanej. Mniej zaakcentowaną, we wcześniejszych rozważaniach kwestią była wartość, jaką stanowi porządek prawny. Rozważając siłę wartości wolności jednostkowej, a powszechnego porządku prawnego, należy w sposób obiektywny, stwierdzić, że suma interesów jednostek, nie może być oceniana w ostatecznym rozrachunku wyżej niż powszechny interes publiczny⁴⁸. Dlatego też należy stwierdzić, że na płaszczyźnie aksjologicznej zmiana charakteru funkcjonowania kierownika budowy, w ramach postulowanych zawartych w Polskim Ładzie, jest zmianą, którą należy ocenić negatywnie w aspekcie aksjologicznym,

Biorąc pod uwagę całokształt przeprowadzonych rozważań, należy zwrócić uwagę na następujące kwestię. Mimo występujących rozbieżności oraz wskazań dotyczących wyższości tezy nad antytezą, autor uważa, że ich synteza pozwoli przedstawić właściwą rolę kierownika budowy i jego pozycji prawnej w świetle Polskiego Ładu. Sformułowaniem, określonym jako synteza jest: Ograniczenie uczestnictwa kierownika budowy w procedurze budowy mniejszych obiektów, może zostać ograniczone do kwestii związanych z uproszczeniem, skróceniem, a także ograniczeniem kwestii *stricte* administracyjnych. Niemniej jednak, rola kierownika budowy nie może zostać całkowicie wyeliminowana, tak aby zachować właściwy standard nowopowstających obiektów budowlanych, przy uwzględnienie wszystkich aspektów ładu przestrzennego⁴⁹.

⁴⁶ Niniejsza uwaga dotyczy wpływu poluzowania norm prawnych na szeroko rozumiane kwestie związane z bezpiecznym funkcjonowaniem obiektów budowlanych.

⁴⁷A. Kociołek-Pęksy, M, *Stępień Leksykon socjologii prawa*, Wydawnictwo CH. Beck, Warszawa 2013, s. 5.

⁴⁸ Podobnie wskazano w: P. Tuleja [w:] P. Czarny, M. Florczak-Wątor, B. Naleziński, P. Radziejewicz, P. Tuleja, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. II, Wolters Kluwer, LEX/el. 2021, art. 31, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587806625/650688/tuleja-piotr-red-konstytucja-rzeczypospolitej-polskiej-komentarz-wyd-ii?cm=URELATIONS> [dostęp: 01.02.2022].

⁴⁹ K. Małyśa-Sulińska, *Plan zagospodarowania przestrzennego obszaru metropolitalnego w systemie źródeł prawa zawierających normy kształtujące ład przestrzenny*, PPP 2014, nr 4, s. 34–44. <https://sip.lex.pl/#/publication/151190530/malysa-sulinska-katarzyna-plan-zagospodarowania-prze>

Mając świadomość, że niniejszy problem dopiero ma możliwość wejścia do porządku prawnego, autor uważa, że naświetlenie problematyki od strony, którą podniósł w treści artykułu jest konieczne z następujących powodów. Pozwoli poddać analizie krytycznej postulowaną regulację oraz w przypadku wejścia w życie w podobnym charakterze, jak ma to miejsce w omawianej regulacji, pozwoli również w przyszłości podjąć polemikę z zasadnością postawionej w treści niniejszego artykułu tezy.

Bibliografia

Literatura

- Błażewski M., *Zasada wolności budowlanej w procesie budowlanym Studium administracyjno-prawne*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2016.
- Bogusz W., Pisarska E., Połoński M., Pruszyński K., *Kierowanie Budowlanym Procesem Inwestycyjnym*, wyd. 2, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2018.
- Czarny P., Florczak-Wątor M., Naleziński B., Radzewicz P., Tuleja P., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. II, LEX/el. 2021.
- Czopek M., *Odpowiedzialność kierownika budowy za bezpieczeństwo na budowie*, „Budownictwo i Architektura” 2017, nr 2.
- Gołaszewski J., Stolarczyk D., *Zakres obowiązków uczestników procesu inwestycyjno-budowlanego na przykładzie Hiszpanii i Polski*, „Budownictwo i Inżynieria Środowiska” 2011, nr 2.
- Górecki J., *Koszty budowy w perspektywie zmienności czynników kosztotwórczych*, „Przegląd Budowlany” 2013, nr 2.
- Jarzyński P., *Polski Ład: Budowa domu bez pozwolenia na budowę* 29 maja 2021 r. – dostęp na stronie internetowej Polski Ład: Budowa domu bez pozwolenia na budowę.
- Kapusta Z., Sarzyński G., Komar Cz., Kowalik D., *Krajowy standard kompetencji zawodowych. Kierownik budowy*, 2013.
- Kociołek-Pęksy A., Stępień M., *Leksykon socjologii prawa*, Warszawa 2013.
- Krupa-Dąbrowska R., *Dom do 70 mkw. bez formalności, ale jak ustalić podatek?* „Prawo w biznesie”.
- Krupa-Dąbrowska R., *Domy do 70 mkw. bez pozwolenia – będzie wolna amerykanka*, „Prawo w biznesie”.
- Krupa-Dąbrowska R., *Polski Ład: Domy bez pozwoleń, ale to nic nowego*, „Prawo w biznesie”.
- Krupa-Dąbrowska R., *Warunki zabudowy dla domów 70 mkw. w 30 dni – nierealne. A ucierpią inni inwestorzy*, „Prawo w biznesie”.
- Kruszka L., *Umowy o roboty budowlane w zamówieniach publicznych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
- Kuliński M., *Bezpieczeństwo umów w procesie budowlanym*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016.
- Kuliński M., *Nadzór nad wykonywaniem robót budowlanych*, Kraków 2017.
- Maj T., *Organizacja budowy*, Wydawnictwo WSIP, Warszawa 2007.
- Małyś-Sulińska K., *Plan zagospodarowania przestrzennego obszaru metropolitalnego w systemie źródeł prawa zawierających normy kształtujące ład przestrzenny*, PPP 2014, nr 4.
- Partyk A., *Posadowienie obiektu budowlanego na gruncie jako działanie stanowiące immisję na nieruchomości sąsiednie*, LEX/el. 2014.

- Prawne i administracyjne zagadnienia bezpieczeństwa osób i porządku publicznego w okresie transformacji ustrojowo-gospodarczej*, red. W. Bednarek, St. Pikulski, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2000.
- Prawo budowlane. Komentarz aktualizowany*, red. A. Plucińska-Filipowicz, M. Wierzbowski, LEX/el. 2021.
- Prawo budowlane. Komentarz*, wyd. IV, red. M. Wierzbowski, Warszawa 2021
- Sługocka M., *Budowa domu jednorodzinnego na podstawie zgłoszenia – w jakim zakresie opracować projekt i jakie są konsekwencje wyboru trybu zgłoszeniowego*, LEX/el. 2021
- Stelmach J., Brożek B., Załuski W., *Dziesięć wykładów o ekonomii prawa*, Warszawa 2007.
- Szewczyk M., Kruś M., Leoński Z., *Prawo zagospodarowania przestrzeni*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019
- Vetera novis augere: studia i prace dedykowane Profesorowi Waclawowi Uruszczakowi*, t. 2, red. S. Grodziski, D. Malec, A. Karbowicz, M. Stus, Wydawnictwo UJ, Kraków 2010.
- Wawrzyniak H., *Kierownik budowy i inspektor nadzoru w procesie budowlanym*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Elektrotechniki i Automatyki” 2013, nr 3.
- Wdowicka M., Mierzejewska L., *Chaos w zagospodarowaniu przestrzennym stref podmiejskich jako efekt braku zintegrowanego systemu planowania (na przykładzie strefy podmiejskiej Poznania)*, „Problemy Rozwoju Miast” 2012, nr 1.
- Zasady w prawie administracyjnym Teoria, praktyka, orzecznictwo*, red. Z. Duniewska, M. Stahl, A. Krakala, Warszawa 2018.
- Zwolak S., *Wartości jako przedmiot ochrony policji budowlane*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2017, Vol. XXVI, 3.

Akty prawne

- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (Ue) Nr 305/2011 z dnia 9 marca 2011 r. ustanawiające zharmonizowane warunki wprowadzania do obrotu wyrobów budowlanych i uchylające dyrektywę Rady 89/106/EWG.
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 2351).

Orzecznictwo

- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 2013 roku, sygn. akt IV KK 216/12

Strony internetowe

- www.sn.pl
[Polski Ład – Strona główna \(pis.org.pl\)](http://PolskiLad-pis.org.pl)
Gazeta-prawna.pl
sip.lex.pl
isap.gov.pl

